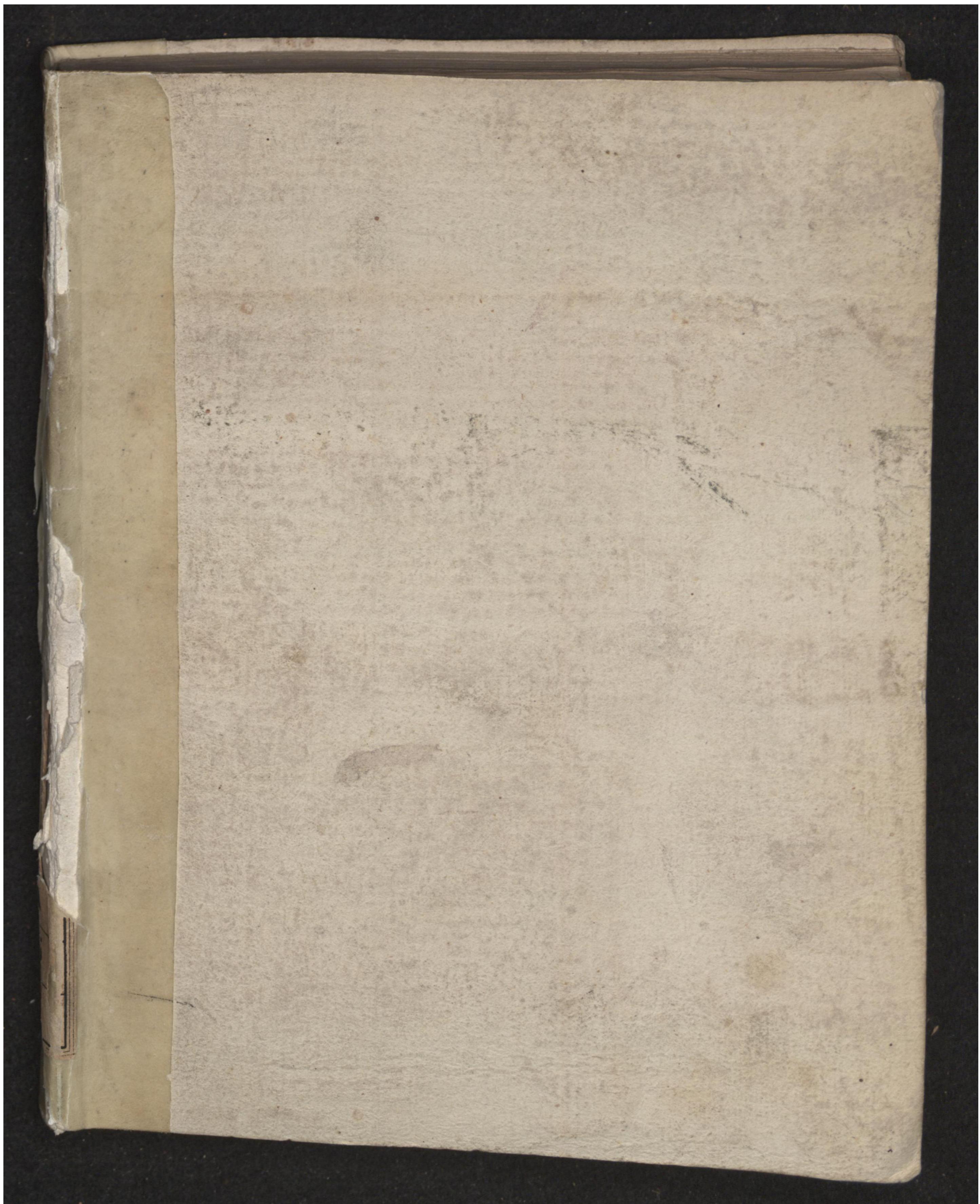
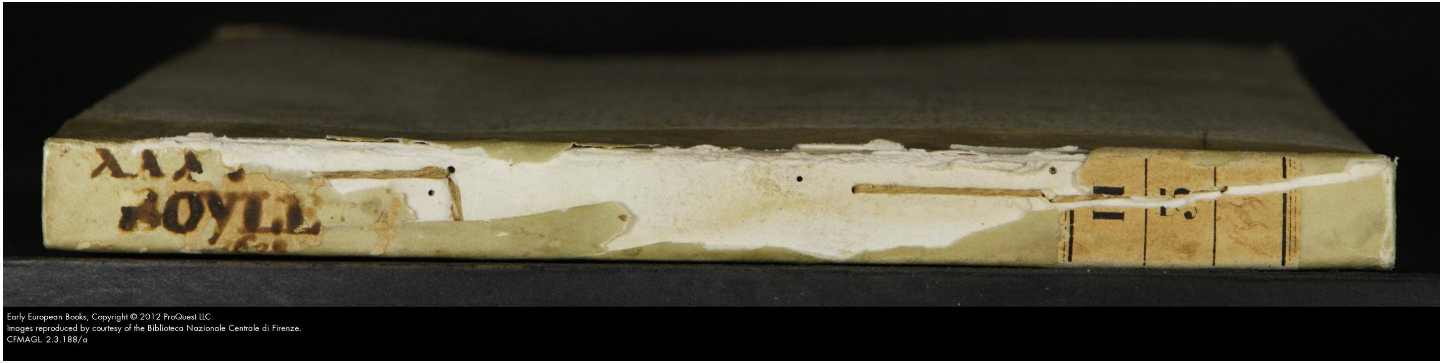
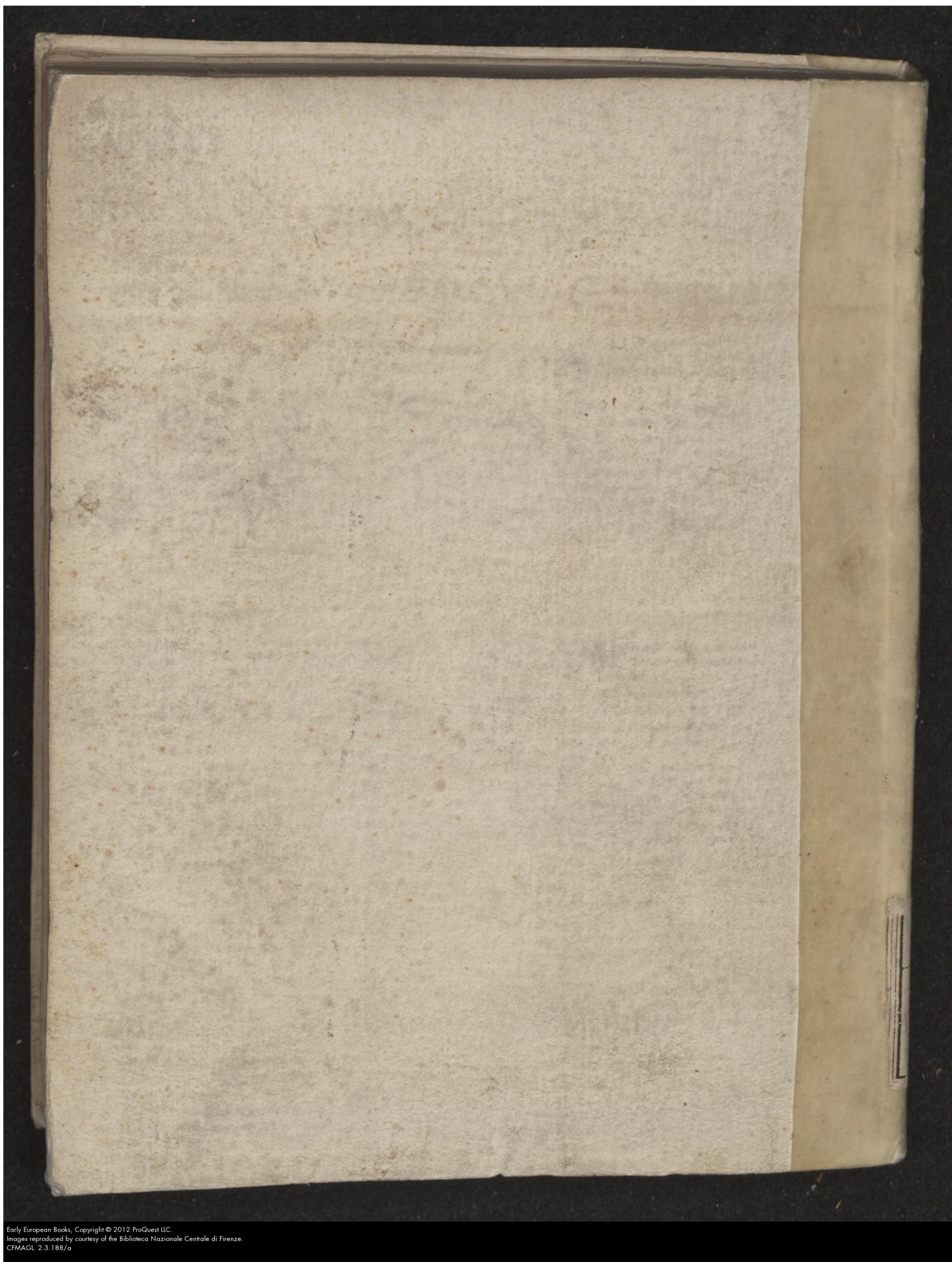
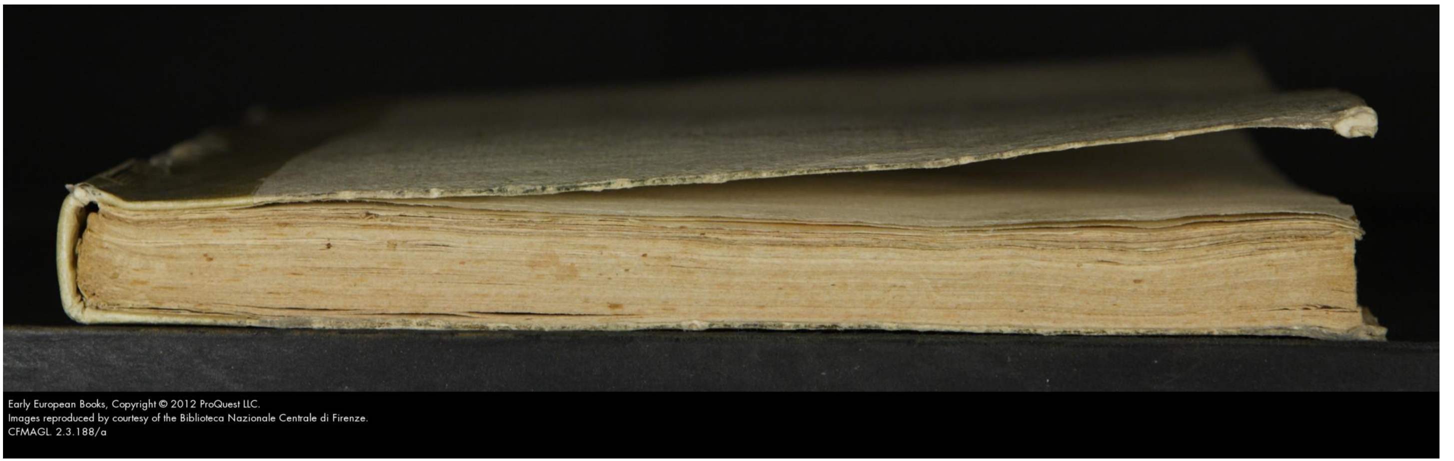

BOYLE
II
3

COGITATIONES
DE
S. SCRIPTURÆ STYLO.

Ab Honoratissimo

ROBERTO BOYLE

NOBILI ANGLO, & SOCIETATIS REGIÆ
Membro Dignissimo.

GENEVÆ
Apud SAMUELEM DE TOURNES.

M. DC. LXXX.

COMITI DE ORRERY,

ALTERI

E JUSTITIARIIS REGNI HIBERNIÆ,

Summo MONONIÆ GUBERNATORI, &c.

I CHARISSIME FRATER,

Quandoquidem de Sacrosancto illo Libro, ex quo Theologi nostri dicendi & lemmata & magna ex parte materiam depromunt, verba apud Te facturus sum; non miraberis, opinor, si Considerationes super eodem nonnullas Tibi oblaturus, ejusmodi oratione utar, quæ Concionis quàm Epistolæ officiosæ indolem propiùs referat. Et profectò ab eo qui eodem, quo ego, consilio in hanc palæstram descendit, Lectoribus suis, quos aut invenire Pios aut reddere exoptat, solennia & operosè quæsita nuncupationum blandimenta primo aditu obiici adeò non convenit; quinimo Tractatus, cui hæc chartula præfigitur, natura tam exiguam in ea re licentiam concedit, in qua Consuetudo tam immensam sibi permittit; ut Libro huic prodituro nullius

auspicia ambirem, nisi ejusmodi rationibus ad eundem Tibi inscribendum permoverer, ut confidam nuda earundem declaratione ita Dedicationis officio satisfieri posse, ut interea consilio gravissimo, quod in ipso Libro mihi præstitutum est, nihil incongruum admittatur. Quanquam verò, qui, post eorum quæ à Te scripta sunt lectionem, in hæc mea oculos coniicient, vereor ne inverecundè à me fieri existiment, quòd Tibi, ob præclaram in scribendo felicitatem Orbis Britannici plausum jure consecuto, aliquot de Stylo seu sermonis forma commentationes offerre sustinuerim; Tamen quemadmodum rationes ejus rei permultas habeo, ita ne inverecundiæ notam promereri videar, arbitror earum nonnullas hîc exponi debere. Et primò quidem, benevolentia illa tua quâ Theophilum complexus es, & quæ Tibi cum illo intercedit multiplici nomine similitudo, efficit ut ad te de Sanctorum Eloquiorum præstantia scribens videar mihi cum homine illo excellentissimo etiamnum sermocinari. Potes etiam meminisse (quod secundæ rationis loco dictum sit) ostensis Tibi ante octennium harum chartularum nonnullis, unà cum quibusdam aliis (quas adhuc premo) ad eundem Tractatum pertinentibus, Te mihi potestatem fecisse ea quæ amici tui rogatu contexueram tibimetipsi nuncupandi, unde me ad id, si non mandati tui authoritate, at summa saltem ratione obstrictum deinceps arbitrabar. Quare Tractatus hic quantumcunque Libro illi, cujus in commendationem est comparatus, dissimilis sit; tamen cùm Tu ipse nuncupationem ejusdem Tibi deberi volueris, oportuit potiùs imbecillitates meas Tibi prodi, quàm obsequium non præstari. Hisce accedit ratio tertia, (quæ apud me quàm binæ priores fortasse plùs valuit) quod (quemadmodum fieri potest ut à pauperculo operario opulenta metalli vena alteri commonstretur) qualiscunque sit liber quem Tibi offero, certè iste quem Tibi commendatum velim, omnium quotquot uspiam in lucem venerunt est facilè præstãtissimus, quique si ad ipsius lectionem diligentiam acumini tuo parem attuleris, se meis præconiis adeò dignum comprobabit, ut spes mihi affulgeat considerationibus subsequentibus eam felicitatem eventuram esse, ut aut Scripturam tibi impendio chariorem reddant, aut (argumenti dignitati impares compertæ) saltem Te ad meliorum substitutionem extimulent. Quorum utrumvis contigerit, non erit cur me navatæ operæ pœniteat; siquidem alterutro modo illi vel Libro vel homini ex usu erunt, quorum utrique potissimum inservire cupio. Hac, inquam, spe fretus Tractatus minimè elimati fragmentum illi offerre ausus sum, qui nihil, non elegantissimum & in suo genere perfectissimum exhibere consuevit. Quanquam enim

gravis-

gravissimi, & hujusmodi scriptorum summè idonei judices sententiam de hisce chartulis benigniorem ferre dignati sint, dum tamen easdem tuis oculis subjicio, hoc unicum sperare ausim, quod (quemadmodum optimarum cantilenarum inficeta modulatio, peritiores ad easdem mirificè cantandas occulta quadam indignatione extimulat) ardoris pariter ac tenuitatis meæ patefactione, ad Scripturam, argumentum præstantissimum, à tam impari calamo vindicandam, & feliciorem tuum ad ejusdem defensionem ac celebrationem transferendum incitaberis; Aut (si benevolentiæ tuæ instinctu de tam imperfecto opere molliùs judicaveris) saltem tibi ex hoc specimine constabit, quàm capax sit optimorum conceptuum argumentum hoc quod tracto, cum ingenio meo tardiori non contemnendos suppeditare potuit. Siquidem verò Stylus ille tuus ad existimationem tuam non minùs quàm aut gladius aut summorum munerum administratio contulerit, fieri nequit quin eloquentia illa quæ Parthenissyn tuam decantatam politiorum ac nobiliorum deliciis cõmendavit, illorum non paucos S. Literarum amore inflammaret, si modò in iisdem exornandis collocaretur. Veruntamen non dicam Te ad hoc præstandũ officii nomine teneri, ne minùs spontaneè ad ipsum accedere videreris, acsi citra culpam omitti non posset. Malo ad Rerum sacrarum tractationem te hoc argumento traducere, quod ut illis nihil calamo tuo dignius aut honestius est, ita pauci sunt, me judice, qui ipsas feliciùs excolere valeant. Poëtica tua circa aliquot S. Codicis partes conamina jamdudum adeò mihi placuerunt, ut vehementer nec immeritò cupiam videre Musam tuam sacris argumentis sese immiscendo, non minùs materiæ electione quàm cultu triumphantem, eique muneri addictam, quo pulchrè defungi (quod alias semper facit) laudis est consummatissimæ. Quippe, sicuti specula ustoria Solis lumen evocare non valent; attamen eo radios suos diffundente, illorum ope lucem pariter ac calorem augere & huc aut illuc transferre possumus: sic quanquam ingenium aliaq; animi dotes nunquam à Deo luminis ac veritatis emissionem promereri potuerint; nihilominus quando ea per Revelationem tandem propalare ac in cœlesti suo Verbo plenis radiis exhibere dignatus est, fas est hominibus sparsos hinc inde igniculos peritè & eleganter cõsociare, iisdemque in certos fasciculos connexis, & ad affectus commovendos ritè accommodatis, veritatem maximopere illustrare & pietatem accendere. In calce sequentis Dissertationis nonnihil dictum reperies ad fidem Theophilo *nostro faciendam, vel lectissimam Poëseos & Rhetoricæ suppellectilem posse citra elegantiæ dispendium ad argumenta è S. Literis deprompta adhiberi. Verùm*

† 3 *plura*

plura & meliora de ea re ob ingenioso nostro amico D. Couleio *nuperius dicta sunt, qui non modò id multa orationis vi in Poëmatum suorum Præfatione evincere contendit, sed ipse Nobilissimo specimine comprobavit. Non opus est ut dicam* Davideida *hîc à me intelligi, cùm illam symbolo suo Musa tua palam honestare voluit, spero etiam aliquando imitabitur. Id quod eo vehementiùs exopto, quoniam deprehensum est, ea quæ Laici generosiores (è quibus nonnullos alibi nominandi est occasio] de rebus religiosis commentantur, plerumque multò feliciùs succedunt [præsertim apud homines ejusdem ordinis] quàm scripta Ecclesiasticorum; idque non modò quia illorum stylo nescio quid nativæ venustatis & nitoris peculiaris inesse observatur, [qui non aliter à regulari eloquentia discrepat, quàm à Pulchritudine ingenuus Oris aspectus) necnon decoris illius quod eorum dicta aut facta jugiter comitatur, species quædam inibi exprimatur; verùm etiam quia ob Authorum claritatem plures Lectores inveniunt, & in eorum animos plùs possunt, eò quod videntur non Professionis consuetudine, aut compendii intuitu ducti, sed sinceræ mentis dictamini obsequentes ad scribendum accedere. Quæ omnia licèt ad meipsum non magnopere pertinere satis norim, tamen ea, quæ in longissima hujus dissertationis digressione reperies, tantum apud me valuerunt, ut quanquam me eidem incumbentem Nobiles quidam vultu ac lingua eximiè pollentes [quorum nomina fortasse supervacaneum est Tibi memorare] acriter interpellarent ut stylum ad argumenta ætati juvenili ac temporum genio magis convenientia converterem, blandè addentes antea mihi illa non malè cessisse; nihilominus ego qui Arboris Vitæ ramulum pluris facio quàm totum lucum Apollineum, Christiano homini suavius esse judico, alios ad laudes S. Scripturæ persolvendas adducere, quàm universi Orbis plausum recipere; necnon antiquiùs [si daretur optio] prophani ingenii protervitatem reprimere, quàm ejusdem gloriolam quibuscunque æmulis præripere. Licet autem verear ne hanc animi indolem in votis potius habeam, quàm revera assecutus sim: tamen quoties sacrum aliquid tracto mallem Librum meum Lunæ similem esse, quæ mole, elevatione, & vultus nitore ut aliis luminibus æthereis concedat, nihilominus lucem non inutilem & vim quandam cœlestem in hæc inferiora diffundit; quàm cuivis è stellis primæ magnitudinis, quæ quanquam altius evecta, ampliorem globum sortita, & macularum omnino vacua, tamen non plùs lucis suppeditat quàm qua ipsa conspici possit. Quare ignoscas rogo, (harissime Frater, si præ meo erga Religionem & Teipsum affectu, calamum tuum ad argumenti*

excel-

excellentissimi tractationem traduci importuniùs flagitem. In quam rem si quo modo adjuncta dissertatio quidquam contulerit, existimabo me non pœnitendum laboris fructum referre. Quippe rem non levem præstitisse censendus est qui Librum eximium [quanto autem magis incomparabile illud S. Eloquiorum volumen] ejusmodi Viro commendaverit qui ejusdem præstantissimam materiam & accuratè reserare, & ad optimos usus accommodare novit. Id quod gravissimis exemplis confirmari posset; sed placet [oblectationis tuæ gratiâ] unum de Johnsonio *apud nostros dramaticæ Poëseos facilè Principe referre. Is nempe apud doctum quendam ex amicis meis, à Iurisconsulto quodam nobili, ingenio suo insignes honores & potentiam consecuto, sibi rem non exiguam denegatam queritans,* Quid! [*inquit, voce & gestu exprobranti similis*] novit ingratissimus hominum, antequam ad dignitates eveheretur, meâ operâ factum ut ei saperet *Horatius? Verùm, ut ad Librum revertar, tametsi spero me non adeo vanum Tibi videri, quin putem eum tot defectibus laborare ut tua venia & mea apologia indigeat; nihilominus quoniam, si ut Dissertationis portio spectetur, jamjam nimis quàm prolixus est, in nuncupatione similiter peccare non decet, & patientiam tuam non minùs ejusdem quantitate quàm qualitate exercere. Quare remissis ad Prolegomena apologeticis, hoc tantùm adjungam, quod tametsi moris sit in Epistolis Dedicatoriis Encomia & Blandimenta operosè congerere, & qui secus fecerit, inconditis moribus & rus merum censeatur; tametsi etiam, tam ex iis quæ tu gesseris quàm quæ scripseris, cuivis necessitudine tibi minùs conjuncto orationis Panegyricæ materies sat superque suppetat; nihilominus quoniam in principio monui me concionaturum potiùs, quàm auribus tuis blanditiarum lenocinio gratificaturum &* Comitem *de* Orrery *à Fratre suo vel meritis laudibus celebrari non deceat; necnon cùm mihi Encomiastæ partibus rite defungi vix minus difficile esset quàm eas apud te, politioris loquelæ Magistrum, suscipere temerarium; temperabo mihi à laudibus tibi dicendis, quæ apud meritorum tuorum inscios majores vero; apud gnaros, fortasse minores haberentur, & Epistolam hanc simplici oratione & minimè fucata conceptam, sincera pariter professione concludam, quod sim,*

CHARISSIME FRATER,

Frater Tui Amantissimus,

Necnon Fidissimus, Humillimusque Servus
ROBERTUS BOYLE.

LECTORI S.

Epistolam unà cum insequenti Dissertatione ad ejusdem Editorem Dum P. P. A. G. F. I.) *cujus modestiæ datum ne apertiùs indigitetur) ab Authore transmissam, quum fermè omnia contineat quæ in Præfatione moneri oporteret, placuit ejus loco substitui.*

OMINE,

Est fortasse quod mireris hominem alioquin amicis minimè difficilem, quique S. Literarum reverentiam libenter præ se fert, tamen contra petitionem tuam tam pertinaciter animum obfirmare potuisse. Quod si pateris me causas memorare, propter quas chartarum quas flagitas editio hactenus retardata fuerit, magis miraberis, opinor, me tandem manus dedisse, quàm eò usque inexpugnabilem perstitisse. Et primò quidem Tractatus, cujus partem faciunt schediola à Te expetita, ante decem præter propter annos conscriptus est, cùm nondum ætas aderat tanto negotio matura; cujus ea difficultas est ut desideret, ea dignitas ut ab istiusmodi Scriptore tractari mereatur, in quo Natura, Institutio & Ætas judicii senilis firmitatem cum juvenilis ingenii impetu feliciter conjunxerint. Deinde, quandoquidem ab amico quodam datam mihi provinciam acceperim, nòn tantum delectum ab alio argumentum mihi impositum habui, (cui sufficere posse illius potiùs judicio quàm meo videbar) sed & ratione liberioris orationis, qualis amicorum inter amicos esse consuevit, cogitata mea negligentiùs explicari contigit quàm scripto in lucem publicam emittendo conveniebat. Secus autem factum oportuit, à tali præsertim homine, qui nescio quo fato suo variarum linguarum

inguarum cognitionem nactus, tamen ipsarum rerum cognitionem pluris æstimat quàm ut verborum subtilitates anxiâ curiositate consectetur; quique proinde ad nullum argumentum pertractandum æquè ac Rhetoricum minùs aptus extitit. Accedit dissertationem illam sacram non uno in cœlo natam, sed partim in *Anglia*, partim in alio Regno, partim etiam media inter maria, ut mirãdum sit nisi inæqualitatis aliquid inde retulerit, & turbidam peregrinantis Authoris sui conditionem nonnullis indiciis prodiderit. Vel sic tamen citra librorum subsidium obtemperandum erat amico, qui tenues ex horto meo fruges quàm delicatiores aliunde collectas sibi porrigi optabat; unde quicquid eximium aut præclarum cómptiora aliorum scripta suppeditassent, eo mihi necessariò carendum fuit. Exigua sunt, quæ hactenus dixi, & ne tibi omnino parerem difficultatem saltem aliquam afferebant: sed prater hæc omnia impedimenta, inter quæ concepta est Dissertatio illa, pars à te expetita magno & suo laborat infortunio. Quippe in tractatu perfecto, & perpetuo filo penitus continuato, membra sibi quæque lucem & confirmationem mutuam fœnerantur: unde si quod de S. Scripturæ charactere jam tibi in manus trado unâ serie, in aliquo Dissertationis memoratæ loco conscriptum fuisset, tamen à reliqua compage citra ipsius & totius corporis injuriam disjungi non posset. Sed necdum intelligis quid me potissimùm urat. Siquidem etsi in uno Dissertationis illius loco de Sacri Codicis stylo magis ex professo egeram, tamen quia & illic multa erant intexta non ita publicæ luci accommodata, & multa quoque aliis in locis de eadem re per occasionem disputata, factum est ut quo tibi morem gererem, dissertatio à te pridem perlecta non modò dissolvenda, sed etiam frustulatim divellenda esset, distracto hinc inde foliolo alias integro, alias dimidiato, prout in cæteris tractatus partibus aliquando prolixiùs aut breviùs digestum occurrebat quod ad S. Scripturæ stylum pertinere videretur, ut scilicet quicquid uspiam de illo argumento commentatus essem in unum manipulum redactum acciperes. Quanquam autem Amanuensis lineas aut verba aliquot meo jussu nonnunquam interpolaverit, ut chartularum disjunctarum incohærentiæ quà licuit obviam iretur; tamen non raro locis incohærentibus tantum interposita est lineola nigra, quoties latiùs hiare videbantur, quàm ut sine prolixiori verborum circuitu connecti possent; id quod vel per folioli angustiam, negotiorum interpellationes (ut nosti) creberrimas, vel denique oculorum imbecillitatem fieri nequivit. Enimvero quî poteram in hoc negotio aliquid accuratum attentare, dum eodem tempore Tibi obtemperandum est quo alia scripta mihi sub prelo procuranda sunt, & præ oculorum intemperie ea quæ postulas nisi aliorum ministerio recognoscere non audeo? tantùm abest ut denuò transcribere, & pro consilii tui ratione immutare valeam. Adde quód, facilè prævideo Dissertationi huic multorum Lectorum paratas censuras, imprimis autem Aulicorum, quibus neglectior, & Criticorum, quibus æquo ornatior videbitur. Quare opinor Tibi abundè persuasum fore, me nonnisi gravatè &

 repu-

repugnanter hæc tanto cum suo meoque periculo in publicam lucem edenda permittere: siquidem quantulumcunque existimationis mihi aut Moralia aut Religiosa scripta antehac edita acquisiverunt, facilè augurari possum me de ea vehementer periclitaturum.

Desiisti jam, opinor, Domine, adjunctas chartulas invitò & tardè tibi concessas mirari; reddenda jam tibi aliisque amicis ratio est, quî factum ut desiderio ejusmodi jam annuerim, cui ne cederem causæ, quas dixi, gravissimæ prohibebant.

Et verò ad hanc rem mihi animos fecit Tua aliorumque Judicum idoneorum de hoc Opusculo sententia benignior, accedente etiã imprimis importuna tua flagitatione, qua monere non destitisti me multorum (sic aiebas) Lectorum gratiâ, quibus profuturum esset, ad ejusdem publicationem teneri. Quippe ubi Viri graves & prudentes Tractatum aliquem cum bono publico edi posse censeant, fortasse non tam modestiæ ascribenda erit tergiversatio, quàm occultæ superbiæ, pene pari jure damnandæ, ac si Medicus ægros suos propterea quod minùs splendidè esset vestitus & comptus adire recusaret. Quare cùm tu rem ad conscientiam spectare vis, ideo quicquid ipse de successu auguror, tamen mihi quod mearum partium sit præstandum censeo, eventum autem penes prudentissimum rerum omnium Administratorem relinquendum. In quo procul ab ea vanitate sum, ac si protervos cavillatores me authore sapere velle, aut viros literatiores multum hinc erudiri posse crederem. Verùm cùm tractatum, qualem meditabar, nondum viderim, ac pleraque etiam hic ventilata fortasse aliàs non occurrant, spero hoc quod affero non inutile futurum apud eos qui hoc argumentum minùs attentè quàm ego expenderunt, & S. Codicis reverentiam, si non in animis prorsus ab eo alienatis excitaturum, at saltem in iis quibus jamjam insedit non parum confirmaturum; ac denique hîc aliquid ad S. Scripturarum defensionem inventuros eos, quibus aliàs in ipsarum causa affectus quidem plurimùm sed rationes & argumenta non perinde suppetunt. Quam spem eo libentiùs concipio, propterea quod non apud me solùm, sed etiam apud alios talis de hoc Opusculo sententia prolata à Te est, ut postquam cæteris elucubrationibus meis sacris (non excepta illa de Amore Seraphico Dissertatione, quæ nescio qua dextra fortuna Lectoribus omnis generis placuisse visa est) hanc prætuleris, non gravabor fateri, utut nonnulla admodum luxata & mutila appareant, alibi tamen plùs diligentiæ positum fuisse, quàm in cæteris quibuscunque quæ de rebus Theologicis commentatus sum. Et verò de S. Scriptura non honorificè pro modulo meo loqui, nisi ingratus, non poteram; quippe (quod citra vanitatem dictum sit) fructum ex ea aliquem me percepisse sentio; majorem etiam percepissem, si quæ Liber incomparabilis optimè docere, ego pariter discere comparatus fuissem. Porrò, quandoquidem Physiologica à me nuper edita, & studiorum genus cui (ob causas tibi aliàs opportuniùs exponendas) impræsentiarum totus addictus videor, faciunt ut multis pro Naturalis

Scientiæ

Scientiæ cultore & myſta habear: quando etiam reperti ſunt (inter Philoſophos æquè ac Medicos) quorum vel culpa vel errore factum eſt, ut ſi qui naturæ myſteria penitiori indagine ſcrutantes à vulgari Philoſophia Peripatetica recedant (quod ego creberrimè facio) & præcipuè Atomorum Hypotheſi favere cõperiantur, protinus τοῖς πολλοῖς vel planè Athei, vel, quod molliſſimum eſſe ſolet, Religionis omnis particularis incurioſi & contemptores habentur: Quando, inquam, hæc ita ſe habeant, occaſioni non illibenter parui, quà publico teſtimonio iis quibus ignotus ſum conſtaret [idem enim iis qui me norunt jampridem ſatis conſtat] ſi ego inter naturę Conſultos numerandus ſum, poſſe id ita fieri ut tamẽ ipſa ἀθεότης tum omnis ei finitima impietas evitetur. Nec rerum naturalium contemplationem feciſſe ut vel Authorem ipſarum abnegem, Divinam rerum Adminiſtrationem inficiar, aut Sacroſancta Monumenta flocci habeam, quæ ut multis nominibus ita hoc potiſſimum chariſſima habeo, quod Chriſtianæ fidei dogmata & myſteria mortalibus exhibeant ac palàm proponant. Hanc autem, quam dico Religionem authore Chriſto Dei Filio inſtitutam & traditam, neſcio cur me colere & amplexari pudeat, quum ejus rei, uti arbitror, rationem non ineptam apud æquos & integri judicii homines explicare valeam.

Hiſce Apologiæ loco nonnulla ſubjungi poſſent, quibus Lectorum aliorum cenſuris obviam iretur, aliorum verò anſa pręcluderetur.

Nam Criticis & τοῖς ἀμφὶ τοὺς λόγους opponere liceret, Tractatum hunc non paulò inornatiorem evaſiſſe, propterea quod aliorum ſcripta cõſultò evolverim, ne jamjam dicta & aliàs facilè obvia hîc repeterentur: deinde quo tempore Diſſertatio, cujus hæc particula in lucem prodit, primùm conciperetur, me de Annotationibus ipſi adnectendis cogitaſſe, unde adductis exemplis & inſtantiis particularibus ea illuſtrarem, quibus id opus eſſe videretur, aut quę aliàs Lectores fortè ſuſpicarentur ἐπιπολαίως & minùs accuratè à me expenſa fuiſſe, quoniam obiter tantùm & in tranſcurſu ipſa attigiſſe videor. Denique mihi ignotum non eſſe Criticos recentiores quædam S. Codicis loca à me laudata ſtrictiùs interpretari, verùm (quia verborum minutiis immorari non vacabat) mihi ſenſum receptum & manifeſtum placuiſſe; aliquando eadem tantummodo ad παρῳδίαν uſurpaſſe, aut velut argumenta ad hominem (quibus acquieſcent fortè Lectores aliqui, utut mihi non plenè ſatisfaciant) nec tam ad probandum quàm ad enunciandum id quod ſentirem adduxiſſe. Et certè in hujuſmodi populari ſcriptorum genere, quæ ad ſtrictas diſputationũ leges nec conſcripta nec examinanda ſunt, non tam ſpectari ſolet utrum unum quodque pronuntiatum ſtricto ſenſu affirmandum ſit, quàm an commode ex uſu ſit ad ea firmanda aut inſinuanda, quorum gratia adductum eſt; & maximè quidem in ſcriptis quale hoc meum eſt, pauci ideo cenſura notati ſunt, quod prout argumenti ratio poſtularet orationem ſuam formaverint. Qui methodum accuratiorem deſiderant, ſciant bonam hujuſce Opuſculi partem in amicorum quorundam gratiam fuiſſe conſcriptam, ac proinde arti-

culis istiusmodi immorandum fuisse quos illi tractatos maluissent, necnon methodi inæqualitatem & excursionum frequentiam è benevola voluntate profectam, ut qui è via mea deflectere voluerim quò errantes amicos in suam revocarem, adeoque etiam consilio meo congruenter fecerim etiam ubi ab instituto divagare videor. Quod autem attinet prolixiores Digressiones, quę te aliisque suadentibns hîc illic retinentur, eas, ut Lectorum otio consulerē, notulis quibusdam distinguendas curavi, quibus Digressiones esse innotescāt, in quo, ut eorum judicio cessi, à quibus nonnullis Lectoribus profuturæ existimabantur, ita meæ voluntati obtemperavi, ne aliis tædium facesserent, quibus, hoc modo, liberum fit, quæcunque nec ad se nec ad amicos spectare videbuntur, intacta tansilire. Qui ingenii acumine sese venditantes S. Scripturam minùs dignè reverentur, si quid in se asperiùs & inclementiùs dictū putent, in ipso Opusculo alicubi nonnihil de ea re insinuatum invenient; hîc tantùm adiiciam, id non alio animo à me factum fuisse, quàm quo eorum qui λειποθυμίαν patiuntur vultus frigida aspergitur, aut membra vellicantur, ut inde ad se redeant, nec mihi immitiùs propositum fuisse, quàm erat olim Angelo qui, in Actorum Apostolicorum historia, dormientis *Petri* latus pulsavit, non ut læderet, sed expergefaceret, & è Carcere ac vinculis liberatum instanti letho eriperet. Hoc autem si capitibus minùs sanis, & extremæ impietatis hominibus non satisfaciat (nam cæteros æquiores fore arbitror) judicium hujus rei volo ut sit penes pios & prudentes: & ut his quibus sui nomini gloriola Numinis honore carior est, notum sit, me, quemadmodum ut eos ad bonam frugem revocarem calamum strinxerim, non autem ingenii laudem vel mihi quærerem vel ipsis eriperem; ita non admodum ægrè laturum, si illam gloriolæ commendationem, quam nec mereor nec ambio, mihi denegandam censuerint. Denique, liceret addere, styli negligentiam Oratorum veniam quodāmodo mereri, cum nec Eloquentiæ studium unquam præ me tulerim, nec res ipsa Rhetorum pigmenta & lumina desideret, imo ex iis complura, ut Majestate sua indigna, respuat: contra autem Theologorum severiorum æquitatem requiri, si sermo aliquanto mollior & numerosior videatur, dum sciant hæc in quorundam Nobilium gratiam, veritatem qualitercunq; propositam fere non amplexantium, à juvene etiam Nobili conscripta, cujus nec ætati nec ordini asperior & horridior Oratio convenire videbatur. Quòd si quis Theologus me in ipsius messem falcem immisisse queratur, & minore peritia hâc provinciâ defunctum quam ab ipso fieri potuisset, ut taceam difficiliùs esse hoc argumentum pro dignitate complecti quàm quis facilè opinetur, nihilominus spero me ab eo veniam hoc nomine impetraturum, quod de hallucinationibus meis moneri mihi graviùs futurum non sit, quàm in rectum itineris tramitem revocari ubi erraverim, nec ęgrius feram dissertatiunculam hanc, quæ inertiam & impietatem levioribus telis impetit, ab alia nervosiori & accuratiori superari, quàm si quis mihi adversus hostem exiguâ cohorte dimicanti integrę legionis suppetias ferret, aut quod

ego

ego munimentum minoribus tormentis oppugnaveram ille majoribus concuteret. Imò gratiſſimum erit ſi hæc ſcintilla lucidiorem aliunde facem accēdat & magnum laboris præmium ſi ad Scripturæ claritatem & illuſtrationē promovendam ſolummodo anſam vel occaſionem miniſtraverim. Et hiſce congruenter, Lectores eruditione minùs inſtructos exoratos velim, ne quæ in defenſionem aut commendationem ſtyli S. Scripturæ dici poſſunt, metiantur iis quæ feſtinans peregrinantis Laici calamus rudiore Minervâ delineaverit. Palam enim profiteor mihi nihil æquè ingratum poſſe obvenire in hoc negotio, quàm ut quis ea quæ à me dici poſſunt, nedum quæ hîc dicta ſunt, pro optimis habeat quæ de hujuſmodi argumento dici valent. Imò eò libentiùs hæc imperfecta edi permitto, quoniam veriſimile eſt propter rationes modò memoratas, Lectores S. Scripturæ & ſuo judicio eam injuriam non facturos.

Verùm video me Epiſtolæ modum eò uſque tranſiliiſſe, ut ſi quid adhuc Apologeticū addere velim, inſtituenda ſit ipſius prolixitatis Apologia. Quare monendus mihi ſaltem es (quòd ſolùm reſtat) ſiquidem edendi Opuſculi mutili & imperfecti Author fueris, de tua æquè ac de mea exiſtimatione, jam agi. Ideòq; curabis, ut ſpero, ne typorum ſphalmata ejuſmodi Operi irrepant, cui ſui errores ſat ſuperque ſunt, imprimis autem ne quid per παράστιξιν peccetur. Quippe in hujuſmodi ſcriptis ſi punctulum vel omittatur, vel perperam collocetur, non modò gratia omnis perit, ſed ipſe ſenſus non raró corrumpitur. Quod ſi cura tua, hac in parte, (de qua propter tuam, tum erga ipſam rem, tum erga me, benevolētiam minimè dubito)&judicii authoritate fiat ut imperfectæ hæ Cogitationes candidius exceptæ novam editionem mereantur, accedet fortaſſe mihi animus eaſdem aliis obſervatis auctiores emittendi, quæcunque nempe ad idem argumentum pertinentia, & in aliis chartis de S. Scriptura conſcriptis diſperſa, nondum vacavit colligere & recognoſcere. Quicquid ſit, tametſi Objectionum omnium, quæ contra ſtylum S. Codicis afferuntur, refutationem non promitto, nihilominus puto me hinc earum nonnullas profligatas dediſſe, pleraſque etiam non parùm enervatas, quæ ſi peritiores hanc provinciam ſibi deſumerent, aliuſque unam aliquam, alius aliam refellere conaretur, facilè omnes plenè & planè tollerentur. Interim fructum navatæ operæ me ampliſſimum percepiſſe arbitrabor, ſi hæc in legentium animis Sacrorum Librorum reverentiam vel creent vel confirment, aut ſaltem doctiores ad ſimiles conatus provocent: Dum ii qui me norunt, perſpectò quid ego præſtare potui, hinc intelligant quantum ipſi facilè præſtare poſſent, quibus certò non tam Orator haberi merui, quàm à te ob adeò difficilis obſequii ſpecimen,

DOMINE,

Tui Amantiſſimus & Obſervantiſſimus
ROBERTUS BOYLE.

EDITOR LECTORI.

E*RVERE jam*, Lector, *nervosâ hac elegantique Illustrissimi Authoris* Dissertatione: *Neque enim Qui sedulâ Observatione ingens illud Naturæ evolverat volumen, partesque omnes, & fabricam rerum per innumera Experimentorum genera indeessus discusserat; indeque Pietatem (qui Nobilissimus veræ Philosophiæ finis est) Hominum mentibus inserere non incassum est conatus*; Scripturas *interim Sacras (alterum illud & luculentius Summi Dei & Veritatum Divinarum* Ἀποκαλυπτήριον) *ab impuris nequioris hujusce Ævi Terræ filiis, & profligatæ impietatis homuncionibus diutiùs passus est contemni, Opus* θεόπνευστον *injustis hominum Criminationibus absque justo defensore succubuisse indignatus. Quo imprimis impulsu, quibus occasionibus, quo etiam Apparatu & Methodo, imprimis literis mandata erat, cur tandem publicata, ipse Author in Præfatione ipsius ad* Lectorem *abundè edisserit, Si quis jam quærat quo fine patrio emancipata, Latio Sermone jam donata prodit? Non abstrusa est Ratio. Quæ enim, pluries hîc excusa, serpenti Impietatis Gangrænæ coercendæ profuit, & prodest adhuc, & ut pluribus prosit etiamnum in* Bibliopoliis *cupidè exposcitur, cùm non intra divisas hasce à cæterâ Europâ Insulas conclusum malum, sed Vniversale, & per totum ferè Orbem propagatum esse videatur, cur inter angustos* Britanniæ *limites latius profutura coerceretur Medicina? Nec Opprobrio gentis nostræ, uti speramus, apud exteros vertetur, Quod non modò, Recusasse, sed tam facilè Auxilium Hominum generi non suppeditasse apud nos inhumanum censeatur.*

Quod

Quod ad Dissertationem *ipsam attinet; Hoc unum præfabor, Eam Titulo qui præfigitur longè esse ampliorem. Neque enim stylum tantummodo Scripturæ, sed & res ipsas intimioresque sensus tractat, illustrando obscura, reserando abstrusa,* ἐναντιοφανῆ *sibi invicem conciliando, quæ obtusa videbantur exacuendo, quæ frustra esse, & tanquam superflua suggillabantur, eorum non congruitatem modò, sed usum ferè & necessitatem ostendendo, aliaque multa præstando quæ non à Me, sed ab ipso Nobilissimo Authore, velim, ut, cum majori tua voluptate & commodo, felicius ediscas.* VALE.

COGI-

COGITATIONES DE S. SCRIPTURÆ STYLO.

ISCE ita abſolutis, Chariſſime Theophile, opportunum fore arbitror ut ſermonis ſpeciem, ſive formam, ſacrorum monumentorum Scriptoribus uſitatam, deinceps conſideremus, Cui ſane rei temporis aliquantum, attentionis verò plurimum impendi par eſt, ſi vel ipſius excellentiam ſpectes vel utilitatem; ſiquidem non deſunt homines ingenii commendatione florentes, qui cum Scripturæ authoritatem ultrò agnoſcant, tamen multa in ipſius oratione reprehendunt, & horum cavillis & exiſtimatione fit, ut plurimi divinę Veritatis commentarios, non dico excutere & ſcrutari, ſed perlegere & evolvere omnino ceſſent; unde eadem opera evenit, ut tum homines de ſacris Literis indignè & irreverenter ſentiant, tum etiam ut modus quo iniqua illa opinio eximatur, (quod ipſæ per ſe optimè præſtant) prorſus auferatur. Qua re vix dixeris quid ejuſmodi Libro injurioſius fieri poſſit, ad cujus ſummam admirationem hoc unum opus eſt ut ritè intelligatur. Quippe habent hæc ſcripta, quæ illis diſplicent, aliquid non abſimile melli iſti, quod temerarium † *Saulis* votum Iſraëlitis interdixit, quod guſtu perceptum non modo palatum delectabat, ſed etiam illuminabat oculos.

† I. *Sam.* 14. 27. 29

Cùm autem quæ contra S. Scripturam adducta nos hic examinanda suscepimus non unius generis sint, par est ut sacræ Paginæ stylum consideremus, non prout hoc vocabulum, strictiùs sumptum, verborum delectum & dispositionem Authori alicui usurpatum denotare solet; sed quà vox illa non modo locutionum formulas sive schematismos, tropos & figuras, sed etiam Scriptoris methodum, characterem, sublimem aut tenuem, vividum aut languidum, pressum aut diffusum sermonis genus, denique quà modum universum quo quispiam conceptus suos interpretatur, laxiore sensu complectitur.

Quare tametsi sit cur ex Tractatus hujusce titulo, quod Tentamen appellari placuit, considerationes quasdam laxiores potius quàm plenam & methodicam dissertationem expectares; nihilominus non videbitur inconsultò factum, uti spero, si ratione argumenti amplissimi, hæc Tentaminis pars cæteris porportione non respondeat; præsertim, cum & petitio tua & consilium meum postulant, ut iis quæ ad S. Scripturæ Stylum propiùs spectant alia nonnulla intexam, & ubicunque opportunum fuerit, te ad diligentem illius Libri lectionem & summam reverentiam extimulem, quem periculum non est ne nimio vel studio evolvere vel honore prosequi unquam possis.

Celebre apud Veteres dictum est, nec Jovem ipsum omnibus placere potuisse. Verùm objectiones contra sacrum Codicem allatæ palam faciunt, verum Numen à protervorum mortalium accusationibus immunem non esse, divinas Revelationes non minùs quàm Providentiam, verba æquè ac facta malè consulentium. Nam ut taceam quæ Athei & aperti Scripturæ hostes ad evertendam ipsius αὐθεντίαν & veritatem comminiscuntur, (quoniam cum ejusmodi hominibus alibi nobis futura res est,) etiam nonnullis, qui utramque agnoscunt, (nam cum hisce in præsentiarum disceptandum est,) complura in S. Literarum charactere improbantur. Sunt enim quibus Liber iste nimis obscurus est, alii methodum & ordinem desiderant, aliis sibi ipsi repugnare videtur, alii partium incohærentiam & ἀνακολουθίαν accusant, aliis inelegans, aliis jejunus & languidus censetur, denique alii multa levia & aliena continere & ταυτολογίας vitio peccare criminantur. Et profectò tanto numero & tam varii generis sunt, quæ hi homines Sacris Instrumentis impingunt, ut mihi non minus admirationis quàm doloris parerent, nisi intelligerem, quantopere res immanis illius humani generis & præcipuè Ecclesiæ (lectissimæ ejusdem partis) hostis in hoc verteretur, ut scripta ea evilescant, quæ suo pretio æstimata ad regni ipsius & consiliorum subversionem tantum valerent; necnon recordarer (quæ est hominum querula & proterva indoles) ipsi Ciceroni observatum, *Vitari non posse reprehensionem nisi nihil scribendo.* Verum quemadmodum Astronomi inter pulcherrima lumina cœlestem fornicem exornantia, Ursos, Tauros, Hircos, Canes, Scorpiones, aliaque animalia confinxerunt: ita adversarii nescio quæ portenta commentitia illi Libro attribuunt, quem divinus Author multiplici cœlicæ lucis face exornavit, quâ

humano generi, ad veritatem & beatitudinis patriam, tanquam fidissima Cynosura præluceat. Quare, cùm, quod Cosmographi & Poetæ in cœlo, sed licentia longe magis tolerabili, sibi permiserunt, idem hujusmodi homines in Sacrorum Oraculorum volumine faciant, spero te falsissimæ suggillationes ne Scripturarum lectioni vaces non magis absterrebunt, quàm Nautas Syderi maximè Septentrionali indita Ursæ appellatio, ne ad stellam polarem oculos convertant, & cursus exigant.

Jam verò, cùm mihi, quo nemo à rixandi studio alienior, facilè credes nihil amplius propositum fuisse, in hac adversus eos, quibus displicet S. Scripturæ stylus, dissertatione, quàm quà ex ipsorum objectionibus enervatis & repressis Sacrosanctus liber pro suo pretio reverenter excipiatur, non videbor præter rem facere (uti puto) si iis quæ ad ejusmodi objectiones propiùs attinent, alia subinde intermisceam quibus S. Pagina non tam defendi quam celebrari videatur. Nam inde non solum responsionibus meis ponderis aliquid [licet indirectè] accedet, ubi palam fiet, ab iis quæ hi in S. Scriptura reprehendunt nos plane diversa jure optimo eidem attribuere; sed consilio meo ut maximè congruenter faciam, quod hic palam profiteor non aliud esse quàm ut te S. Codicis lectorem diligentem & cultorem habeam. Qua de causa mihi tantum eo usque objectiones diluendas puto, quatenus te ab ejusdem lectione & reverentia, quadam argumentorum specie, abducere posse videantur. Cum autem objectiones excutiendas non unius generis nec inter se connexas esse video, non dubitabo ipsas & responsiones meas eo saltem ordine proponere, quo quæque se animo inter scribendum obtulerint.

Cæterum cum considerationum, quas in medium proferendas habeo, tres quatuorve latiorem obtineant naturam, adeoque pluribus Exceptionibus commodè opponi possint, non erit abs re eas primo loco exhibere.

Principio autem notandum est ex iis, quibus S. Scripturæ character improbatur, illos qui tibi aut mihi hactenus innotuerint, ob linguæ Primitivæ & imprimis Hebraicæ inscitiam, ex Versione tantum, quam solam legunt, censuram ferre. Jam vero nisi qui linguarum notitiam adeptus est vix quisquam conjecerit, quantum gratiæ & elegantiæ Libro illi decedat, qui alio sermone legitur, quam quo primum conscriptus est; Præsertim ubi par est linguarum ac idiomatum dissimilitudo, ac est inter Orientalium Occidentaliumque populorum sermones. De qua re prævideo mihi posthac agendum fore: nihilominus hic notasse consentaneum est, stylum S. Scripturæ plus gratiæ amittere quàm alii quicunque libri, si modo ex Versionibus judicetur. Quippe Interpretes Sacræ Paginæ piâ & justâ reverentiâ ducti, pleraque ex Hebræis & Græcis fontibus usque adeò religiosè & κατὰ πόδα reddiderunt, ut præ sollicitudine ne sensum non satis fideliter exprimant, vix quicquam pensi habent quantum elegantiæ ipsis intercidat. Qui profanorum authorum scripta in alias linguas transfundunt, libertatem ab authoris verbis recedendi sibi desumunt, & diversas loquendi formulas substituunt, quo mentem ipsius

citra existimationis injuriam exhibeant: at Veteris Instrumenti Interpretes Idiotismos Hebræos minimè in Latinos & Anglicanos similes, sed tantùm in Vocabula Latina & Anglicana transverterunt; necnon dum differentes vocum, particularum, temporumque verborum in Lingua Sancta significationes seu non probè intelligunt, seu minùs animadvertunt, fecerunt ut multa ὑπερβάτως & incohærenter dicta, multa rationi non constare, denique multa etiam levia & exigui momenti videantur, quæ si è principe lingua liberiùs & peritiùs redderentur, nulla appareret ejusmodi imperfectionum vola aut vestigium. Quod tametsi in Interpretibus quodammodo tolerari debeat, propterea quòd non citra rationem in hoc negotio peccant, at hoc saltem palàm est Scripturæ non parùm obesse, quod peculiaribus defectibus laboret necesse est, præter eos qui Versionibus plerisque omnibus nec pauci communes sunt.

Figuræ Rhetoricæ ab Orationibus ad duo summa genera revocantur, quorum alterum adeò ex verborum sono & dispositione dependet, (unde ejusmodi figuræ Græcis σχήματα λέξεως appellantur) ut si aut verba, aut verborum ordo immutetur, licèt sensus permaneat, tamen schema sive figura evanescat; hujus inquam generis figuræ, quibus etiam accensentur illæ quæ Epanados, & Antanaclasis Oratoribus dicuntur, aliǽque complures, prorsus pereunt ubi interpretatio reddit ἔπος πρὸς ἔπος, quemadmodum fit in vernacula S. Codicis Versione; quod non paucis exemplis, si expediret, facile foret ostendere.

Deinde, habet Hebræus sermo hoc cum aliis commune, quod sua habeat lumina, & emphasin quibusdam loquendi formulis peculiarem; quam ut integram frustra apud Interpretem quæras, ita rarò vel ejusdem umbram reperias ubi is verbis originalibus nimis religiosè adhæreat. Vides ut aliquas pulchelli vultus partes, nempe, genas, nasum & labia, tabella satis aptè imitetur; est tamen aliquid plerumque oculis cujus vim & splendorem pictoris manus exprimere neutiquam valeat: idem cogita in nonnullis eximiæ notæ scriptis reperiri, quorum magnam partem ut peritus Interpres sat feliciter in suum sermonem transferat; est tamen ubi oratio splendidi quiddam & emphatici habeat, quod ille nunquam assequi possit. Et hæc sane consideratio propiùs ad S. Codicem ejusdemque Versiones, quàm ad alios libros, duplicem ob rationem spectare videtur.

Primò enim majoris difficultatis est Hebraïcum antiqui Fœderis textum interpretari, quàm si is liber Syriaco, Arabico vel quovis alio Orientali idiomate fuisset conscriptus. Non quod Lingua Sancta cæteris difficiliùs discatur, sed quia in aliis linguis Primariis librorum copia passim suppetit, è quibus varia dictionum & phrasium significatio peti possit; at cùm purum Hebræorum idioma infeliciter perierit, nisi quantùm in Veteris Testamenti Libris superest, è quibus solis lexica saltem imperfecta formari possunt, complura sunt vocabula, præsertim ἅπαξ λεγόμενα & quę rariùs occurrunt, quorum

num tantùm unicam illam significationem aut paucissimas acceptiones novimus, quas ipsi iis in locis attributas invenimus, quos nobis satis perspicuè intelligere videmur. Quod si ad principiis linguæ indolem attendamus, cujus vocabula ut nec magno numero sunt, ita pleraque plus satis habent ambiguitatis, ac multa vim quam diversissimam obtinent; si etiam reputemus crebris *Davidis* victoriis, *Salomonis* autem sapientiâ, prosperitate, expeditionibus navalibus, variisque commerciis, Hebræum sermonem uberiùs augeri & latiùs diffundi potuisse; fiet admodum verisimile eandem dictionem aut phrasin alias præterea significationes obtinuisse, quàm quæ Interpretibus hactenus innotuerunt aut nobis jam subolere possunt; siquidem ex linguâ Chaldaicâ, Syriacâ, Arabicâ, aliisque Orientalibus observare est voces & locutiones Hebraïcas [paulusùm inflexas pro Dialectorum istarum more] aliis & nonnunquam plurimùm differentibus significationibus gaudere, præter eas quas ipsis recentiores Bibliorum Interpretes attribuerunt. Dico Recentiores, nam Versiones vel ante vel non multò post B. Servatoris ætatem factæ, præsertim illa quæ vulgò audit τῶν LXX. conjecturę nostræ non rarò favent, dum voces & phrases Hebraïcas longè alio sensu reddunt quàm quo in nostris libris accipiuntur; id quod non alia de causa fecisse videntur, quàm quoniam eas alias significationes admittere judicarunt, quàm ad quas sese recentiores Interpretes astrinxerunt.

Jam vide quid ex hac Consideratione consequi velim, nempe verisimile esse, complures S. Paginæ locos, qui, prout in vernaculis linguis leguntur, aridi, duri, nec vicinis membris cohærentes videntur, diversa prorsus specie apparituros, si modò omnes vocum & locutionum significationes intelligeremus, quæ iis temporibus notæ erant in quibus sermo Hebræus floruit, & SS. Libri exarati sunt. Enimverò facilè credas ex earum significationum aliquam commodiorem sententiam ac pleniorem nervosioremque locutionem orituram fore, quàm quæ in nostris Versionibus exhibetur, nec non elegantiam ac Emphasin locis horridioribus conciliatum iri. Hæc dum scribo suggeritur mihi ex lingua nostra Anglicana exemplum, quòd præcedentis Considerationis illustrationi plurimùm inserviat. Quanquam enim videatur paucis locutionum formulis Puerperium denotari posse, attamen ea res quinque aut sex diversissimis modis declaratur, qui aliunde peculiares & diversissimas significationes obtinent. Audias enim de Puerperâ aliquâ dici: *That shhe has look'd every hour these ten days: That yesterday she cry'd out: That she had a quick and easie labour: That last nigt she vvas brought a-bed: That novv she lies in: and, That'tis fit vve should remember the Lady in the Stravv.* Si quam harum locutionum aut singulas usurpem, populares mei statim intelligunt quid velim; at si verbo tenus tranferrem, non dico in Græcorum aut Hebræorum, sed in vicinarum gentium sermonem, putà Gallicum aut Italicum, nemo mentem meam caperet; quòd si Interpres aliquis, cui tantum communis & naturalis dictionum Anglicarum vis innotescit, eas suâ linguâ

repræsentaret, quoties in scripto aliquo occurrerent, ejusmodi loci admodum inelegantes, fortasse etiam inepti & ridiculi Italico au Gallico lectori apparerent.

Sed nondum rei summam explicui. Nam secundo loco nobis non modò varias complurium Hebraicarum vocum ac Phrasium significationes periisse comperio, sed etiam modos quoscunque præcludi quibus ad multarum rerum, quæ ad Topographiam ac Historiam Judaicam, necnon veterum Judæorum ac Populorum adcolentium ritus, opiniones, factiones, consuetudines, &c. spectant, notitiam perveniremus; sine qua necesse est ut in evolvendis libris ante tot secula à Judæis, Judæorum potissimùm gratia, conscriptis, multùm dignitatis, jucunditatis, & suavitatis intercidat; quam alioquin passim perciperemus, si modò nobis constaret quomodo in ejusmodi locis ad Historias, Parœmias, Dogmata, &c. alludatur. Quam conjecturam nemo opinor ratione destitutam judicabit, qui modò reputet multa in *Iuvenale*, *Persio*, *Martiale* aliisque Scriptoribus Romanis (ne quid dicam de *Hesiodo*, *Musæo*, & antiquioribus Græcis) elegantissima, illos lectores fugere quibus Romani Imperii rationes, consuetudines, & historiæ, imò multæ rerum minutiæ, & particularium hominum negotia, quæ Poëmata illa attingunt, non innotuerunt, quo fit ut recentiores Critici quamque fere paginam, & interdum lineolam, Commentariis aut Notis illustrandam judicarunt, unde Authoris ingenium & elegantia à lectoribus percipi possit. Quòd si hujusmodi Dilucidationes necessariæ sint, ut ea quæ res ordinarias & vulgares tractant, quæque in sermone Europæo necnon temporibus & regionibus minús à nostris remotis conscripta sunt, in pretio habeantur; quantum nobis de elegantia Libri *Iob*, Psalmorum *Davidis*, Cantici *Salomonis*, aliorumque Scriptorum Sacrorum perire necesse est, quæ non modò de sublimibus & supernaturalibus Mysteriis sæpenumero agunt, sed etiam à tot retro seculis scripta sunt, in regionibus longissimè dissitis, ac inter ejusmodi circumstantias, quæ nos non possunt non latere? Hactenus de prima Consideratione generali.

Secundam sic habeto; Nempe, cautè distinguendum esse, inter ea quæ ipsa Scriptura loquitur, & quæ tantummodò in Scriptura dicta sunt. Nec enim pro continua Dei ad Homines Oratione sacer Codex habendus est, nec in eo idem fieri putandum quod in legum humanarum Pandectis solet, ubi omnia sunt Legislatoris populum alloquentis; sed est Scriptorum varia argumenta tractantium & diversis temporibus exaratorum Fasciculus; quæ tametsi Authores habuerint sanctos Dei homines, Spiritus Sancti instinctu actos, tamen aliis præter Authorem & Amanuenses assignatæ sunt subinde loquendi partes. Quippe præter Libros *Iosuæ*, *Iudicum*, *Samuelis*, *Regum*, *Paralipomenon*, *quatuor Evangeliorum*, *Actorum Apostolicorum*, aliasque Sacræ Scripturæ partes, quæ manifestò Historicę & sunt, & appellari solent, multa sunt in aliis Libris sparsa, eidem quoque generi accensenda, multa etiam

aliàs

aliàs effata & dicta commemorantur, quæ ipsius Scriptoris aut non sunt, aut saltem alterius personam sustinentis. Adeò ut cùm non solùm Prophetę, Reges, & Sacerdotes, sed etiam Milites, Pastores & Mulieres, aliique id genus Locutores inducantur, à quibus acuta & elegantia (præsertim ἐκ περιχειρῶ loquentibus) exspectanda non sunt, iniquum esset eloquentiæ defectum, qui non in ipsius Scriptoris sed aliorum Verbis animadvertitur, in S. Scripturam referre. Nam quantumvis in Historiis, tum fictitiis, tum veris, aliorum sermones non minùs quàm ipsius Scriptoris elegantes observantur; tamen id non aliunde fit, quàm quoniam istiusmodi Locutores vel Legati erant, vel Oratores, vel belli Duces, vel aliàs seu publico aliquo munere seu eximia consilii & prudentiæ famâ nobiles; aut quoniam (quod crebrò fit) Historicus conciones ipse ex ingenio fingit, ipsis accommodas; non quasi illi ita locuti essent, sed quod ipsis ita loqui conveniret: at qui S. Codicem literis consignarunt, cùm, ut eorum unus verè profitetur, fabulas callidè confictas secuti non sint, dicta æque ac facta fideliter retulerunt, veritatis potiùs leges, quàm quid loquentem deceat, ubique spectantes.

Cujus quidem Considerationis beneficio non solum multorum S. Scripturæ locorum stylus defenditur; sed si eam rectè applicemus, procacibus eorum cavillis occurritur, qui S. Libros calumniantur, ac si dictis & exemplis, quæ passim commemorantur, authoritatem vitiis & flagitiis conciliarent. Verùm, quemadmodum olim Apostolus, † *Non omnes*, inquit, *qui sunt ex Israële, sunt Israël*; ita quoque dici potest, Non quicquid in Scriptura invenitur pro Scriptura habendum esse; est enim ubi homines impii, & impiorum seductor Satanas introducuntur, quorum pronuntiata Spiritus Sanctus tantummodò commemorat, pro suis minimè agnoscit; nec inde colligitur verum id esse quod illi dixerint, sed tantùm verum esse illos ita dixisse. Quid? quod, nisi quorundam hujusmodi Cavillatorum confessione comperissem, locos S. Scripturæ quos accusarent, se ipsos nunquam legisse, vehementiùs mirarer qua fronte omnia Divino Authori attribuere auderent; ac si Diaboli quoque dicta non essent illic consignata, aut Historia θεόπνευστος esse nequiret, nisi, itidem omnes blasphemiæ & flagitia, in eadem commemorata, pro θεοπνεύστοις habenda forent. Cæterùm quod ad ea attinet quæ perperam facta aut dicta in Sacro Codice animadvertuntur, ut sileam quantopere expediebat quorundam nequitia bonos exerceri, & Divinam providentiam luculentiùs patefieri, nec repetam quæ ea de re passim dici consueverunt; considerari debet, sicut multa nobis facienda ita multa quoque evitanda esse; adeoque tam quæ effugere, quàm quæ imitari deberemus, pari ratione fuisse indicanda. Sic non solùm Cynosuræ conspectus, sed etiam infames scopuli & horrenda naufragiis brevia navigantibus ex usu sunt. Jam verò ut adversus Tentatoris artes & insidias præmuniri non possumus, si eas ignoremus; ita nusquam tutiùs aut pleniùs eas quàm ejus Libri ope intelligere valemus, cujus

† *Rom. 9. 6.*

cujus Author solus Satanæ (*a*) *profunditates* percipere, technas retegere, & vestigia omnia per labyrintos aliàs inextricables legere novit: illius, inquam, Libri, in quo antidotus unà cum toxico exhibetur, & ex quo, aliena clade aut victoria, artem illam militarem, quam usque adeò omnium scire interest, sine nostro sanguine aut periculo discamus. Et quemadmodum in magno rerum Naturalium Volumine Chymici observarunt, plantas morborum eorum aut membrorum medelæ inservire, quorum speciem aut figuram (signaturam vocant) præ se ferunt; ita in altero Dei Libro homines nequam, quorum fit mentio, aliquo saltem modo antidoti vim habent adversus sua vitia, idemque præstant quod Serpens olim aheneus, (ut è Sacris similitudinem arcessam) qui palo ad spectaculum impositus, vulnera à sui similibus inflicta sanavit. (*b*) *Quæcunque ante scripta sunt*, inquit Apostolus, *ad nostram doctrinam ante scripta sunt.* Quin (ut superiùs exemplum denuò adhibeamus) flagitiosi illi, quibus S. Scriptura Leonum, Luporum, Vulpium, aliarumque ferarum appellationes imposuit, ubi Deo visum, aliis mortalibus in documentum perinde cedunt, ac Navigantibus Septentrionalis Ursa: & quemadmodum Deus ad *Eliæ* servi sui sustentationem aliquando Angeli, aliquando Mulieris, aliquando etiam cornicum ministerio usus est; ita quoque Deo volupe est, ut servis suis virtutis atque animarum alimoniam ex qualicunque hominum genere, quos S. Biblia commemorant, instructio proveniat; ita in hac quoque parte illud Pauli effatum verissimum fit, (*c*) *Iis qui diligunt Deum omnia simul adjumento esse ad bonum.*

Sequitur Consideratio tertia, quâ adnoto Libellos quosque Sacros præcipuè ac primariò propter illos homines fuisse conscriptos qui eo seculo vixerunt quo isti conscriberentur; nec tamen ad unam aliquam ætatem aut gentem sed ad universum Dei populum spectare, utcunque annis, regionibus, sexu, moribus & ingeniis ab invicem distinctum; ideòque ejusmodi scriptionis formam adhibendam fuisse, ut beneficio quod exinde ad omnes spectare debuit nulli horum excluderentur. Hinc tam prudenter & benignè Sacra Scripta cunctorum bono accommodata sunt, & diversis hominum ingeniis & facultatibus varietate usque adeò multiplici respondent, (quemadmodum oculi picturarum videntur à quacunque parte spectantes intueri) vix ut reperiatur ulla tam insolens animi indoles aut rerum conditio, cui non ita planè quadret aliquis Scripturæ locus, ac si ex omni mortalium genere huic soli fuisset comparatus, & quod olim Propheta *Nathan* dixit *Davidi*, huic itidem dictum foret, (*d*) *Tu es homo.* Quod autem hîc de proposito Dei in concinnandis Sacris Literis observatum est, ex usu esse possit ad Stylum multorum locorum defendendum, ac præsertim complurium ex iis quæ ad quinque genera sequentia revocantur.

Ac primò quidem quandoquidem Libri qui S. Scripturæ Canonem constituunt, primariò in eorum usum destinati fuerint, quorum temporibus conscriberentur,

a *Apoc.* 2. 24. b *Rom.* 15. 4. c *Rom.* 8. 27. d 2. *Sam.* 12. 7.

ſcriberentur, mirum videri non debet, ſi in ſingulis multa reperiantur quæ ad homines eo ſeculo degentes præcipuè pertineant, necnon alludant aut aliunde referantur ad certa quædam tempora, locos, homines, conſuetudines, placita, Hiſtorias, &c. quæ à nobis, ob ſuprà memoratam ſeculorum & regionum remotiſſimarum inſcitiam, non ita planè percipi & intelligi poſſunt, atque ab iis potuiſſent, ad quos proximè deſtinati ſunt.

Deinde, ſicuti nonnullæ S. Codicis partes ad tempora anteriora præcipuè ſepectarunt; ita quoque alias, ac præſertim Propheticas, veriſimile eſt non tam noſtra quàm futura reſpicere; quin & poſteris ea fortaſſe admirationem facient, quæ nondum intellecta parum nos movent.

Præterea cùm plurima ſint Scripturæ membra, ut quatuor Libri Moſaici poſteriores penè integri, in quibus Deus populo ſuo aut cultoribus Leges mediatè aut immediatè ferre perhibetur, arbitror illic ſermonis elegantiam deſiderandam non eſſe, nec ſummo orbis terrarum Legiſlatori, dum jura populi daret, Rhetorum regulas obſervandas fuiſſe; ad quas ubi nimiùm attenditur; quæ duæ res in legibus plurimum valent, claritas & majeſtas multùm imminuantur neceſſe eſt.

Porro autem, cùm ſit quoddam hominum genus, quorum numerum ſpero propediem majorem futurum, qui (quod D. *Petrus* de ipſis Angelis teſtatur) * in Religionis Myſteria intendere geſtiunt, quibuſque ad aliqualem ejuſdem comprehenſionem erecta & magna ingenia obtigerunt, minimè inconſentaneum eſt ut aliqua in Scripturis forent recondita, abſtruſa, ac ultra vulgarem captum profunda, quorum abdita veritate horum hominum & ingenium exerceretur, & compenſaretur induſtria.

Rurſus verò, ſiquidem Omniſcius S. Codicis Author prævideret, ex hominum indole eventurum, ut plerique non admodum ſagaces, multi autem rudes & literarum ignari forent, ſalubriter & benignè fecit, quod magnam librorum partem, quos in horum etiam uſum perinde ac aliorum deſtinarat, modo facili ac familiari voluerit contexi, quique ejuſmodi lectoribus potiſſimùm conveniret; unde & hi ſui quoque curam habitam ab eo intelligerent, qui verè apud Prophetam † jus in omnium animas ſibi vendicat. Nihilominus vel in iis locis, qui in Idiotarum uſum præcipuè comparati videntur, multa ſunt quæ diſcant Eruditi. Quippe nonnulli loci veluti lac infantibus ſubminiſtrant, alii ſolidiorem victum maturioribus annis præbent; ſed plerumque (quemadmodum Vaccæ lac & carnes ſuppeditant) ex iiſdem locis & infantes lac & robuſtiores cibum firmiorem percipere poſſunt: ut etiam promiſſum illud S. Pagina impleat, *Habenti dabitur*; necnon igni quodammodo ſimilis ſit, quem plerique ad ciborum præparationem & alia vulgaria negotia, Chymici autem ad Quinteſſentias adipiſcendas, & Extractorum confectionem adhibent.

Nullus dubito quin tibi, juxta ac mihi, perverſiſſimum quorundam inge-

* 1. *Pet.* 1. 12. † *Ezech.* 18. 4

nium innotuerit, qui hanc varietatem, qua Deo veritatem suam exhibere, ac voluntatem declarare in Sacris Libris placuit, reprehendere audent, & quosdam locos ut nimiùm difficiles ac obscuros, alios ut nimis simplices & apertos culpare. Verùm hæc fere à superbi ac insolescentis animi vitio proficiscuntur; nempe S. Biblia propter ipsos aut scripta fuisse aut scribi debuisse existimantes, inde falsò ac iniquè de iisdem judicant; dumque omnia ex sui ingenii modulo examinant, quicquid captum ipsorum excedat id statim obscurum, quicquid non exæquat vulgare indigitant. Erit ubique quod vitio vertant, tum ubi Spiritus Sanctus perspicua oratione se dimittit, tum ubi argumenti sublimitas obscuritatem inducit; vespertilioni non absimiles, cujus infirmior acies nec totum diem nec sinceram noctem sustinet, sed tantùm crepusculo seu lucis & umbræ confinio gaudet, ut imbecillioribus oculis convenientiori. Verùm quemadmodum versutus Auceps [nec displicebit illis similitudo, qui meminerint Deum in Sacris † vehiculo manipulis oppresso. Filium autem hominis Furi nocturno assimilari] technas & insidias suas pro avium diversitate accommodat, quippe alias luce fallit (ut alaudas tendiculis interdiurnis) alias dolo inescat] ut columbas pisis] alias terriculamentis percellit [ut merulas & passeres ostentato accipitre, aut pulsata campanula] alias denique societatis illecebra pellicit; [ut anates & volucres alias, Illicum perfidia,] similiter Deus quosdam ratione duci posse gnarus, quosdam præmiis allectari, quosdam etiam terrore & incussa formidine, adigi, esse denique qui exemplorum authoritate moventur; mirabili prudentiæ suavitate cœlestem doctrinam in argumentationes, Mysteria, Promissiones, Comminationes, & Exempla variavit, vix ut ullus hominum sit, qui non Religionem ea formà in S. Codice exhibitam inveniat, quæ ipsum imprimis afficere valeat; ut idem hic à Deo agi videatur, quod olim à Propheta, * qui sese ad pueruli suscitandi proportionem contraxit. Quippe tam diversa sunt hominum ingenia, tam varii animorum impetus, & nonnunquam tam insolentes, ut nihil penè in S. Scriptura occurrat, quod non ad aliquam (saltem ex innumeris illis quibus ea destinata est) mentis indolem apprimè sit accommodum, quodque in tam multiplici tum rerum tum hominum differentia objectum idoneum non inveniat. Quare cùm Deus, cui (utpote Creatori) omnium animorum habitus sunt optimè cogniti, eorum varietati in S. Pagina consuluerit; neutiquam ægrè fero quod ille eorum gratia mysteria balbutire dignetur, qui aliàs sublimitatem ipsorum sustinere non possent, necnon pro operis tatione instrumenta sua attemperet, ne in me torqueat illam increpationem, qua olim Paterfamilias usus est: *An oculus tuus malus est quia ego bonus sum?* Certè vel maximè nos dedecet bonitatem eam, qua se demittit Deus improbare, ob ipsammet scientiam, vel animi dotes quas inde acceptas ferimus.

Jam verò ex hisce considerationibus generalibus, quas proposuimus, facilè intelligis,

† *Amos* 2 18. * 2. *Reg.* 4. 34.

intelligis, uti opinor, ad quem ſcopum collineat hæc de Sacræ Scripturæ Stylo diſſertatio. Vides enim me non ſuſcepiſſe probandum omnia in S. Codice, præcipuè in alias linguas traducta, Rhetorico ornatu ſplendeſcere; ſed duo tantummodò conficere voluiſſe. Primum tum non contemnendis argumentis ex ipſa Scriptura petitis (ubi nec characterem excipio) oſtendi poſſe eam ab hominibus θεοπνεύστοις vel ſcriptam vel approbatam; tum quoque eum cui de divina S. Scripturæ Origine hujuſmodi argumenti intrinſecis (quæ levia non eſſe fortaſſe alibi demonſtrabitur) perſuaſum ſit, non debere ullatenus ratione ſtyli impediri quo minus hoſce Libros & diligenter evolvat, & in ſummo pretio habeat. Secundum, (quod etiam ad prius illud evincendum adduco.) S. Scripturam non modò tanta ubique elegantiâ conſcriptam eſſe, quantam in ea propalanda conſiliis Author primarius (qui ob ſuam Omniſcientiam Judex hujus rei ſummè idoneus agnoſcendus eſt) expedire cenſuit; verùm etiam, in principibus linguis, multa continere elegantiſſima, eòque nomine vel Occidentalium hominum admirationem meritura. Cæterùm ſi quæ de ſcribendi propoſito jam dixi animo diligenter teneas, Theophile, ſimulque Generalium Conſiderationum ſuperiùs traditarum triadem memoriâ complectaris, ſufficiet ad eaſdem poſthac tantùm digitum intendere, quoties erit ipſas commemorandi occaſio; adeoque uterque noſtrum injucunda earundem rerum repetitione liberabimur.

Ut autem ad ea quæ contra S. Scripturam afferuntur, procedamus; prima quæ hîc examinanda venit objectio, ea eſt qua Obſcuritatis accuſatur. Et hujus quidem accuſationis Actores ſunt duorum generum, duplici de cauſa: quippe aliis S. Codicem infamare propoſitum eſt; alii autem apparentem nonnullorum locorum obſcuritatem in neglectus ſui excuſationem obtendunt.

Prioribus illis reſpondeo, Vix evitari potuiſſe quin multa in Sacris obſcura nobis viderentur, expedire autem ut multa quoque revera obſcura eſſent.

Primò enim, cùm hi homines, quod ſupra attigi, Verſiones S. Bibliorum tantùm legant, multa ipſis deſunt quorum ope complurium locorum mentem ſatis aſſequi valerent; quæ utique Originalium linguarum notitia ſuppeditat. Prætereà etiam linguas illas callentibus genuinum multorum verborum ac locutionum vim temporis injuria denegavit, qua factum eſt (quod ante notatum) ut magna tum Hebræi tum Chaldaici ſermonis portio perierit.

Secundò, multa poſteriorum ſeculorum hominibus ideo obſcura apparent, quoniam amiſſis antiquis illis commentariis & monumentis, quæ ad Veteris Teſtamenti tempora pertinebant, Judæorum aliarumque gentium, de quibus in Sacris fit mentio, neque hiſtoria neque leges ac conſuetudines ſatis à nobis intelligi poſſunt: ut minimè mirandum ſit, ſi in Libris *Geneſeos*, *Ioſuæ*, *Iudicum*, *Samuelis*, *Regum*, *Heſtheræ*, aliiſque Hiſtoricis, necnon in

quatuor *Mosaicis* posterioribus multa nobis obscura appareant, quæ tamen homines istius ævi quo scripti erant, in quorum præcipuè usum destinati sunt, satis commodè intelligerent. Quid quod lectoribus, Rerum Romanarum aliàs ignaris, *Lucius Florus* admodum obscurus est, (unde Critici eum ex aliis Scriptoribus illustrarunt;) nihilominus dubium non est quin Romanis, ea ætate aut non multò post degentibus, satis erat intellectu facilis. Similiter, quod desiderantur alii Historici, Veteris Instrumenti Scriptoribus contemporanei, inde multa obscura apparere, quæ aliàs ejusmodi historiæ elucidarent: satis hinc constat quod non pauca sint in Novo Fœdere vix probè intelligenda nisi Herodianæ stirpis series cognoscatur, nec non illæ publicarum rerum cōversiones quæ circa B. Servatoris ætatem in Judæa contigerunt, cui universæ Herodes ille παιδοκτόνος aliquādo præfuit, mox Pilatus aliique Romani præpositi sunt, deinde autem in variis ditiones ita secta est, ut partes tantùm nonnullas Herodis posteri sub variis nomenclaturis rexerint; quarum ignoratio, ipsaque Herodis appellatio pluribus Pricipibus communis, Lectores admodum torquet, qui Josephum non consuluerunt. Qui & quorundam admirationem movet quòd Christus Auditores suos potiùs Hierosolymis & Judæa profugere, quàm illuc ex vicinis regionibus confluere monuerit † *cum visuri essent urbem exercitibus cingi*; siquidem videtur verosimile omnem fugæ viam, saltem quoad ipsam urbem, ab hostilibus copiis præclusam iri. Verùm qui in rerum gestarum monumentis animadvertit Romanas legiones, quibus præerat Gratus, subitò & citra causam aliquam manifestam (ut perhibent idonei Scriptores) ab urbis mœnibus recessisse, mox autem reversas duce Tito ipsam vi cepisse; qui etiam apud Eusebium *lib.* 3. *cap.* 5. legerit Christianos Hierosolymitanos divinitùs admonitos occasionem deserendæ urbis arripuisse, & sese ad Pellam oppidulum ultra Iordanem situm contulisse; quisquis, inquam, hæc expendat, non modo Servatorem non vanè ista præsignificasse agnoscet, sed etiam divinam præsciæ mentis vim admirabitur. Quemadmodum verò Historiam temporum, in quibus Antiquum Fœdus Literis consignatum est, difficile est ex ipso colligere; ita nec exspectandum est, ut inde perfectam Israeliticæ Politiæ tum Civilis tum Ecclesiasticæ ideam, aut veram Sectarum omnium, dogmatum & rerum ad Religionem pertinentium rationem eruamus. Nihilominus sine horum notitia, fieri non potest quin multa videantur nobis obscura, quæ istorum seculorum hominibus satis erant perspicua & aperta. Equidem recentiorum Criticorum, qui Magistrorum Iudæorum prope B. Servatoris & S. Apostolorum ætatem degentium scripta gnaviter excusserunt, summa industria & solertia jampridem claritatem & lucem conciliavit iis locis quæ antea spissa caligine jacebant involuta, propterea quod nonnulla ad particulares Sectas, Consuetudines, Parœmias, Placita, quæ inter ejus ætatis Iudæos obtinebant, spectantia continerent, quorum omnium notitiam Novi Fœderis Scriptores non exhibent.

† *Luc* 21. 20, 21.

bent sed supponunt. Nec dubito quin propediem erunt, qui istius Literaturæ face (quam alioquin parvi facerem, nisi S. Codicis elucidationi inserviret) tenebras etiamnum locis non paucis incumbentes discutient, simulque ostendent tum quàm immeritò nobis ejusmodi obscuritas displicuerit, tum quàm nimia fuerit de vero sensu eruendo asperitas & contentio. Nihilominus suspicari licet, annon aliquando factum sit ut Philologi celeberrimi Commentariis suis noctem veriùs quàm diem Pentateucho intulerint, propterea quod antiquorum Zabiorum Religionem ignorarint, quorum magica sacra & superstitiones ut evitarentur, credo contrarios ritus Iudæis in Lege Ceremoniali fuisse imperatos. Et tamen de hisce Zabiis (צביים Hebræis, צבין Arabibus appellantur) altum apud notos Authores silentium, si Maimonidem (Magistrorum Antistitem) excipias, ex cujus scriptis vir in omni Antiquitate versatissimus D. Seldenus mihi tum colloquio, tum eximio suo de Diis Syris Tractatu primum hujusce rei indicium fecit: mox apud alium authorem Syriacum reperi quod suspicionem faceret, eos quibus Zabiorum fides & cæremoniæ ignotæ sunt, Mosaicæ Legis vix luculentissimam explicationem ubique exhibere posse; sicuti pronum est credere ignorationem dogmatum & consuetudinum, quæ apud Gnosticos, Carpocraticos, horumque similes Hæreticos obtinuerunt, in causa esse ut nonnulla in Novo Instrumento, vel apertè vel obscurè ad sectas illas respicientia, aut perperam aut minùs dilucidè exponantur.

Tertiò, est quod meritó coniiciatur, ex locis obscuris nonnullos ventura secula respicere, à quibus proculdubio plenius intelligentur; hancque aliam esse obscuritatis causam. Quippe quæ de Messia vel verbo vel typo præsignificata erant, Iudæorum, qui circa aut non multò post seculum Mosis vixerunt, planè captum latuêre: hæc tamen nobis Christianis Ortus Solis Iustitiæ, quem præfigurabant, abundè elucidavit. Quanquam autem Templum illud Mysticum atque Civitas, quorum delineatio extat apud Ezechielem, necnon bona pars Apocalypseos, aliique complures S. Codicis loci Prophetici etiamnum nobis reconditi sensus apparent, tamen satis clara videbuntur illis, quorum temporibus ex eventu (optimo obscuriorum Prophetiarum Interprete) explicandi reservantur. Enimverò observare licet quædam dilucidè prænuntiari, ut ii quorum interest, quid sit futurum, antea intelligant; contrà alia verbis tectissimis prædici, non tam ut prædicta prius cognoscantur quàm evenerint, quàm ut manifestò constet à prædicente etiam fuisse prævisa. Cui convenit illud quod B. Servator Discipulis suis, postquam audivissent qualia subituri essent, † *Hæc*, ait, *locutus sum vobis, ut ubi venerit hora illa, memineritis eorum, nempe quod ego hæc dixerim vobis.*

Quartò, par erat ut Sacrosanctum Volumen aliqua contineret obscura, quo ab ejusmodi divinorum mysteriorum quæ jucunda sunt & utilia, quamvis non prorsus necessaria, notitia arcerentur ii, quibus operæ pretium non

 videtur

† *Ioh.* 16. 4.

videtur huic ſcientiæ laborem inpendere: ſicuti (quod ſuprà notatum) quædam occulti & abditi ſenſûs eſſe debebant, ut piam ſcrutantium diligentiam provocarent, & paſcerent.

Denique eſt ubi non tam in oratione, aut vocabulis in Sacra Pagina uſurpatis, quàm in ipſius rei natura conſiſtit obſcuritas. Nam, ut nihil dicam de Vaticiniorum obſcuritate, (quorum non exiguus occurrit numerus) multa, quæ lumine naturali citra revelationis opem cognoſcibilia omnes agnoſcunt, tamen adeò nobis intellectu debiliori pollentibus ſunt captu difficilia, ut etiam verbis quàm poteſt clariſſimis tradita, adhuc plurimùm habent obſcuritatis. Enimverò in Philoſophia Naturali, Loci ac Temporis Naturam, Motûs originem, & modum quo anima humana functiones ſuas obit, nulli Scriptores tam enucleatè propoſuerunt, quin aliquid obſcuritatis in iis rebus Lectorum ſagaciorum inquiſitio deprehendat. Quid mirum itaque illos S. Scripturæ locos caligine obſideri, qui de arcanis Dei Decretis, de τοῖς θεαρχικοῖς S. Trinitatis Myſteriis, de Divini Verbi ἐνανθρωπήσει, de Spiritus Sancti in animam humanam influxu, aliiſque id genus reconditis agunt, quæ ne ab humano intellectu difficulter capiantur, ut humana verba efficiant expectandum non eſt; præſertim ſi primo impetu plenam eorum ſententiam non aſſecuti, inde ab ulteriori conatu nos deterreri patiamur. His autem utinam addi non poſſet, Interpretum quorundam Gloſſemata & Commentarios locis nonnullis tenebras pro luce offundere. Sunt enim acuti quidam ingenii homines, qui cùm Metaphyſicas ſubtilitates ad alicujus doctrinæ in S. Scripturis traditæ explicationem neceſſarias eſſe, aut ab ipſa deduci poſſe, ſeu proprio affectu ſeu Eccleſiæ aut hominis alicujus quem ſuſpiciunt authoriate ducti exiſtiment, ita locos obſcuros (& nonnunquam etiam perſpicuos) exponunt, ut non modò genuinam verborum ſententiam, ſed ſuas quoque ſubtiles ſpeculationes & πελίσματα inde eliciant. Adeò ut quæ æquo & præjudiciis vacuo Lectori ſatis perſpicua viderentur, jam premantur difficultatibus eorum judicio inſuperabilibus, qui inter manifeſtam locorum mentem & ſubtilitates Metaphiſicas, S. Scripturæ ab ingenioſis hiſce hominibus attributas non ſat cautè diſtingunt: etſi hæ ſæpenumero vel adeò omni fundamento deſtitutæ ſint, ut ad ejuſmodi argutias excogitandas, multo, ad contemnendas, exiguo certè acumine opus ſit; vel rurſus adeò non intelligibiles, ut ſeriò expendenti ſuſpicionem faciant, earum artifices aut non ſentire aut non intelligere quæ loquuntur. Atque utinam argutiis hiſce, quibus Scholaſtici juxta ac alli Scriptores doctrinam de Prædeſtinatione, SS. Trinate, Spiritûs Sancti in humanam voluntatem ἐνεργείᾳ, & quibuſdam aliis Religionis Chriſtianæ myſteriis, involvunt, ipſis doctrinis non officerent, & impugnatores juvarent, imò excitarent. Nec immeritò verendum eſt ne ſubtilia commenta, quæ revelatæ de Dei Æternitate & Immenſitate in S. Literis doctrinæ nonnullorum adfuit temeritas, Atheiſmo januam non parùm aperiant. Nam dum homines imprudenter & temerè Philoſophica ſua divinis immiſcent; &

quaſi

quasi in unam telam contexunt, quanquam speculationes illæ sæpe tales sint, ut clarè intelligi, nedum demonstrari nequeant, fit ut à sagacioribus, qui unius partis vanitatem deprehendunt, tota doctrina ea de causa reiiciatur. Sed vereor ne è via nimium deflexerim. Statueram enim tantummodò innuere, obscuritatis rationem non tam in iis esse quæ à Scriptura dicuntur, quàm quæ ab ea dici quidam sibi aliisque eunt persuasum; necnon quod ad ea spectat quæ revera obscura sunt, siquidem id non aliunde provenit quàm ex materiæ profunditate & excellentia, prorsus ejusdem esse impudentiæ ea de causa stylum S. Paginæ reprehendere, & ejusdem Authori Deo succensere, quod nos duntaxat homines creaverit.

Hæc quæ primò hominum generi, qui S. Literas obscuritatis accusant, responsionis loco opponuntur, facilè prævideo à secundo in sui excusationem, quòd in iis rarò versentur, pertrahi posse adeò ut dictitent, iis quæ adduximus obscuritatem S. Paginæ quidem defendi, sed dum eam vel necessariam vel consentaneam probamus, manifestò de ipsius obscuritate constare. Quare, hisce etiam aliquid respondendum est, qui & Scripturis & sibi injurii, quia omnia non licet, ideo nihil ex illis ediscere conantur. Jamjam agnovi, nec hîc inficior, (quippe nec cœlum ipsum ubique stellis collucet) quædam in Scripturis contineri, quorum explicatio fortasse remotissima posterorum secula beabit, quædam etiam arcanissimæ mentis mysteria, non nisi suprema conflagrantis mundi luce collustranda.

Primò autem hîc notandum est: nequaquam esse intellectu necessaria quæ sunt difficilia. Enimverò in iis quæ ad salutem pertinent, & absolutè necessaria sunt, S. Scripturæ caligo se perinde habet ac olim tenebræ Ægyptiacæ, quæ Dei hostibus noctem intulere, populo nequaquam offecerunt. In hujusmodi articulis (*a*) *si opertum est Evangelium, iis qui pereunt opertum est; in quibus Deus hujus mundi excæcavit mentes.* Aut saltem hisce illud Mosis Israëlitas alloquentis dictum bene accommodare licet: (*b*) *Præceptum, quod ego præcipio tibi hodie, occultum non est à te neque longinquum. Verum propinquum est tibi verbum hoc valde, & in ore tuo & in animo tuo ad faciendum illud.* Quinetiam cum S. Scripturæ proprium [uti ipsa testatur] (*c*) illuminare oculos, & sapientiam afferre imperito, necnon in usum Universi populi Dei promulgata sit, cujus maxima pars literarum expers ac rudis est, res ibi ea perspicuitate traduntur, qua opus erat ad assensum, qualem exigunt, impetrandum; quin piè ac sedulò legentibus, quatenus ab ipsis intelligi oporteat, faciles atque apertæ sunt: unde hîc de difficilium perceptione non immeritò idem dici potest, quod olim unus è Patribus de S. Cœna, *Non privatio, sed contemptus damnabit.* Nostrum est Scripturas diligenter scrutari, easdem (ubique) intelligere non item.

Iam verò, ut eorum quæ obscura sunt non est necessaria intelligentia, ita quorum sententiam à nobis percipi necesse est, eadem sunt dilucida ac liquida atque

a 2. *Cor.* 4. 3. 4. b *Deut* 30. 11. 12. 13. 14. c *Ps.* 19. 7. 8.

atque itidem numero longè majori. Imò habet Scriptura Pharos suos, qui nobis ad cœlestes sedes præluceant, tametsi citra Telescopii opem quædam faces latentiores minùs conspici queant. Quare cùm divina bonitate nostræ institutioni abundè provisum est, quorsum succenseamus, si in Libro non in nostros solùm usus destinato, eorum quoque cura habeatur qui sublimioris scientiæ capaces sunt; presertim cùm, nisi nobismet ipsi desimus, humilitas ex locis obscurissimis, si nihil aliud, discatur.

Nec verò divinæ bonitati, quàm sapientiæ, minùs convenit eo modo Libros Sacros attemperare, ut sit tum in quo omnis generis Lectores industriam exerceant, tum in quo literatissimi cœlestem illuminationem implorare cogantur; adeò ut imbecillitatem nostram aliquando materiæ facilitas condonet, aliquando sublimitas exprobret. Certè est hoc in S Scripturis laudandum, veriùs quàm vitio vertendum, quod veritates ibi patefactæ sese habent instar fluminis cujus lymphâ & agnus sitim restinguere, & Elephantus se totum proluere possit. Culparem illius puerulí indolem, qui solidiorem victum provectiori fratri paratum quereretur, propterea quod ipse nondum lacte nutriri desierit. Et quemadmodum istiusmodi tenellus, ubi ad maturiores annos pervenisset, doleret si, ex priore voto, nihil firmioris alimenti quàm lac sibi apponeretur; ita ubi quis attenta & crebra S. Literarum lectione ultra Scientiæ quasi pueritiam profecerit, libenter ejusmodi arcanis exerceri mentis suæ aciem feret, de quorum sublimitate & difficultate antea conquestus fuerat. Quare cùm quicquid scitu necessarium, & vereor ne ampliùs quàm ediscere & in vitam ac mores transferre curamus, S. Scriptura infinitis prope locis summa perspicuitate exhibeat; non dignabitur verus Christianus divino hoc alimento pasci, etsi plurima sibi etiamnum sint obscura; sicuti nec Iudæi olim agnum Paschalem comedere renuerunt, licet * *nullum ejusdem os confringendum erat*. Et profectò annon ille mendicitate sua dignissimus esset, qui fodinæ ditissimæ quæstum recusaret, propterea quod omnes in toto terrarum orbe nondum detectæ sunt, aut Indicę nondum defecerint?

Porro ob hanc, quę obiicitur, obscuritatem, sacra Biblia hominum manibus immeritò excutiuntur; at attentè ea evolventibus continenter minuitur difficultas; quæ instar caliginis, è longinquo spectantibus crassior apparet quàm iis qui per ipsam iter faciunt: quod nonnullis impigræ Pietatis hominibus feliciter compertum est, qui experientiâ sua deprehenderunt difficultatem; quæ ipsos primùm deterruerat, non ad frustrationem industrię, in pœnam socordiæ fuisse comparatam.

Prætereà, cùm S. Scriptura sit optimus sui ipsius Interpres, eorum locorum ignorantiâ, quorum sententiam requirimus, sæpe fit ex accidenti ut cæterorum omnium mentem pleniùs & perfectiùs intelligamus, nec non eosdem ad usus nostros pertrahere paratiores simus: adeò ut hîc etiam idem contingat,

* *Exod. 12. 48.*

gat, quod de Rustico quodam morituro Fabula refert; nempe hic filiis suis ingentem thesaurum, à se alicubi in vinea sua defossum, significans, eos tanto ardore lucri inflammavit, ut solùm enixissimo labore defoderent, & proinde laxata circa vitium radices terra, thesaurum, non quidem aureum, sed ex vini mercimonio opulentum adepti sunt. Nam obscuriora, eorum quæ perspicua sunt luce, percipere sperantes, hac occasione in clarioribus promptè intelligendis tantopere proficimus, ut hoc nomine dignum opera fructum reportemus, tametsi aliàs non evadamus voti compotes: siquidem ejusmodi conatibus particularibus excidere, nihil officit primario scopo, promovendi in rerum spiritualium notitia; ideoque animum despondere nón debemus, nec ab ejusmodi cœptis desistere, ubi & pro felicitate est aliquid retegere, atque etiam pulchrè audere fructuosum, qualiscunque sit eventus, labore nunquam irrito, sed vel finem destinatum vel mercedem consequente. Quod mihi in mentem suggerit, S. Scripturam non tantùm eodem modo prodesse quo alii Libri Theologici; sed etiam hinc animi aciem juvare posse, quòd sit scientiæ æquè ac Gratiæ instrumentum, ab illo, instructionis nostræ causa datum, qui, ut Peccatum, homine ad Diaboli verba auscultante, in mundum intravit, ita mediante præcipuè Verbi sui auditione amissam gratiam renovare dignatur. Quare qui hoc summo beneficio ad diligentem Scripturarum lectionem extimulantur, idem mentibus suis præstant quod olim accolæ Gennezareth (*a*) Popularibus suis infirmis & valetudinariis, quos ad pedes D. Jesu advolverunt, quo sanitatem reciperent. Dictum est de uno ex obscurissimis S. Voluminis membris, (*b*) *Beatus qui legit & beati qui audiunt verba Prophetiæ hujus.* Eunuchus ille, de quo mentio est in Actorum Apostolicorum historia, (*c*) etiam in via publica Prophetam *Isaiam*, legendum desumpserat; & quanquam (ut innuit quæstio à *Philippo* proposita) tunc temporis eorum quæ legeret sententiam non perciperet, tamen Spiritui Sancto inde non opportunum modò sed & æquum fortasse videbatur Christum illi patefacere, necnon vaticinii illius sententiam aperire, simulque recentem ac felicem impletionem ostendere. Et profectò, si modò veritatum excellentissimarum notitiam æquè ac divina charismata mediante sacro Codice, tanquam canali quodam, ad nos summi Numinis munere derivari reputaremus, quanto cum ardore Sacrarum Literarum studio operam navaremus? Quanta cum delectatione in ipsis versaremur? Nam ut nullum instrumentum infirmum est in manu Omnipotentis; ita nulla auspicatior via est, quam quæ, ab omnisciente Deo præscripta, inde cœlestis favoris aura secundabitur. Quod ipse Deus instituit, meritò expectemus præsentissima benedictione comitatum iri; siquidem pro certo novimus, eum (*d*) *concessurum esse nobis quicquid secundum voluntatem ipsius petierimus*; nec ille quicquam rogari malit, quàm ut Librum illum ritè intelligamus, in quo ipsius voluntas continetur.

a *Marc* 6, 56. b *Apoc.* 1. 3. c *Act.* 8. 30. d 1. *Ioh.* 5. 14.

Jam ut difficultate à Scripturarum ſcrutinio deterreamur minimè conſentaneum eſt; ſiquidem ubi Deus difficillima imperat; certiſſimè fidelis perſuaſum habere debet ſibi vires non defuturas unde ea gratè, utut minùs perfectè, exequi valeat; id quod S. *Petrus* θεωρητικῶς (ut ita dicam) ſatis intellexiſſe videtur, re autem nequaquam præſtitit, dum quo marinis fluctibus tuto ſuperambulare poſſet, B. Servatorem tantummodo rogat (*a*) ut ipſum ad ſe accedere juberet. Idem profectò Biblia ſacra inter cætera volumina, quod inter Lapides *Adamas*, nempe quos ſplendore & pretio longè antecellit, lucem eximiè ſpargit, & tamen maxima firmitate gaudet, & aliis in rebus facillimè impreſſiones ſignat: verùm etiamſi Dei propoſito æquè eſſent incongrua, ac jam accommodatiſſima ſunt, tamen reputarem (*b*) lutum ſputo temperatum à B. Servatore ad tollendam cæcitatem feliciter adhibitum; & quanquam S. Paginæ alios libros pios aut morales quodammodo pares cenſerem, nihilominus Dei inſtituentis authoritate motus libentiùs eidem evolvendæ operam darem, memor magnatem illum Syrum lepra ſquallentem, (*c*) *Abana* & *Parphar*, duos *Damaſci* fluvios, adverſus morbum ſuum non minùs profuturos quàm *Iordanem*, perperam exiſtimaſſe, necnon ineptè credidiſſe non poſſe mandatum atque inſtitutum inter ea diſcrimen facere, quæ aliunde nihil diſcriminis noverunt.

Non me latet quoſdam probos & pios libentiùs in libris aliis religioſis quàm in S. Codice verſari, proptereà quòd hic obſcura habeat clarioribus paſſim interjecta, illi præteritis rebus magis arduis & abditis majorem fructum ſpondere videantur. Nihilominus non dubitabo affirmare, quòd quemadmodum Luna maculis ſuis diſtincta copioſiorem fulgorem diffundit quàm ſinceræ ſtellarum faces, quas nulla labes offuſcat; ita quoque S. Volumen, utcunque caligine obductum, plùs tamen luminis Chriſtiano homine ac Theologo ſuppeditare, quàm luculentiſſima & planiſſima aliorum Authorum ſcripta.

Ut verbo dicam, quandoquidem S. Scriptura & per ſe idoneum & à Deo ordinatum ſit revelandæ veritatis inſtrumentum, necnon multa perſpicua contineat, quæ vulgaris ingenii homines diſcant, ac deniqne obſcuriores ipſius loci majori acumine pollentibus exercendæ vel ſolertiæ vel humilitatis materiam præbeant, non video cur quarundum partium difficultate Pius aliquis à totius lectione deterreatur. Et quemadmodum Verbum Dei (*d*) *Lumen* appellatur, ita hanc habet ejuſdem proprietatem, quod & ejus beneficio idiotis, niſi oculos præfractè obfirment, greſſus ſuos dirigere licet, & ſecretiora ejus myſteria acutiorem Philoſophorum aciem exerceant, ſi non & vincant atque percellant. Quippe è Scriptura tum ignari quicquid ſcitu neceſſarium eſt ediſcere, tum doctiores ſe ignaros eſſe intelligere poſſunt.

Objectio

a *Mat.* 14. 28. b *Ioh* 9. 6. c 2. *Reg.* 5. 12 d *Pſ.* 119. *v.* 105. & *Prov.* 6. 23.

Objectio Secunda.

Jam secundo loco Stylus S. Scripturæ reprehenditur; estque accusationis caput, quod turbatam atque disjunctam methodum habere uideatur. Hoc si tanquam verum consideretur, responderi tamen posset Librum Gratiæ hac in parte Libro Naturæ similem esse, in quo nempe sydera [utcunque Astronomorum ingenio in constellationes disposita] vix accuratiùs aut meliori ordine collocata sunt, quàm S. Paginæ membra: Deinde, ubi è florum multitudine nulli non sunt pulcherrimi, parum referre quo ordine in fasciculum compingantur; ac denique non fuisse divinæ Majestatis ad methodi leges sese alligare, quas utique humiles & angusti mortalium conceptus desiderant, illius cogitationes vel ut improprias vel indignas respuunt, qui meritò apud Prophetam profitetur, * *Ut cœli alti sunt supra terram, ita altæ sunt cogitationes meæ supra cogitationes vestras:* Quinimo, ut ambra grisea & moschus suaviùs mixta redolent quàm seorsim, & sicuti in medicamentis compositis [cujusmodi sunt Mithridatium & Theriaca] simplicium mistura Electuario potentiorem virtutem tribuit, quàm quæ in Pharmacis singulis residebat: similiter in disciplina morali, & Divina, Præcepti & exempli complicationem, sermonis dilucidi & mystici miscelam plus ponderis habituram, quàm ea separatim haberent. Certè protervitatis eum accusaremus, qui oblatam pecuniæ summam recusaret propterea quod semiaurei, solidi, & minoris commatis numismata non in distinctos cumulos segregarentur, sed in unum acervum promiscuè confunderentur. Hisce plura addi possent, si Scripturarum series prout obiicitur, methodo careret. Verùm sic se res habet; S. Literarum methodus non est quidem scholastica & delicata; congrua tamen, & eximia, [si de methodi excellentia non tam ex sectionum ordine quàm ex serie Authoris instituto congruenti judicandum sit,] nec unquam, nisi justis de causis aut mysticum aliquem ob finem, interrupta; siquidem rarò vel naturæ leges in hac rerum Universitate, aut ordinis in S. Literarum compage, nisi in hominum documentum immutantur. Si quid in rerum narrationibus loco non suo tradatur, id certis de causis fit, quas plerumque Expositores curant explicandas; & quod attinet crebras (ac nonnunquam prolixas) ecursiones, quas in Epistolis D. Pauli nonnulli improbant, si Scriptor fuisset merè humanus, fortasse existimarem eum non tam imperitia quàm copiâ laborare, idemque à calamo ipsius fieri quod à generosis Equis solet, qui licèt optimè equestri arte formati & subacti tamen è tramite subinde exiliunt, idque non tam ob disciplinæ vitium quàm spiritus admodum acres & vividos. Verùm cum aliter de D. Paulo sentiam, potiùs dixerim, Ut Flumina versùs mare properare dicuntur, tametsi montium aliorum obicum interjectu ipsorum cursus in varios mæandros deflectatur, adeò

* *Isa 55. 8. 9.*

ut Oceanum fugere nonnunquam videantur ad quem tamen aliarum aquarum accessione jam auctiores, postquàm intermedias terras fertili humore irrigaverint, intermissum iter denuò urgent: ita Apostolus primario scopo suo intentus, ab eodem non recedens, sed instituto suo congruenter (nam & hîc aliquando Proverbii nostratis veritas constat, Longiorem circuitum cedere in viæ compendium) ipsum tantisper destituere videtur, ut objectioni vel manifestæ occurrat, vel tacitam occupet, ac denuò rem propositam acriùs prosequatur, scrupulis quibuscunque è medio sublatis, nec non argumentis illis quæ obiter tractat feliciter elucidatis. His accedit, quòd in D. Pauli aliorumque θεοπνεύστων Scriptis, quoniam ad Spiritus Sancti in scribendo consilium non satis attendimus, methodus nobis neglectior apparet. Quippe in Historicis S. Codicis partibus, quoties ordo temporis non servatur, πρωθύστερα illa, περιλήψεις, ἐπάνοδοι cæteraque ὑπέρβατα sæpe tantùm ob aliquam materiæ connexionem adhibentur, & ut omnia ad eandem narrationem pertinentia continuo filo absolvantur, aut quæ, non quidem tempore sed alia aliqua circumstantia, finitima sunt, simul colligantur. *Interdum* etiam inseruntur nonnulla, quæ ut primâ facie ἀπροσδιόνυσα videantur, tamen alicui authoris proposito satis appositè congruunt, & legentibus eximia documenta ac monita exhibent. *Interdum* verò ubi Cohærentia minùs accurata observatur, facilis est medela, si verba Hebraïca (& Græcorum Aoristi) loco Præteriti per Plusquam perfectum reddantur; aut vocabula aliqua alia variatione grammatica immutentur, quod Hebraïcè docti satis norunt illi linguæ proprium & familiare esse cui Modi nonnulli & Tempora &c. desunt, quibus utuntur Occidentales. Quid quod ea quæ à re aliena videntur *interdum* ad præcavendam erroneam ejus loci applicationem destinata fuerint, quàm fieri potuisse, licèt nobis non ubique constet, omniscius Author præviderit; unde non pro alienis habenda sunt, quæ vel scrupulos opprimunt vel erroris occasionem summovent. Nec omittendum est, quod *interdum* Prophetæ, dum populo Dei vel beneficia pollicentur vel pœnas denuntiant, in medio sermonis cursu prorumpunt in patheticum aliquod de Messia vaticinium; quod admodum ἐκτὸς τῶν ἐλαιῶν iis videtur, qui non animadvertunt, quàm oportuna de Christo mentio sit, tum ubi de Divina Misericordia agitur cujus ille & fundamentum & apex est [cujus promissio fideles hoc modo cum Apostolo argumentari docuit, (*a*) *Is qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur?*] tum ubi judicia Dei denunciantur, in quibus populo suo ille maximo erat solatio. *Interdum* autem ὁ διδάσκαλος (*b*) Magister ille & (*c*) animarum nostrarum Episcopus, qui, quod in Episcopo D. Paulus requirebat, (*d*) erat præstantissimo modo διδακτικὸς, tum aptus tum facilis ad docendum, à vocabulo aut sententiola aliqua, etsi à re de qua loqui cœperat non prorsus alienâ, occasionem arripit ulteriora monita, per modum diverticuli, proponendi; quod, utcunque primario

a *Rom.* 8. 31 b *Ioh.* 13 c 1. *Pet.* 2. 25. d 1. *Tim.* 3. 2.

primario argumento convenienter factum sit, certè ostendit, fuisse in eo voluntatem docendi mortales benignissimam. Jam verò Scriptores θεόπνευστοι non modò incohærentia, sed & repugnantia interdum, imò sæpenumero, locuti videntur;] imprimis autem D. Paulus, in cujus Epistolis iidem homines videntur & laudari & reprehendi.] Atqui cum ad homines non unius generis sermonem haberent, coeuntibus eodem loci bonis æque ac malis, Hæreticis (quorum insigniores Gnostici) æquè ac Christianis Orthodoxis, (sicuti Noachus ac Chamus in Arca, & Zizania cum tritico in *agro Dominico*) placuit eo modo orationem accommodari, ut utrique in iis quæ generaliter tradita erant, aliquid invenirent quod sibi propriè conveniret, relicta, ut par erat, penes ipsorum conscientias applicandi potestate. Verùm accidit *interdum* ut ob parenthesin, vel omissam vel perperam collocatam, orationis ordo in S. Instrumentis multùm turbatus aut læsus fuerit. Quippe cùm Exemplaria Hebraïca, atque etiam Græca, primæva [uti creditur] iisdem prorsus carerent, Librarii & Editores, prout ipsis commodissimum videbatur, parentheses interseruerunt; in quo non eadem ab omnibus servata est ratio, dum hi ea semicirculis includunt, quæ illi à reliquis non divellunt; hi prolixas parentheses statuunt, ubi illi omnino nullas; fortasse autem nullorum tam felix fuit industria, quin multa immutanda ac corrigenda supersint. Denique incuriosior methodus N. Fœderis (ut nihil hîc statuam de Accentuum antiquitate (quæ certè permagna est) & authoritate, uti nec de Veteris in partes distributione; quoniam de ea re etiamnum ambigunt Philologorum eruditissimi) incommodæ Capitum & Versiculorum divisioni *interdum* debetur; quæ etsi memoriæ plurimum inserviat, & aliunde utilis sit; tamen cùm non sit authore suo *Stephano* vetustior, adeòque privata authoritate uti & festinanter facta fuerit, fortasse non erit in virum de cœlesti doctrina optimè meritum contumelia, si dixero eum bene unita aliquando divisisse, & contrà conjunxisse ea quæ convenientiùs separasset, nec non quod ille pulchrè conatus est, in priorum N. Testamenti Partitionum immutatione (de iis enim non de Punctatione loquor) pariter etiam licere viris doctis sub incudem denuò revocare, ac quod ab illo immutatum est, ubi ad sensus aut methodi commoditatem expediat, immutare. Quæ nonnulli Interpretes ac Theologi judicio excellentes (quos utinam majore det numero Deus) ad S. Scripturam Analyticè commentati sunt, satis ostendunt ipsam ad ordinem perspicuum redigi posse; & methodi legibus conformem esse, ubi eas divinior aliqua non transcendat. Hic autem non magni negotii esset adductis exemplis ostendere, quod, ut stella sepentrionalis, licèt multis aliis lucis claritate concedat, tamen situs ratione certiùs quàm vel ipsa Luna navigantium cursum dirigit; ita quoque quædam sunt in S. Codice, quæ per se minùs conspicua, ob contextum tamen clarioribus utilitate præstant, quibus alioqui minùs insignes forent, nisi pretium ex loco accederet.

Objectio Tertia.

Exceptioni quæ methodum in S. Scripturis desiderari queritur, finitima est eorum qui eam rarò cohærentem esse dictitant & vix unquam argumentis ad probationem uti. Et sanè dolui aliquando, etiam pios lectores de S. Codice non aliter sentire, quàm ut sententiarum & Pronuntiatorum penu sive armamentario, in quo divina documenta, nullo ordine congesta jacent, necnon, quod *Nero* de oratione *Senecæ* dixit eam *Arenam esse sine calce*, hoc de S. Textu pronuntiare vix dubitasse. Verùm prudenti atque attento Lectori facilè liquet, Prophetas & Apostolos frequenter ratiocinari, ac alia ex aliis colligere; nec minùs ponderis habere argumenta ab illis usurpata, licèt juxta Modos & Figuras Dialecticorum non efformata, quàm eorum rationes qui syllogismos contexunt in *Barbara*. Equidem duos illos Authores crebrò in manibus habeo, & certè, me judice, D. *Paulus* æquè firmiter & acutè disputat atque ipse *Aristoteles*. Quid quod juxta *Davidis* discursum, * *Plantator auris, an non audiat? aut formator oculi annon intueatur? qui docet homines scientiam annon agnosceret?* Necesse est ut magnus ille Rationis author & dispensator eadem non minùs dextrè uti norit, quàm ii quibus aliunde communicata est, quique irrogatis à lucido illo sole radiis emicant, qui revera est † *Pater Luminum, à quo omnis donatio bona, & omne integrum donum descendit.* Sed ut quædam particularia indigitemus, notandum.

1. Illationes S. Scripturæ non animadverti, aut perperam intelligi, propterea quòd figurativum illud & (aliquando) abruptum argumentandi genus, Orientalibus usitatum, nobis non satis innotescit: quippe solebant in argumentationibus suis multa supprimere, ab illo quocum disserebant facilè colligenda; Regulis Dialecticis, quales Europæis in usu sunt, nullus apud illos locus; id quod probè norunt qui in illorum Scriptis versantur.

2. Apparentem complurium ratiocinationum incohærentiam omninò proficisci à particularum Hebraïcarum mala interpretatione, inprimis autem conjunctionis *Vau* seu *Vaf*; (nam de pronuntiatione ipsius Judæi non consentiunt, qui sanè, ut hîc semel moneam, fatentur se in linguæ suæ pronuntiatione, non a Christianis modò, sed etiam inter se plurimùm discrepare:) quippe ex particulis illis vix unam reperias quæ vario significatu non gaudeat; quod si ubique eo sensu acciperentur qui ad mentem loci esset accommodatissimus, in quo non exiguo judicio opus est, certè ratiocinatio & cohærentia multò luculentior appareret, quàm solet in Versionibus & Expositorum Commentariis. Enimverò dum recolo particulam *Vaf* aliquot millenis vicibus in S. Libris occurere, nec tantùm (etsi quidem primario) Latinorum copulativæ ET respondere, sed insuper quatuor aut quinque supra viginti significationes [& modestè loquor] obtinere, v. c. *Quòd, Sed, Aut, Sic,*

* *Ps.* 94. 9. 10. † *Iac* 1. 17.

Sic, Quando, Quare, Tamen, Tunc, Quoniam, Nunc, Velut, Quamvis &c.)hancque acceptionum varietatem ex locorum ſenſu pendere,inducor ut credam, hujuſce unius Particulæ idoneam interpretationem non paucis locis & lucem & pretium conciliaturam,ſi modò ubi eadem ratio [nempe commodior ſenſus] exigit,eadem ſemper reddendi libertate uteremur.

3. Interdum (ac præſertim in *Salomonis* ac D. *Pauli* Scriptis) oratio ita formatur, ut Colloquii ſeu Dialogi ſpeciem occultè contineat; hîc autem Lectores, atque etiam Interpretes minùs cauti, id pro argumento aut Aſſertione habent quod revera non eſt aliud quàm Objectio. Ex quo errore magnam in diſſertationis ſtructura confuſionem neceſſariò oriri, nemo Dialecticâ tantillùm imbutus non intelligit.

4. Ex omiſſis vel malè collocatis παρενθέσεως notis [quas, quoniam Hebræè veritati deſint, Interpretes pro arbitrio appoſuerunt] fit ut S. Pagina minùs ratiocinari ſæpenumero videatur, uti etiam (quod ſupra innuimus) methodi imperfectione laborare. Idem quoque de notis Interrogationis intellectum velim. Nam verum ſit necne, in Exemplaribus Novi Fœderis Originalibus nullas fuiſſe,quod Critici arbitrantur] & ſanè in MSS. quæ ego unquam vidi vetuſtiſſimis neutiquam repertæ ſunt] hoc certum eſt eos qui Editiones recentiores procurarunt Græco Textui, æquè ac Verſionibus,hujuſmodi ſigna prout ipſis videbatur inſeruiſſe. Quin tametſi loco ſigni Interrogativi Hebræi particulam ſuam *He* uſurpent; nihilominus verborum ſenſu & certa vocis modulatione interrogationem ſæpe fieri poſſe, etiam ubi abeſt illa vocula, nequit eſſe ignotum Linguæ Sanctæ peritis, uti nec Dialecticâ imbutis interrogationem non ſemper in ſacris Literis commodiſſimè ſuppleri.

5. Apoſtolos, cæteroſque in Opere Biblico differentes, argumenta ſæpe non tam ad refutationem adverſariorum quàm fidelium confirmationem afferre. Nam cùm ab iis quibuſcum agunt nonnunquam doctores divinitùs miſſi exiſtimentur, eoque certiſſimam fidem doctrina quam tradunt mereatur,quidni ejuſmodi rationes adhibeant, quæ homines religionis principia dudum amplexos, deque ipſorum fide, cognitione,& authoritate perſuaſiſſimos confirmare valeant, licèt eædem convincendæ incredulorum pertinaciæ pariter non inſerviant? Enimverò quemadmodum Gymnaſiorum Rectores, dum diſcipulos ſuos inſtituunt, ſæpe argumenta adducunt quæ adversùs Antagoniſtam ſolennem convenientiùs præterirent; ita cùm Apoſtolis negotium eſſet cum ejuſmodi hominibus, quibus θεόπνευστοι & myſteriorum S. Codicis & conſiliorum Dei peritiſſimi habebantur, licuit ipſis à doctrina quam primi tradiderant, aut à S. Codicis loco, cujus mentem & ſcopum penitiùs quàm quivis alii intelligere, ac ubique ſumma fide agere crederentur, illationes etſi contra infideles non æquè validas elicere.

6. Argumenta exquiſita & ἀποδεικτικὰ ſæpe in ejuſmodi ſermonibus locum non habuiſſe,qui ad populum habiti popularem ratiocinandi modum deſiderabant,

rabant, & hoc ſanè ad fructum conſultiùs judicabant, quàm difficilia artis Logicæ conſectari, niſi à Logico non intelligenda. Vbi docere ac perſuadere conſilium eſt, non tantùm ratiocinationis vis ſimpliciter conſideranda eſt, ſed providendum ut ſit captui diſcentium accommodata, & ad permovendos animos cum primis idonea. Quippe ſicuti muſcæ faciliùs ab araneo quàm ab accipitre, & mures à fele quàm à cane venatico capiuntur, tametſi hi viribus & velocitate præcellant; & quemadmodum Leones citiùs Galli cantus in fugam coniicit (ut perhibent naturæ conſulti) quàm Taurorum mugitus, etſi horribilior hic ſit & animalis magis formidandi ſonus; ſimiliter argumenta invalidiora & vulgaria ſæpe plùs poſſunt apud Auditores plebeios, quàm ſyllogiſmi maximè irrefragabiles.

7. Rationes, quæ in Scripturis afferuntur, ſæpe rem validè non probare, cujus gratia adductæ ſunt, quoniam ex eorum genere exiſtunt quæ Logici appellant *Argumenta ad Hominem*; (quibus ſententiæ alicujus veritas non ſimpliciter demonſtratur, ſed tantùm quoad homines quibuſcum agitur evincitur) unde cùm doctrinæ cœleſtis myſtæ à Principiis agnitis & conceſſis procedant, ut Principia minùs ſolida fuerint, tamen ſatis firma eſt argumentatio. Hinc quidam Veteris Inſtrumenti loci in Novo de Chriſto expoſiti, tametſi contra hodiernos *Judæos* apertè non facerent, nihilominùs adverſùs eorum Majores rectè adhibiti fuiſſent; ſiquidem eos ad Meſſiam ſpectare adeò paſſim erat in confeſſo, ut nihil ultra opus eſſet quàm eoſdem in Novo Fœdere ritè applicare: Verum poſteriorum Iudæorum pervicacia multa κρησφύγητα & eludendi eorum locorum vim technas excogitarunt, adeò ut jam non modò applicationem ſed etiam explicationem in dubium vocent. D. *Iudas* contra ſuis temporis pervicaces diſputat ex Hiſtoria *Michaelis* Archangeli & Diaboli de *Moſis* cadavere altercantium; quamvis autem hiſtoria illa (non ſecus quàm liber Iudaicus ex quo deſumptus non citra rationem exiſtimatur) in Apocryphorum claſſe habeantur, tamen donec apud ipſos fidem & reverentiam inveniret, non erat inconſentaneum eandem ad ipſorum ferociam reprimendam adhibere. Equidem nihil vento levius, nihil inconſtantius; hunc tamen Navium gubernatores diligenter obſervant; ejuſq; beneficio curſum ſuum fortiùs promovent, quàm ſi machinam quamvis exquiſitiſſimi artificii ad idem opus adhiberent: ſimiliter quamvis opinionibus ac placitis vulgaribus nihil infirmius & mobilius, tamen eas prudens myſtagogus non inſuper habet, ſed inde argumenta elicit accuratiſſimis Logicorum ſyllogiſmis validiora. Et profectò cùm argumentatio illa optimè procedat, in qua ejuſmodi media adhibentur, quæ utriuſque partis conſenſu firmata ſunt, non modò *Socrates* in Dialogis *Platonis*, ſed prudentes fere quique diſceptatores illationes ab opinionibus & conceſſionibus eorum, quibuſcum ſermocinabantur elicere prætulerunt, tanquam ad animos flectendos & fructum optatum conſequendum plurimùm momenti habituras. Quibus omnibus adjungere libet.

8. S.

8. S. Codicis ratiocinationem (ac proinde quorundam locorum rationem & mentem) inde obſcurari, quòd inter diverſas, licèt non pariter apertas, ambiguorum vocabulorum ac locutionum ſignificationes, Theologi ad Contextum & Scriptoris ſcopum non ubique ſat fideliter attendunt. Dolendum ſanè eſt homines cujuſcunque Religionis, voces ac phraſiologiam S. Textus audacter nimis interpretari (imò ubi è re ipſorum fuerit, torquere ac pervertere) quatenus mihi obſervare licuit, ut ſcilicet minùs ſolita ſententia ſuis ipſorum placitis ſuffragetur; ſed hoc mali caput eſt, quod receptiſſimum ſenſum refugiant, quo loci ejuſmodi potiùs ipſorum opinionibus quàm reliquæ ſermonis ſeriei congruant, ac conſentiant. Meliori fide agerent, me judice, ſi ubi loco communioris ſignificationis alia minùs recepta ſubſtituenda eſt, (uti ſæpenumero expedit) curarent, ut inde S. Script. magis cohærens & argumentativa redderetur; ac poſtea, quod ad opiniones ſpectat, eas potiùs ad ſenſum Scripturæ accomodarent, quàm hujus verba ad illarum confirmationem vi & quaſi obtorto collo adigerent. Verùm fortaſſe hac interpretationis ſimplicitate multarum controverſiarum fomes extingueretur, (quarum aliæ nullo fundamento nixæ, aliæ nullum exitum habituræ apparent) nec ampliùs in pervicacibus hominum animis locum invenirent; inter quos vereor ne ſint qui, flagrante diſcordiarum ferocia mallent S. Paginæ ſubtrahi ſaxa quæ in Adverſarios contorqueant, quàm eam in ſtructuram erigi, unde hac commoditate priventur, (ſiquidem ſaxa è medio ædificio difficulter evelluntur) etiamſi ipſa Ratio ſit Architecta & primaria operis miniſtra.

Cæterùm ut vitiligatores hoſce res ſuas ſibi habere permittamus, repetendum denuò eſt id quod ſuprà attigimus, nempe Scripturæ obeſſe quòd non pro uno corpore ſive ſyſtemate habeatur. Alii libri panno aſſimilari poſſunt, ex cujus lacinia de toto judicatur; at S. Biblia pulcherrimis Aulæis ſive Tapetibus ſimillima dixerim, in quibus nempe colorum luciditatem & telæ præſtentiam ex particulâ cognoſcas, at ea niſi toto expanſa ambitu, atque uno obtutu conſpecta pretio ſuo non æſtimaveris.

Iſta, *Theophile*, è multis aliis contra illos pro S. Scriptura adduci poſſunt, qui eam ſententiarum temerè & immethodicè congeſtarum collectionem (dicam, an farraginem?) arbitrantur. Verùm ne quid partium ſtudio datum ſuſpiceris, non diſſimulabo reperiri nonnulla in Sacrarum Literarum œconomia, quæ rationis meæ vires non ſatis aſſequuntur; & quorum explicatione vix quicquam ardentiùs cupio aut libentiùs amplecterer. Nihilominus dum recolo, quàm multa mihi olim incohærentia viſa jam myſtico quidem, ſed arctiſſimo nexu, conjuncta apparent; dum Scripturarum Authorem ac multiplicem finem cogito, denique dum mente concipio quam accuratam ſymmetriam (etſi mihi nondum intellectam) Omniſcientia in Sacrorum Eloquiorum methodo percipit, & poſteriora ſecula, uti veriſimile eſt, deprehendent, tametſi hactenus mihi de ea hebetior acies laboret; jam

gestientem impetum animi compesco, qui cuncta Omniscentiæ consilia arcaniora animis audacter exquirit, aut de medii ad fines ignotos aptitudine judicare satagit; jam œconomia illa videtur prudentissima, quam Sapientia infinita, adeòque omnium mediorum scientissima, necnon omni præjudicio vacua, ac proinde aptissima semper eligens, instituerit. Nec tacendum est, fieri non posse, quin ejusmodi homines qui singulorum tantùm librorum aut sectionum particularium sententiam expendunt, indigniùs quàm oporteat de S. Codice censeant. Quippe veluti partes venusti vultus, nempe vividam oculorum vim, nasum decore surgentem, & labiorum pulchellam rubedinem laudat, qui sigillatim intuetur; at certè justam istiusmodi faciei pulchritudinem nunquam capiet, nisi totam simul intueatur: ita quoque nulla non pagina S. Scripturæ, nulla non particula seorsim ac per se cœlestis suæ Originis indicium luculentum præbet; tamen quisquis totum Librorum Canonicorum corpus, quod Biblia appellamus, attentè perlustraverit, & ipsos inter se collatione locorum facta comparaverit, connexionem ac dispositionem adeò admirabilem percipiet, ut planissimè constitutum sit ejusdem sapientissimi Authoris esse & Librum illum Gratiæ & hoc, quod stupendo artificio fabrefactum videmus, immensum Naturæ Volumen. Enimverò Libri S. Scripturæ sese mutuò explicant & illustrant. In nonnullis rebus Libri Geneseos & Apocalypseos supplent vicem reciproci commentarii; (quemadmodum in Trigonometria latus & angulus maximè distans sese mutuò notificant,) & sicuti in pyxide nautica, acus magneticæ extremitas, quæ Septentrionem directè respicit, tamen eadem opera Orientalem plagam æquè ac Occidentalem utcunque ab ipso & à se invicem remotas, indicat: ita etiam nonnulli Scripturæ loci nos in aliorum intelligentiam ducunt, à quibus non modò situ, sed etiam sensu, latissimè disjuncti videntur. Equidem & pium & jucundum est observare, ut Sacri Scriptores identidem supplent, quæ alii ex ipsis silentio præterierant, (quod imprimis in Genealogia θεανθρώπου à quatuor Evangelistis tradita apparet) prout dignatus est Deus mysteria veritatis suæ diversis temporibus Ecclesiæ aperire & communicare; (cui à principio indulsit tantùm * *lucernam in loco obscuro splendentem, usque dum dies illucesceret*; & cui mutuæ ejusmodi elucidationes ac tacitæ relationes testatum faciunt Omniscii Numinis manum scribentium calamos rexisse, hosque omnes, qui pro Authoribus habentur, quæ unus idemque Deus singulis dictaverat, literis tanquam Amanuenses consignasset) necnon ejusmodi consensum inter Scriptores, tot seculis & regionibus disjunctos, animadvertere, ut quæ uspiam dissona videntur, ea tantùm Scriptorum fidem & inccorruptam sinceritatem arguant. Certè quod ad me spectat, non dissimulabo, *Theophile*, S. Codicem & doctissimos ipsius Interpretes à me peculiari quodam consilio & animi dispositione legi. Non huc accedo ut argumenta præconceptis placitis propugnandis, aut adversariis profligandis, inde vel expromam vel ipse

* *2. Pet. 1. 19.*

ipse saltem mihi effingam; minus tutum ratus opiniones meas ad Scripturam confirmandas aliunde afferre, quam eas ex ipsa haurire. Et quanquam quæ ad doctrinam illius Ecclesiæ, cui nomen præcipuè dedi, stabiliendam manifestò faciunt, negligere non soleo: attamen non tam id ago, ut subtilia glossamata aut consequentias inde colligam, quibus controversię inter Christianos invicem agitatæ muniantur; quàm ut ea observem, quæ S. Literarum & Christianæ fidei æstimationem ac pretium mihi ipsi adaugeant; & ut ea reperiam, quæ majestatem atque excellentiam Deo dignam, solique competentem referant; denique ut ejusmodi observationes faciam, quæ mihi in S. Codice illam πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ (*a*) *multiformem sapientiam Dei* aperiant, quam etiam Angeli ex Ecclesia addiscunt. Hæc sunt, fateor, quæ (quoad Theologiam speculativam) libentissimè consector, & imprimis amplector in quorumlibet Theologorum scriptis, qui modò S. Literarum authoritatem agnoscunt: (nam mihi hac in parte cujuscunque Sectæ Interpretes pene ex æquo gratificantur.) Quippe vix puto ullius laboris pœnitendum esse, qui mihi Magnam illam Veritatem confirmatiorem reddat, Scripturam esse Verbum Dei; in hoc enim totius Religionis Cardo versatur, & quicunque Articuli pro fundamentalibus habentur, potiùs ex hoc, si modò veri sunt, deducuntur, quàm hoc ex illis. Ut verbo dicam, ad Scripturam me confero, non tanquam ad armamentarium, ex quo tela ad hujusce partis defensionem aut illius profligationem promantur; sed tanquam ad Templum aliquod eximium, in quo cum voluptate expatior, qua structuræ Pulchritudinem, Symmetriam ac Magnificentiam contempler, & summam Numinis Majestatem, quæ ibi præsentissima est submississimo devotæ mentis obsequio venerer ac colam.

Objectio Quarta.

Quandoquidem, ut docet Apostolus Gentium, [*b*] *Tota Scriptura* (ita enim mihi Πᾶσα γραφὴ reddenda videtur, propterea quod sequitur) *est* θεόπνευστος, *divinitus inspirata*, *& utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia; Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus*; necnon Apostolus Circumcisionis nobis confirmat, (*c*) *Quod libitu hominis non allata est olim Prophetia; sed acti à Spiritu Sancto locuti sunt sancti illi Dei homines*; nullo modo credendum est à divinis Amanuensibus, (quorum plerosque Prophetiæ aut Miraculorum dona conspicuos reddiderunt, quosque omnes supremi Numinis auspicia & ductus regebant,) quicquam Ecclesiæ proponi & solenniter tradi potuisse, quod futile aut alienum haberi mereretur. Inventi tamen sunt homines, certè audaciâ ac temeritate, quàm eruditione ac judicio insigniores, qui complures Scripturæ locos hoc nomine sugillarunt. Atqui dubitandum non est, quin Deus ille, qui

a *Eph.* 3. 10. b 2. *Tim.* 3. 15. 16. c 2. *Pet.* 1. 21.

olim de Tabernaculi fabrica, dimensionibus, proportionibus, aliisque ad illud tantummodo Typicum ac Temporarium ædificium spectantibus, tam accuratè prospexit, pari saltem cura usus sit ne quid supervacaneum in ea Volumina irreperet, quæ Perpetuæ Institutionis ergo Ecclesiæ consignata, nihil otiosum, aut isti negotio non consentaneum, continere debuerant. Siquidem non minùs facit ad Bibliorum perfectionem quælibet minuta portiuncula, quàm ad Tabernaculi compagem singulæ fibulæ aut hamuli. Adde quòd, cùm Deus humani captus & memoriæ imbecillitati in eo consuluerit, quod tot Solomonis Commentarios, totque B. Servatoris oracula ac miracula in Sacro Canone desiderari, ac contra Scripturam universam ab interitu tam mirabiliter præservari voluit, (nam libri qui periisse creduntur, à viris quantumlibet sanctis conscripti, aut in nostris Bibliis etiamnum sub aliis titulis extant, aut Canonicos, hoc est, Ecclesiæ tanquam infallibilem Fidei ac Vitæ Regulam concreditos, olim fuisse demonstrari non possunt) mihi consilium suum abundè patefecisse videtur, nihil ut illic insertum haberetur, quod populo suo commodè in Rebus ad Religionem pertinentibus instituendo non inserviret. Enimverò, nisi negotiorum meorum importunitas, & metus obruendi patientiam tuam calami impetum reprimerent, facilè possem, adductis S. Paginæ locis qui nullius usus esse videntur, ostendere quàm sit injuria & errore factum quod pro talibus habiti fuerint. Equidem multa quæ primùm iterumque legenti nullam fructus speciem exhibebant, tertia vel quarta lectione optimi sensus plenissima deprehendi, ut ejusmodi locorum plenitudinem & meam in cognoscendo tarditatem pene ex æquo fuerim miratus. Levia ac superflua Lectorum festinatio & laxior attentio reddit ea, in quibus sagacior diligentia Mysteriorum verendorum sanctitatem agnoscit. Imò tam eximii momenti est Scripturarum intelligentia, ut nulla ejusmodi portiuncula pro inutili habenda sit, quæ modò ad alterius cujusvis perceptionem facilitandam faciat; cùm ea sit divinarum Veritatum præstantia ac pretium, ut earum aliqualis notitia non minùs anteferenda sit cæterarum rerum cognitioni, quàm Gemmarii Scientia & pretiosæ merces crassiori cujusvis fabri artificio & materiæ. Porrò autem, notandum est, quod quemadmodum non uni tantummodò aut seculo aut populo, sed universæ Ecclesiæ, per omnes ætates ac terras militanti, Sacra Instrumenta fuerunt exarata, unde multa Judæorum genti convenientia [cujus generis erat rituum Magicis Zabiorum superstitionibus oppositorum institutio] posterioribus seculis minùs ex usu sunt; ita quoque fortasse multa sunt quorum unitatem nonnisi venturæ ætates percipient: utpote quæ, uti coeli par est, aut ad prævisam hæreseos alicujus, post cineres nostros nascituræ, noxam reprimendam, aut Dubium nondum exortum dissolvendum, aut Errorem aliquem hactenus inauditum profligandum, S. Spiritus futuri præscius (ac cujus omniscientia omnes omnium temporum eventus uno intuitu complectitur) comparata reservavit. Quare omnes Scripturæ partes aliquibus

aliquibus temporibus utiles futuræ ſunt, uti ſunt etiam aliquæ omnibus. Legimus in Evangelio, cùm ſacra ſynaxis primùm inſtitueretur, Diſcipulis imperatum fuiſſe de Vino Sacramentali, † *Bibite ex eo omnes*; at in exhibitione Panis particula *Omnes* abeſt. Credibile eſt hanc differentiam primitivorum Chriſtianorum admirationem meruiſſe, & cùm ejuſdem rationem non facilè reperirent, deinde leviculam aut nullius momenti viſam fuiſſe. Atqui nobis, qui in ea tempora devenimus, in quibus maximæ Communicantium parti ſacro calice interdictum eſt, id non ſine miro quodam conſilio factum eſſe ut agnoſcamus neceſſe eſt. Equidem Lex Cæremonialis & ejuſdem ritus myſtici (in quibus, uti olim à Paſtoribus conſpiciebatur, tanquam faſciis involutus eſt Ieſus) multis Lectoribus vix lectu digna videtur; nihilominus quantopere Apoſtolis ex uſu adversùm Judæos fuerit: quàm nobis neceſſaria ſit in controverſiis, quas cum illis agitamus, ejuſdem cognitio, neminem in iiſdem paulò Verſatiorem latere poſſit. De quibus controverſiis, ut hoc obiter moneam, *Theophile*, cùm in his cardo Chriſtianæ fidei potiſſimum vertatur, hæ certè levioribus illis, quibus hodie Chriſtianæ Gentes miſerè, ne dicam immeritò, in diverſum ſcinduntur, longè & uſu potiores, & Sapientis ſtudio digniores ſunt. Quàm jejuna & inutilia Prophetarum Scripta otioſis Lectoribus paſſim apparent, quæ tamen attentè conſiderantem, veluti Magos olim Stella, * ad Chriſtum rectà ducunt, & cum figuris Moſaïcis tam clarè idem proclamant quod olim Joannes Baptiſta, (*a*) *Ecce agnus Dei qui tollit peccata Mundi*; ut multis Novi Foederis locis non poſſum non accomodare illud quod D. Matthæus de prehenſione Domini annotavit, [*b*] *Hoc autem totum factum eſt ut implerentur Scripturæ Prophetarum*: aut potiùs omnibus hiſce ſic factis eas impletas eſſe, (hic enim voculam ἵνα in hujuſmodi citationibus contextus reddi ſuadet:) quæ etiam transfigurationis Hiſtoriam mihi in mentem revocant; Nam quemadmodum Apoſtoli primùm (*c*) *Moſem & Eliam cum Domino colloquentes* conſpexerunt, mox autem (poſtquam nubes evanuiſſet, & ipſe eos allocutus eſſet) *Ieſum ſolum viderunt*; ita quoque locos ejuſmodi Legis, Prophetarum, & Evangelii, qui primâ facie diverſiſſimi ſenſus eſſe videntur, ſecundò ſi inſpicias, atque etiam plùs luminis ex attentâ rerum collatione accedat, omes in unum Chriſtum veluti evaneſcunt; De quo (ut Apoſtoli verbis utar) & (*d*) *Moſes in Lege ac Prophetæ ſcripſerunt*, & ad quem typi illi & prædictiones veluti digitum intenderunt. Confuſa ac interciſa Genealogiarum ac Hiſtoriarum in Vetere Inſtrumento traditio, veteribus forte Judæis negotium faceſſebat, ſed nobis ad retundendas recentiorum calumnias inſerviunt, quoties Novi Fœderis authoritatem inde convellunt, quod in D. Stephani concione, ac Genealogiis aliquorum Evangeliſtarum, Spiritus Sanctus eadem Sermonis obſcuritate uſus eſt, quam in Veteri continenter & penè perpetuò adhibuit: & certè utcunque hujus generis objectiones Judæi contra nos ferociter urgeant, facilè eſſet paria ipſis

† *Mat. 26. 27. Marc 14. 23.* * *Mat. 2. 9.* a *Io. 1. 29.* b *Mat. 26. 56.* c *Mat. 17. 3. 8.* d *Io. 1. 5 4*

reddere, iisdem telis ipsos impetere, nisi communis hostis dissidio nostro abuti, ac utriusque partis argumenta in utramque retorquere posset. Cæterùm, ut Apocalypsis multa habet Prophetica quorum usum ac sensum ex æquo nescimus, quæ tamen Posteri nostri proculdubiò neutrius infœcunda comperient, postquam prædictiones eas eventus exposuerit, qui (si nihil aliud) saltem omniscientiam Inspirantis comprobabunt: Ita fieri potest, ut Mosaïcarum Constitutionum, quæ Christianis in multis casibus eximii usus sunt, Veteres Judæi vix ullum usum noverint; saltem quantùm ego ex recentiorum Magistrorum colloquio hactenus percipere potui, dum Mysticas divinitùs promulgatas per Mosem leges ad Christum referre præfractè refugiunt, non meliùs eas explicare valuerunt (si excipias ea quæ ad Zabiorum superstitionem pertinent; quas tamen Doctorum eorum plerique juxta cum nostris non intelligunt) quàm olim Sacrificia sua & ritus religiosos Ægyptii ac Gymnosophistæ.

Nec tamen omnes Libros Sacros ex pari vel utiles vel necessarios censeo, propterea quod ab eodem Numine promanarunt; aut æqualem fore jacturam Prophetiæ Nahum, ac Isaiæ; aut Libri Ruth, ac Epistolæ ad Romanos, vel Evangelii secundùm D. Johannem: (quemadmodum nec Stellę fixę, licèt in eodem cœlo sitæ, eandem omnes obtinent magnitudinem & fulgorem.) Verùm tractatum unumquemque ad Canonis constitutionem necessarium esse existimo, sicuti bini oculi, totidemque aures, cæteraque membra ad Corporis compositionem requiruntur; quorum aliqua si desint, Corpus quidem existere, at non æquè perfectum esse potest; quæque omnia magni, tametsi non paris, usus sunt. Quid quod, fortasse etiam citra Hyperbolem, dici possit, quòd sicuti Stellæ fixæ, etiamsi disparem inter se sortitæ sunt amplitudinem, tamen lucida sunt ac cœlestia corpora, quorum mininum terrestre quodcunque multis vicibus exuperat; ita Instrumenta sacra tametsi, collata ad se invicem, ejusdem sensus non sint, nihilominus utrumque è cœlo dimissum, ac ad hominum institutionem optimè comparatum, humana quævis cunque scripta infinitis parasangis antecellit. Adde quod quemadmodum pretiosissimas Metallorum venas in ejusmodi solo reperiri Metallici observarunt, cujus superficies arbores frugiferas aut herbas minùs profert (utpote quas afflatus Arsenicalis extinguit) planè ac si speciem minùs laudabilem proventu divitiæ compensarent; sic etiam multi Sacri Codicis loci, qui primo intuitu steriles apparent, & nihil ad pietatem utile promittunt, ubi eos sedulus Artifex excutiat, & Græca Vox ἐρευνᾶν quæ usurpatur in eo præcepto * *Scrutamini Scripturas*, sat commodè exprimit thesauri alicujus abditi investigationem) è visceribus suis eximia ac præclara mysteria Theologica suppeditant.

Objectio

* *Io. 5. 39.*

Objectio Quinta.

Proximum Criminationis in S. Literas impactæ caput est, quòd multa contineant levicula atque rei aliena; Nec sanè diffitendum est, quin nonnulla reperiantur quæ talia saltem appareant, quamvis revera non sint. Cujus generis sunt effata intercisa & transitiones abruptæ, quæ in B. Servatoris concionibus non raro observantur; adde eum aliquando nulla quæstione solicitatum respondisse,] quamvis hoc aliter viri οἱ ἀμφὶ τοὺς λόγους expedire norunt] aliquando autem non propositæ sed alteri quæstioni responsionẽ reddidisse. Verùm hoc non tanquam incongruè sed potiùs præclarè à Christo factum censendum est; huic enim, cui (quod aliis negatum) Auditorum corda patuere, certè licuit eo modo sermocinari: Illius Oratio compendium, quale nostra imitari nequit, in ciendis animis habuit; ille abrupta differendi serie institutum tamen prosecutus est, nec tam in concionibus suis spectavit quid ad argumentum de quo loqueretur propriè pertineret, quàm quid ad finem à se destinatum proximè faceret. Nam Auditorum cogitationibus à se perceptis sermonem suum accommodabat; iisque primo statim ortu, ac veluti incunabulis, prius occurrendo quàm in linguam transire poterant; eadem opera & illas redarguebat, & simul indicabat sibi innotuisse. Parabolas quod attinet, vulgò tam flacci æstimatas, earum aliquæ, si non pleræque, præclara bene vivendi documenta non modò suggerunt, verùm etiam eximii momenti prophetias complectuntur. Illa de perfœcundo sinapis grano, * quod repentè ad arboris magnitudinem succrevit, maturos ac celeres Evangelii progressus prænotabat, uti dudum reipsa comprobatum est; quippe ab exiguis initiis brevi tempore sese eò altitudinis extulit, ut admirationis pariter ac fidei pene æquali jure objectum evaserit. Altera de infidis Villicis. Christum Judæorum scelere periturum, hosque crimen acerbo supplicio luituros manifestò præsignificavit. Nec spes mihi deest, quin Prædictiones nondum animadversas in lucem posthac protractas iri visurus sim; præsertim cùm intellexerim quendam de Philologia bene meritum (Dominum *A. B.*) jam in eo esse, ut ostendat complura Novi Fœderis loca prophetica esse, contrà quam vulgò Expositores judicarunt; quem hominem recentiorum Magistrorum celeberrimus *Manasseh Ben-Israel* (cùm eum in Urbe *Amsterledami* domi suæ inviserem) eximio elogio literatorum inter Christianos facilè Principem pronuntiavit. Historicæ illæ circumstantiæ, quæ in Christi Parabolis improbantur, non immeritò plumis illis assimilaveris, quæ sagittis adaptari solent; quæ tametsi cuspidis instar obvia non penetrent, sed levia quædam & heterogenea videantur, tamen ut telum penetrare valeat necessariò requiruntur, ipsique ad scopum convehendo & altiùs impellendo inserviunt. Cæterùm hoc potissimùm nomine nititur

* *Mat.* 13. 31. 32.

nititur hæc accusatio, quòd non rarò occurrat earundem rerum regeminatio, sive repetitio. Atqui notum eruditis, ea quæ denuò repetuntur simul plus claritatis ac lucis secum afferre, utcunque prorsus ταυτολογήματα imperitioribus videantur; Sic stellæ universæ vulgaribus oculis similem sui speciem exhibent, at singulis sub eadem coloris ac figuræ specie peculiares inesse vires ac distinctas facultates docent Astrologi. Prætereo, in omnibus linguis solennes ingeminationes ac locutiones reperiri, quæ ut peregrinis supervacaneæ aut ineptæ videantur, tamen à vernaculis, ac sermonis idiotismum spectantibus, non modò communi usu comprobantur, verùm etiam vim quandam ac emphasim habere deprehenduntur. Adde quod vix uspiam in Sacris occurrat hujusmodi supervacaneum apparens, cujus rationem vel causam idoneam eruditus ac sagax Interpres non expromat. Quid quòd, cùm sacra Eloquia non omnia unà eodemque, sed admodum dissitis temporibus conscripta fuêre, (juxta decantatum illud, *Nunquam satis docetur quod nunquam satis discitur*) iisdem criminibus ac erroribus denuò redeuntibus, consimiles minas ac dehortationes opponi par erat; in quo, dum crebriùs ingestæ peccantium contumaciam & testarentur & redarguerent, non tam ταυτολογίαν committi censendum est, quàm idem fieri quod solet cum clavum iteratis ictibus in asserem adigimus (& verba sapientum, uti Sapientis verba docent, † sunt *Similia clavis infixis per dominos collectionum*) nam etiamsi omnia redeuntis mallei verbera rem eandem agant, nullum tamen eorum est supervacaneum; utique negotium conficiente numero. Qui literis atque arte satis instructi sunt, ut libros, quos evolvunt, pigmenti Rhetoricis & mutuatitio ornatu denudare norint, facilè comperiunt eos eadem repetito dicere; hoc autem inter eos ac Sacrum Codicem discrimen animadverto, quòd hic plerumque novam materiam iisdem verbis complectatur, illi veterem novo sermone recoctam exhibeant. Præterea autem adnoto, quòd cùm nullus sit Scripturæ locus quem, uti experientia nimis quàm compertum est, versutiorum Hæreticorum artes satis speciosè non eludant, Spiritus Sanctus, qui hoc ab initio prævidit, clementi ac prudenti consilio cautum voluit ut præcipua dogmata, vel ad fidem vel mores pertinentia, multis in locis ac variis locutionibus extarent; quo subterfugia ejusmodi necessariò interciperentur, & falsa glossemata ipsis per fraudem affixa repellerentur. Et quidem hac divinâ Providentiâ factum est, ut multi Articuli Hæreticorum dolos effugerint, dum veritatem duorum aut plurium testimonio innixam in dubium vocare erubescerent, aut refellere prorsus diffiderent: Orthodoxi autem sibi gratularentur quod haberent Anchoram suam (*a*) *tergemino fune, qui non facilè disrumpitur*, statuminatam. Quæ in Sacra Pagina repetita aut veriùs inculcata occurrunt, pleraque aliquid non antea traditum exhibent, & quidem sicuti in *Pharaonis* somniis, (*b*) etsi Spicæ & Vaccæ rem eandem præfigurarent, tamen interpretamentum *Josephi* ostendit neutrum

† *Eccl.* 12. 11. a *Eccl.* 4. 12 b *Gen.* 41. 25 32.

neutrum eorum fuiſſe ſupervacaneum) etiam pauca illa[illegible] quibus nihil aliud docemur, illorum dogmatum, quæ prius tradebantur, ſaltem pre[illegible] ac momentum ſubindicant. Nec verebor Scripturam Roſæ aſſimilare, ad cujus pulchritudinem & perfectionem nullum non foliolum aliquid confert, etſi omnia indiſcretam ſimilitudinem obtineant.

Objectio Sexta.

Quem uſum habeant in Veteri Inſtrumento קרי *Keri*, & כתוב *Cethib*; atque תקון סופרים *Tikkûn Soph'rim*, mihi non eſt prorſus ignotum: nec me latet varias lectiones eſſe tam in Hebraïco Veteris Inſtrumenti Textu quàm in Gręco Novi, recentioribus Criticis obſervatas, [in illo ſpeciatim eas quibus Orientales ac Occidentales Judæi inter ſe differunt.] Novi etiam quàm difficulter locorum in Novo Fœdere ex Veteri citatorum ἐναντιοφανία ſalvetur; quippe in quibus ab illo non modò verbis ſed etiam ſenſu variatum eſt. Hæc, inquam, adverſus Scripturam à nonnullis vehementer obiici me neutiquam fugiunt. Verùm hoc loco diſcutienda non putavi, partim quod hâc provincia me peritiores jamdudum defuncti ſunt, partim quod ad quæſtionem de Sacrarum Literarum αὐθεντίᾳ potiùs quàm ad ſtylum ſive characterem pertinent, ideoque in hac cauſa examinanda non veniunt; eoque magis à me obiter in ſuperioribus tractata ſunt, & plenius ventilanda erunt ubi Chriſtianæ fidei cauſam acturus ſum. Et hiſce rationibus permotus, *Theophile*, ſtatui impræſentiarum objectionem iſtam non attingere, quæ S. Scripturis inconſtantiam & contradictionem impingit. Hîc tantùm admonere libet, repugnantiam, quæ in libris accuſatur, ſæpe non tam ex ſententiarum diverſitate, quàm ex Expoſitorum præjudiciis ac partium ſtudio proficiſci. Enimverò, ubi materia, quæ tractatur ejuſmodi ſit quæ res hominum propiùs attingat, ut Author quantavis perſpicuitate utatur, tamen non deerunt acuti utriuſque partis homines, qui obſtinatos animos ad lectionem afferentes, multa ad cauſæ ſuæ patrocinium diſtorquebunt, etſi locos alios cum aliis exinde committant, quo eoſdem ſuis interpretationibus conciliare poſſint. Quod non temerè dictum eſſe, Phyſica *Ariſtotelis* ſcripta palàm teſtantur, quæ à tot diſſidentibus Scholaſticorum familiis ad contrariarum opinionum defenſionem pertrahuntur; dum miſer Stagirita, in omnium caſtra adſcitus, cogitur adverſus cujuſque ſectæ adverſarios militare, & interea ſibi ipſe bellum indicere. Nec verò minùs inter ſe de *Alcorani* ſenſu *Mahometis* ſectatores altercantur, quam nos de S. Codicis interpretatione diſſentimus, pariterque illum ſibi Lesbiam regulam ſive naſum cereum faciunt, ac hunc à nobis fieri Pontificii calumniantur. Id quod mihi in mentem revocat, non ſolùm δυσνόητά τινα † *quædam intellectu difficilia* in D. *Pauli* Epiſtolis, verùm etiam τὰς λοιπὰς γραφὰς *reliquas Scripturas*, referente D. *Petro*,

E ab

† 2. *Pet.* 3. 16.

ab indoctis & parùm stabilibus detorqueri ſuo ipſorum exitio. Ubi gravis ac probus author Lectorem æquum nanciſcitur, qui dicta facili ac nativa ſignificatione accipit, dum ſeries occaſionis aliam non expoſcit, cui tum acquieſcit Lector) Scriptoris ſententia promptè percipitur: At cùm in homines ſubtilis ingenii, & præjudicio in tranſverſum actos, incidit, qui Scribentis ſenſu non contenti, ſuum ipſi affigunt, & verborum ac phraſium acceptionibus omnibus inveſtigatis, eam ſeligunt quæ conſilio ſuo propiùs faveat, colliguntque, ex eo quòd dictio talem ſenſum alibi habeat, ideo eumdem hîc habere; major cautela ſcribenti adhibenda eſt, quam *Homerus* ac *Virgilius* Poëtarum Principes adhibuerunt, (utpote qui *Eudociæ* & *Alexandri Roſſæi* operâ in Evangeliſtas tranſmigrarunt) ne ea verbis prodere cogatur quæ mente nunquam cogitaverat. Cujus rei luculentum exemplum lex noſtra municipalis ſuppeditat, quam litibus componendis & occupandis deſtinatam, & ſtylo peculiari ac barbaro accuratiſſimè conceptam, nec non crebris repetitionibus infertam (id quod, niſi tam præclari finis intuitu, tolerandum neutiquam foret) tamen perverſa hominum ingenia adeò perperam interpretantur & contorquent, ut non ſolùm privatorum lites, quibus ſolvendis ſæpe impar eſt Judicum acumen, ad hæredes tranſeant, verùm etiam orto inter Principem ac ſubditos diſſidio, homines utrinque tum bello tum ſolenni judicio vita exuantur, dum (ut pium eſt credere) utraque pars id ſibi & per legem licere, atque ad tuendam legum ſanctitatem à ſe fieri exiſtimant. In hac opinione, quod culpam & defectus noſtros Scripturis attribuimus, earundem impugnatores, quorum colloquio uſus ſum, me vehementer confirmarunt; quanquam commodiſſimam juxta ac compendioſiſſimam viam eſſe hactenus judicavi, non de re qualibet levicula contentionis ſerram cum ipſis ducere, dum interea profligatis objectionibus invicta perſtat incredulitas, & Scripturis à falſitate aut abſurditate vindicatis noſtram erga ipſos reverentiam demonſtramus, alios ad conſimilem ſententiam non adducimus; verùm, divina Scripturarum origine ſolidis rationibus munitâ, efficere ut inde homines diſcant ſcrupulos ſuos in veram cauſam referre, & Apoſtolorum modeſtiam imitari; qui, cùm Chriſtus *durum ſermonem* protuliſſet, cujus ratione complures diſcipuli ſe ſubduxerunt, quamvis (uti ex eo coniicere licet quod multa minùs obſcura perperam intellexerant) id ritè non acciperent, tamen Dominum ſuum deſerere noluerunt, propter hoc quod *D. Petrus* omnium nomine profitetur, †*Verba vitæ æternæ habes, Et nos credimus & cognovimus te eſſe Chriſtum Filium illum Dei viventis*; documento inde exhibito, particulares ſcrupulos uni eximiæ & catholicæ Veritati eſſe ſubmittendos. Præterea unum eſt quod Objectorum conſiderationem meretur, Nimirum, Scripturarum veritatem & authoritatem, ac proinde harmonicum ipſarum conſenſum (quemadmodum alibi pleniùs oſtenſum ibimus) omnibus doctiſſimis per univerſa ſecula fuiſſe agnita: Nec jure dubitari poteſt, quin multi

† *Io.* 6. 60. 66 68. 69.

ex

ex iis de nulla re in examinandis opinionibus magis soliciti fuerint, quàm ne fallerentur; ac nullum alium finé sibi præstituerint, quàm ut veritatem detegerent; & quanquam plerique, ut erant solertes & eruditi, difficultates in S. Codice deprehenderint, de quibus hi Calumniatores nunquam somniare potuissent; nihilominus omnes Scripturarum veritatem eò usque rationi innixam censuerunt, ut Fidei quoque suæ partes servarentur. Ad fidem verò, quó laudabilis fiat Voluntatis actus, fortasse aliqualis in Intellectu hæsitantia & caligo requiritur; utpote cui hoc cum crepusculo commune obtigit, quod ad utrumque tenebrarum admixtio necessaria est; cùm aliàs copiosiori accedente luce, illa in scientiam, hoc in diem transeat. Hic autem, quandoquidem de Fide mentio incidit, fortasse non alienum erit admonere, Christum sæpe novitios fideles eodem modo tractare, quo *Nathanielem* tractasse dicitur; Nam postquam ἄδολος ille *Israelita*, nullo argumento permotus quàm quod à Christo sub ficu conspectus fuerat, eum pro *Messia* agnovisset, regessit Dominus, † *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis; majora istis videbis*; (quæ in sequenti commate recensere pergit;) similiter, ubi hominibus certa persuasione sedit Scripturas fuisse divinitùs datas, Deus hanc fidem benignè accipiens clariores ipsorum animis rationes ad fidem confirmandam suggerit, quàm quæ eam primitus progenuerant; simulque ostendit rationem humanam ipsius Datori jure optimo fuisse submittendam; Denique [quasi quædam mysteria essent, in quibus Fides Intellectui feliciùs facem præferre soleat, quàm hic ad procreandam fidem viam munire] idem illis accidit quod duobus cæcis in Evangelio commemoratis, * à quibus B. Servator primò fidem postulavit, (eâque deprehensâ) deinde oculos eis aperuit.

Objectio Septima.

Crebras in S. Codice repetitiones [de quibus paulò superiùs diximus] & insolitam methodum, quas divinas veritates & præcepta illic exhiberi Authori placuit, nonnulli in criminationis argumentum traxerunt; ac si, spectata voluminis mole, jejunus ac deparcus haberi, mereretur in quo monita parca manu sparguntur, & quidem multò rariùs quàm in scriptis quibusdam aliis, in quibus utique caveri solet ne eadem sæpiùs recurrant, quæque plus materiæ majori verborum compendio complectuntur. Unde fieri aiunt, ut nonnullis verè piis potiùs arrideant libri alii religiosi ac morales, utpote præceptorum ad vitam ritè formandam inservientium ampliorem copiam suppeditantes.

Cui accusationi, cùm ex pluribus capitibus constet; quæ in superioribus jamjam excussimus, necessarium non videtur ut hîc distincta opponatur responsio. Verùm quandoquidem meam erga Sacra Monumenta reverentiam

† *Io.* 1. 50. * *Mat.* 9. 27. *&c.*

non defendi ſaltem, ſed etiam in alios diffundi cupiam, libet pauca quædam hac occaſione conſideranda ſubiicere.

Enimverò quantumvis S. Scriptura eximiis inſtitutis minus foret referta, &, perinde ac aliorum librorum præſtantiſſimi, Venis Metallicis ſimilis eſſet, quarum opulentiſſimæ glebam auream materiâ minus pretioſâ, eaque nec mediocri copia, nec parvo labore ſecernenda, immixtam continent; Attamen non ſecùs quàm ejuſmodi fodinæ, diligenter excuti mererentur; necnon fervido Chriſtiani hominis affectui ac grato animo conveniret, ejus exemplum imitari, qui, uti refert Parabola, (*a*) *reperto theſauro occultato in agro* nullam pretii conditionem recuſavit, quo minùs totum agrum theſauri gratia mercaretur.

Verùm (quod Deo grate tribuendum) non ea eſt præſentis negotii conditio; Ignorantiam tantùm noſtram, deſidiam, aut frigidos in Religione affectus rectiùs inſimulemus; hæ nempe in cauſa ſunt quòd non agnoſcamus, tantùm abeſſe ut Scriptura Deſerto aut ſolo infœcundo (quod Criminatores volunt) ſit ſimilis, ut beatæ illi Promiſſionis terræ veriùs comparari poſſit, quam S. Pagina lacte ac melle, rebus utilibus ac jucundis diffluentem toties deprædicat; ne dicam ipſi Paradiſo conferendam eſſe, de quo dicitur (*b*) *feciſſe Iehovam ut germinaret è terra illa quævis arbor deſiderabilis ad aſpectum & bona ad cibum; arbor quoque vitæ in medio horti.* Et ſanè ut ipſius Author erat Omniſcius, ſic illud in Scripturis ab eo tam luculenter patefactum eſſe experientia aſtruit, ut quò magis pii ipſius Lectores à bonis literis & ſcientiis fuerint inſtructi, eò majorem præſtantiſſimarum veritatum copiam in eadem deprehenderunt; in quo Scripturam Cœlo ſimilem dixeris, ubi, quò acutior fuerit oculorum acies & perfectior Teleſcopii fabrica, eò plura lumina perſpicies. Quod ne gratis dictum videatur, conſiderandum eſt, Librum illum doctrinæ nomine laudabilem eſſe, qui ſpeculativa æquè ac Practica monita legentibus exhibet, necnon Chriſtianorum intereſſe, ut cognoſcant non minùs qualem Deus de ſe ipſo ac operibus ſuis ſententiam nobis eſſe velit, quàm quæ à nobis fieri mandavit. Jam ut dubitari non poteſt, quin è veritatibus ſpeculativis illæ ſint longè nobiliſſimæ ac ſupremæ, quæ Deum ipſum objecti loco habent, ita præ cæteris quibuſcunque libris S. Scriptura nobis de Dei natura, ac ipſius cogitationibus, deque myſteriis reconditis, in quæ (uti è D. *Petro* ante notatum) ipſi Angeli (*c*) *introspicere cupiunt*, notitiam multò ampliſſimam ſuppeditat: Imò ex omnibus veterum vel recentiorum ſcriptis nullum eſt, quod de iis ſublimibus argumentis doceat aliquid cui tutò fidere poſſumus, niſi illud è ſanctis Monumentis deſumptum fuerit. Unde niſi injuria Liber ille jejunus exiſtimari nequit, in quo ſolo omnes illæ divinitùs patefactæ veritates continentur, quæ tam eximię ac præclaræ ſunt ut Ethnicorum Philoſophorum ſcriptis eo nomine pretium accedat quòd aliquarum ex ipſis veſtigia quædam conplectantur, exigua ea quidem & admodum

a *Mat.* 13. 44. b *Gen.* 2. 9. c *Pet.* 1. 12.

modum evanida, prout à Scriptoribus ex conjectura res tradentibus, creperæ rationis luci fidentibus, & plerumque alio saltem gradu planè hallucinantibus, fieri potuit. Sed de hac re fortasse alibi fusiùs. Cæterùm iis quæ antè dicta sunt hîc adjungam, illos qui libros alios morales & religiosos S. Scripturæ quoad vitæ probæ institutionem anteponunt, fortasse sententiam mutaturos, si modò ritè cogitarent, quo homines ad vitam probam & piam amplectendam permoveantur aliquid ampliùs desiderari, quàm ut ad id se teneri intelligant, & etiam modum sibi commonstratum habeant. Nam cùm ad vitam ex virtutis norma ritè formandam requiratur, ut naturalis appetitus impetum compescamus, & reprimamus, necnon ut in vitæ genere multis difficultatibus ac periculis implicito constantiam tueamur, non sufficit præcepta aut monita illi quem in virum bonum evadere cupimus vel præstantissima proponere; utpote quæ vitæ ritè formandæ voluntatem non tam ingenerant (quod sanè in hoc negotio præcipuum est) quàm supponunt. Qui autem nihil ampliùs præstare novit, certè multò minùs præstat quam ille, qui præter bonæ vitæ documenta, summa & validissima ad pietatem & virtutem allectamenta, & contrà potentissima ab omni improbitatis genere dehortamenta suggerit; idque præmia aut pœnas ita denunciando, simulque evincendo, nobis, prout partes nostras obierimus, alterutram conditionem beatitudinis aut miseriæ, esse obventuram; ut mentibus nostris firmissimè inhæreat, nobis, nisi bonis, felicibus esse aut sapientibus non licere, & miseriam ineffabilem nisi evitato vitio evitari non posse. Jam verò, ut infra constabit S. Biblia præceptis ad vitæ honestatem pertinentibus non esse destituta, sic etiam quoad operativam illam docendi partem, qua nempe virtuti sectatores rationum vehementia conquirit, ac à vitiorum contagio retrahit; nullus quivíscunque alius liber nisi à Divino Numine fluxerit, tantùm in hoc genere non dico non præstat, sed præstare nullo modo potest, quàm Sacrorum Scriptorum monumenta. Quippe non est eadem ratio, cur meris hominibus æquè ac Deo fidem habeamus de præmiis ac pœnis illis, quæ post mortem iis reservavit qui Legibus suis vel obtemperaverint vel repugnaverint; cùm hæc (quicquid Philosophi, aliique docti secius judicarint) ex libera ipsius voluntate dependeant, ac proinde nisi per revelationem ab eo factam evidenter cognosci nequeant. Deum autem uspiam id præterquam in S. Scripturis fecisse nullatenus constat. Ac ideo quidem mirandum non est, D. *Paulum* Servatori Christo attribuere quod * *vitam ac immortalitatem in lucem produxit par Evangelium.* Porrò cùm spes istiusmodi stimulos habeat, ut sine ea vix unquam homines promptè aggrediantur, aut consequenter, exequantur, res longè paucioribus difficultatibus ac periculis obsitas, quàm quibus vita proba plerumque subjacet, D. *Petrus* summam Christiani hominis spem revelatæ veritati inniti statuit, ubi Deo gratias agit, quod † *ex multa sua misericordia regenuerit nos in spem-*

* *2. Tim.* 1. 10. † 1. *Pet.* 1. 3.

vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Hujusmodi autem Dei ac Christi notitia, quæ, si modò ullam omnino habemus, S. Literis prorsus accepta ferenda est, nec non spes & promissiones, quales nisi à Deo sacræ & iis quos ille miserit, apud cautos ac prudentes locum habere nequeant, quanti sint ad vitæ probitatem momenti, facilè coniicies ex alio ejusdem Apostoli loco, ubi non solùm memorat, Deum pro divina protentia sua * *omnia nobis donasse quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem;* Verùm etiam paulò post de eo loquitur quod *efficimur divinæ consortes naturæ, & elabimur ex interitu qui est in mundo per cupiditatem, per maxima illa ac pretiosa promissa quæ nobis Deus donavit.* Quare etsi Scriptura documenta Moralia, qualia ab Ethicis Scriptoribus tradi solent, disertè non proponeret, sed tantùm explicando ea quæ Deus inde de se cognosci voluit, ac evidenter exhibendo summa illa ad virtutem colendam ac nequitiam fugiendam argumenta, quæ licèt ratio fortasse conjecturis levioribus è longinquo apprehendat, tamen sola Revelatio efficere potest ut ipsis solertes rerum examinatores certò fidant; si inquam, Scriptura homines nullo alio modo ad bene vivendi consilia provocaret, sed nobis præceptorum ex Legis naturæ ac Rationis dictamine deductionem permitteret, (quæ duo quicquid verè & insigniter utile moralia volumina communiter complectuntur pene sola docere possunt) nihilominus ut Liber ad vitæ formationem eximiè comparatus censeri deberet. Quid? Annon experientia probavit, nullius Philosophi vel Oratoris scriptorum lectione tot homines in viros probos evasisse, quot Testamentum Novum, utut mole pusillum & leve loculi onus, ad summas virtutes formavit, præcipuè in prioribus Ecclesiæ seculis, cum eos qui Librum illum amplecterentur, aliorum lectio minùs quàm postea distinuit. Equidem Luna Olitori satis hortum fodiendum & subigendum, necnon fortasse ad putandas arbores luminis fœneratur, at eandem ad fructuum productionem æquè ac Solem conferre nemo dixerit; siquidem hìc non modò laboranti facem mutuat, & blando calore recreat, verùm etiam certa spe ac fiduciâ animat, ipsum dignum sudore præmium tandem consecuturum. Faciliùs hoc præsenti negotio accommodari potest, quàm ut ipsi ulteriùs immoremur.

Quanquam autem hisce solis de causis, quas diximus, Scriptura tanquam eximium pietatis & virtutis instrumentum censeri mereatur, tamen nullo modo verum est, eam documentis ad illam rem spectantibus destitutam esse, quibus tamen opus non habet, ut Liber ad vitæ probitatem comparatissimus judicetur. Nam cùm Evangelium amplectentibus necessaria sint duo Virtutum genera, quarum aliæ satis commoda appellatione nuncupantur Christianæ, aliæ autem Morales sive Ethicæ; nemo, opinor dubitabit, earum quæ propriè Christianæ appellantur regulas è S. Literis petendas esse, utpote quas Reformatæ Religionis Professores quoad res ex Revelatione pendentes (quam

* 2. Pet. 1. 3, 4.

[quam restrictionem multi nimis incautè omittunt] eòusque sufficientes agnoscunt, ut in istiusmodi controversiis Theologi frequenter & plerunque satis rectè argumentum negativum æquè ac affirmativum à Scriptura desumant; Unde multorum onerum, quæ tanquam officia hominibus imperantur, promptam & opportunam levationem habere è sacris Tabulis licet, si nempe nec conceptis verbis illic reperiantur, nec per consequentiam inde possint elici. Adeò ut quod res hujusmodi spectat, ea est hujusce Libri copia ut sæpenumero nihil loquendo multùm dicat, & non verbis modò sed etiam silentio doceat (horologii instar, in quo Umbra æquè ac Lumen de notandis horis inservit.) Nec putandum est ejusmodi Præceptorum ac monitorum, tum προτρεπτικῶν, tum ἀποτρεπτικῶν, propter quæ Libri Ethici commendari solent, vel optima in Scripturis desiderari, propterea quòd eadem forma ac serie in S. Codice non tradantur, qua in scriptis systematicis fieri consuevit: Quippe non modò illi eximium præceptorum moralium corpus illic deprehendunt, qui lumina ista in manipulos aut si vis constellationes redigere norunt; Verùm etiam multas hinc inde reperire est potentissimas ad quælibet officia adhortationes, & contrà vehementissimas adversus vitiorum turpitudinem cautelas. Et profectò dudum est quòd Paganorum Ethica mihi minùs placuerint, quoniam, cùm moralis disciplinæ scopus sit affectus humanos subigere & mentem ad felicitatis assecutionem ritè effingere, qui eam hactenus tractarunt, mentis nostræ facultates ac motus parùm videntur ex vero intellexisse. Atqui cùm Scripturarum Authori animorum humanorum fabrica, facultates, ac vires intuitivè ac perfectè innotescant, accommodatissimus ac validissimus in ipsas operandi modus ipsum fugere nullo modo potest; certè autem horologii vitium ab eo qui ejusmodi opificii imperitus est, quàm ab Horologiopœo, verisimile est restitui minùs posse. Et profectò, quod eas virtutes attinet quæ arctiore vocabuli significatu morales appellari solent, numerum pene superant quæ de ipsis passim in Scripturis sparguntur eximia monita & documenta, vulgaribus quidem Lectoribus non satis observata, quod seriatim non tradita aliis plerumque rebus commisceantur. Verùm qui ad Scripturarum lectionem diligentiam ac attentionem debitam afferunt, non solùm consilia & præcepta moralia quæ alii Lectores transiliunt, illic facilè deprehendunt; sed etiam complura præclara documenta reperiunt, sagacibus & attentis Lectoribus satis perspicuè proposita aut suggesta, etsi non tam dilucidè aut apertè tradita ut ab iis, quibus investigatione digna non videntur, animadverti queant.

Quamobrem qui, aliàs utcunque Pii, Libros Ethicos, aut etiam Religiosos, Sacrosanctis Instrumentis præponunt, eos & divino Codici & sibi ipsis injuriam facere non possum non existimare; necnon id hominum potiùs quàm Scripturæ vitium esse. Vix ulla in re majorem apud me gratiam iniit *Lutherus*, quàm quòd libros suos de rebus religiosis conscriptis cremari optaverit, ubi eos vulgò plùs æquo æstimatos Scripturarum neglectum

inducere

inducere animadvertit; quibus sanè, *Theophile*, si ejus generis præstantissimi conferantur, (ne huc accommodem quod *Seneca* ad matrem suam scripsit, (*a*) *Paribus intervallis omnia Divina ab omnibus Humanis distant*) idem est ac si stellas Soli comparaveris, cujus nempe radii fulgorem ipsis impertiantur quas præsentia sua vincit & extinguit. Enimverò tametsi Libris Religiosis suum pretium at laudem non invideo, nihilominus primum ipsis locum concedere non possum: & cùm optimorum ejus generis scriptorum Authores, quicquid habent præclarioris notæ, illud è S. Literis vel suffurentur vel depromptum agnoscant, nolim Christianos neglectis fontibus rivulos consectari, & imprudenter pariter ac ingratè Dei Verbum in alieno quàm in ipsius Libro legere malle, in quo ad pietatis ac Virtutis studium amplectendum tam singularibus ac præclaris argumentis provocamur. .... D. *Paulo* Scripturæ multiplices utilitates de prædicanti hæc omnium scopus ac summa est, quod efficiat, (*b*) *Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus, &* (uti paulò antea loquitur) (*c*) *quod possit σοφίσαι εἰς σωτηρίαν sapientes nos reddere ad salutem.* Fatendum quidem est in aliis libris extare non exiguam optimorum monitorum copiam; verùm quandoquidem ad vitæ communis emolumenta, commoditates, vel ornamenta consequenda solummodò conferant, nihil damni ex eorum ignoratione impendet, nisi quod inde iis rebus excidamus, ad quarum assecutionem nobis viam commonstrant aut muniunt; ac cognitio, cujus acquisitio aut neglectus vel gaudia vel tormenta sempiterna infert, non alibi quàm in Scripturis quærenda est. Siquidem Christiano, ut fidei ac vitæ suę munera intelligat, opus non est alios libros præter Sacros intelligere; quamvis ad hos probè intelligendos aliquot aliorum intellectio requiratur. Quare in eo Libro Christianorum studium ponendum est, quo intellecto alii ad salutem necessarii non sunt, ignorato autem parùm juvant. Si D. *Petro* (*d*) idem revera factum fuisset, quod in visione quiescens per speciem fieri percepit, vix, ut erat famelicus, nemora ac saltus quærendi victûs causa peragrasset, cùm ipsi vas omni quadrupedum genere aliisque eduliis refertum è cœlo demitteretur, accedente etiam cœlitùs voce, *Surge, Petre, macta ac vescere.* Sic cum Deus è cœlo unum Volumen porrigat, in quo omnes veritates divinæ & sancta præcepta, quæ alii sparsim in libris humanis reperiunt, saltem implicitè continentur, Christiano Liber adeò insigniter refertus nequit non esse carissimus, utpote qui in eo aliorum librorum ignorationem excuset, quod meritissima *Antonomasia* appelletur *LIBER* κατ' ἐξοχὴν, *The Book*, sic enim vox Græca ἡ βίβλος sonat, uti etiam Hebræis dicitur † *Mikra*, quasi diceres id quod legendum est. .... Satis pręceptorum atque etiam incitamentorum ad virtutem Scriptura suppeditat, si modò divini Libri argumenta pro merito expenderentur. Errant quicunque existimant, pręgrande Ethicorum systema juxta exquisitas Logicę regulas concinnatum, & definitionibus,

a *Seneca de Consol. ad Helviam cap. 9.* b 2. *Tim. 3, 17* c *v. 15.* d *Act. 10. 11. 12. 13.* † *Mikra Lectio.*

tionibus, divisionibus, distinctionibus ac syllogismis methodi è refertum vel necessarium vel commodum instrumentum esse per quod homines ad virtutem formentur. Plerique Authores Ethici ita scribunt, ac si Virtutem eodem modo, eademque facilitate qua Grammaticam doceri posse existimarent; & ea quæ ad virtutem ex ratione permoverent, ac contrà à vitio deterrerent quæque in animos ac mores hominum vim habent suavem ac naturalem, sicco pede transilientes, lites movent de partium Ethices titulis & dignitate, deque ejusmodi rebus quæ ad virtutem ac vitium satis è longinquo pertinent; de asserenda methodo sua quàm virtutis supra vitium præeminentia plùs laborant; disponendis ritè Sectionibus quàm Lectorum actionibus solicitiùs prospiciunt; denique id studiosiùs agunt ut doctrina memoriæ potiùs quàm affectibus imprimatur, utque de animi motibus disputare magis quàm triumphare discamus. Atqui quemadmodum longè meliori sorte fruitur vel unius Provinciæ Monarcha, quàm Geographus, totius Telluris dimensionem, situm, motum aut stabilitatem theoricè explicare, ipsam in Zonas, Climata & Parallelos distinguere, denique varias regionum quarumcunque appellationes nominumque etymologias enumerare, ac regnorum omnium ambitus, confinia, figuram, divisionem, &c, declarare quantumvis doctus: ita quoque unam è virtutibus qui actu possidet, multò illi anteferendus est qui cunctas ex speculatione duntaxat cognoscit. Aristoteles, Philosophorum antesignanus, hac in re majori perspicuitate utitur, minusque διεργάζεται qui in Ethicis suis de methodo [quod Interpretum pace dictum sit] minus laboravit. Et sanè ad virtutem theoria non magna sufficit, modò bene percipiatur, & seriò in praxin deducatur; utpote quam Ratio & Prudentia quibuscunque vitæ casibus, prout res tulerit, satis accuratè accommodavit, (nec enim varietates negotiorum propè infinitæ facilè regulis comprehendi possunt:) quemadmodum Cynosuræ aspectus navigantium quoscunque cursus moderatur. Hoc nomine Ethica systemata non ineptè cœlo assimilaveris, in quo Sydera sunt cunctorum oculis manifesta, eaque sat luminis ad plerasque vias ordinandas exhibentia; Et quemadmodum ego, qui cum recentioribus Astronomis in Constellatione Pleiadum prope centenas stellas Telescopii adminiculo conspexi, in quo sex duntaxat vulgi oculis apparent; quique in via Lactea, aliisque locis æthereis albicantibus innumeras stellularum faculas plerumque inconspicuas multoties observavi; tamen nihil ampliùs luminis ad itinerum directionem quàm cæteri inde percipio; ita quædam sunt in Ethicis Principia ac Axiomata insigniora, nusquam non conspicua, pluriùm lucis ac directionis hominibus suppeditantia; at numerosa argutiarum ac subtilitatum farrago (dato etiam veras esse) à Scriptoribus Ethicis undecunque congesta, ut contemplantibus jucunda sit, certè ad negotia vitæ perpusillum lucis nobis fœneratur. Quoties memoria recolo antiquos *Heroas*, qui Historiam prophanam nobilitarunt, à sacra autem nobilitati sunt, quique exemplis suis præceptorum optimorum

materiam ac fundamentum prius suggesserunt, quam aliquid de ea re libris & chartulis consignatum fuisset, subit exclamare, Virtutem vix unquam rectiùs excultam fuisse, quàm cùm nondum homines de definitione ejusdem disceptassent: (sicuti eorum qui Chymici audire volunt, ac multa præclaraque arcana callent, nonnulli, dum de essentia Auri magnifica loquuntur, emendicare stipem coguntur, quo tamen Mercatoris, qui fodinas ac furnos nunquam vidit, arcæ referciuntur.) Grandia illa morum Præcepta seminibus πολυφόροις similia dixeris, quæ diligenter exculta fructus progignunt aliis porrò seminibus refertos. Jam ut demus in Ethicorum Voluminum cumulis reperiri quædam Probitatis προτρεπτικὰ, ac etiam quædam improbitatis ἀποτρεπτικὰ, quæ eadem in S. Codices frustrà requirantur: nihilominus sagax Lector in Libro illo cœlesti plura ad eam rem spectantia observaverit, quam plerique opinentur; quorum etiam nonnulla tanti sint momenti, ut unum ex iis tantò præcellat multis vulgaribus, quantò Unio aliquis grandior viginti margaritis exiguis quas Pharmacopolæ unciatim venundant; aut multa minùs insignia in se complectatur (quæ prudentes non numero sed pondere æstimant) sicuti libra Anglicana vicenos solidos. Adde quod tametsi Scriptores profani in tractatibus suis Paræneticis orationis ornatum nitoremque consectantur, res magno verborum circuitu amplificent, ac locos communes expilent: nihilominus dum ipsis ad interiora animi penetrare non conceditur, omnia hæc non dico ad legentium sed vel ad scribentium mores ritè formandos parùm possunt. Atqui heroïca Primitivæ Ecclesiæ tempora experientiâ gloriosissimâ comprobarunt, παραινέσεις & ἀποτρέψεις, quæ in S. Bibliis simpliciter ac sine omni ascititio fuco proponuntur ubi animo ritè receptæ ac seriò expensæ fuerint, virtutem eò sublimitatis evehere potuisse, quò Philosophia vix collimare ausa est: Quid quod argumentorum rationalium, ad virtutem excitantium ac à vitio revocantium, numerus non ita magnus est: Sed in Scriptis moralibus, utcunque integræ cohortes in aciem adduci videantur, vis tamen omnis ac nervus dissertationis non admodum latè se exporrigit; quinimo quisquis rupto cortice putamina abstraxerit, comperiet multis ejusmodi Commentariis planè similem inesse nucleum. Enimverò quod hîc una similitudine ille idem alia illustrat; ingratos adversus Deum, quos hic porcis glandes devorantibus ac arborem unde deciderant nunquam suspicientibus comparat, alius animalibus assimilat, quæ rivulos bibunt, ac interea de fontibus unde profluunt nihil cogitant. Utique virtutum vario duntaxat cultu ornatam exhibent, in quo habitus novus ac insolitus fortasse attentionem excitet, ac saltem animos faciles & molles permoveat, verùm sagaciorum ac perspicaciorum de ea re conceptus parùm immutat. Cujusmodi quidem homines Scripturarum Authorem nunquam redarguent, quòd ex monitis ac præceptis quæ ibi reperiuntur multa sint antiqua, nota, aut crebrò repetita; siquidem efficacissima esse ad probitatem instrumenta jam olim infinitis exemplis comprobatum est.

Quis

Quis non miretur Medicum à Mithridatii usu abstinentem, propterea quòd ad morborum complurium medelam mu'tis antèseculis notum ac celebratum sit remedium? Num panis ideo minus nutriendis nobis inservit, aut rariùs usurpatur, quoniam *Adamo* (ut creditum est) contemporaneus, ac communissimum omnium populorum per omnia tempora edulium fuerit? Quod autem attinet ad monitorum atque hortationum repetitionem, quam hominum conditio eodem subinde rediens postulat, quandoquidem validarum in Ethicis considerationum paucitas efficit ut eadem denuò (fortasse aliquatenus forma immutata) repeti, aut, si nova duntaxat placeant, saltem deteriora substitui necesse sit; hujusmodi hominibus non magis mirum videtur eadem monita iteratò adhiberi, quàm gladium (telum bellicum ab omni temporum memoria usitatissimum) hodiéque à militibus vibrari; aut exercitum honoris, officii, prædæ, necessitatis, aliorumque incitamentorum repræsentatione ab Imperatore suo ad pugnam, quoties res postulet, accendi. Nec hac occasione omittendum censeo, quòd cùm Deus sit Spiritus Omniscius, ac universæ Creationi Leges tulerit, eædem veritates, consilia, hortationes, dissuasiones, &c. in Christianum Lectorem, ubi in Scripturis occurrunt, aliam efficaciam sæpenumero quidem habent, at semper habere debent, quam si eadem illè in Paganorum quantumlibet doctis ac elegantibus voluminibus reperiret. Certè enim illi, qui libros ab eximiis antiquorum temporum Philosophis, iisdemque præclaris veri indagatoribus conscriptos, tanta cum reverentia lectitant, propterea quod ipsos insigni intellectus acie præditos existimant, æstimationem de iis ac de Libro quem Omniscius Deus in publicum emisit disparitati Authorum aliquatenus proportionatam habere debent. Siquidem *homines* (uti *Bildad* apud *Iobum* disserit) * *hesterni sunt ac nihil noverunt*; Cautus lector in sapientissimorum hominum scriptis evolvendis, meminit ipsos falli adeòque etiam fallere posse, unde geminus illi labor, alter in sententia dictorum investiganda, alter in veritate examinanda. Verùm in S. Bibliorum lectione, posteriore hac cura opus non habemus; quippe cognita loci alicujus sententia, de veritate nihil est laborandum, cùm nunquam ab eo Libro decipiamur, nisi cùm nosmet ipsos in errorem coniicimus, temerè credentes nos ipsius mentem percipere cùm revera non percipimus. Enimverò aliter me affectum sentio, cùm lego splendorem mundanum ab illo vituperatum & damnatum ad cujus summam felicitatem omnia fortunæ bona confluxerant, ac cum idem à quodam pauperculo Cynico factum invenio, cui melleas voluptatum illecebras nunquam degustare contigit, nec magnopere Philosophia opus est ut mundo nuntium remittat, de quo nisi ex misella sorte sua judicium ferre nequit, ac proinde in cujus suffragio nihilo plùs situm est quàm in eo quod quis cæcus de muliere Mauritana protulerit; utpote quam etiamsi fœdam nec falsò pronuntiet, tamen credulum esse oportet, qui illud ex nuda tam inidonei testis affirmatione

* Iob 8. 9

crediderit. Quare cùm Deus ipse nobis explicare dignatur, quid sit Honestum aut Turpe; quid Excelsum aut Sordidum, quid Verum aut Falsum, quid Beatitudo aut Miseria; illius dictamini longè aliter acquiesco, quàm iis quæ de iisdem rebus in Scriptore aliquo humano reperio, utpote qui, imbecillitatibus ac affectibus necessariò obnoxius, proinde & ipse errare & alios in errorem inducere possit. Unde mirandum non est, si, spretis Dei effatis, graviùs peccetur hoc nomime, quòd sint illius; quemadmodum B. Servator *Ninevitas* ad *Ionæ* prædicationem conversos, iis prætulit qui se prædicante non resipuerunt, propterea quod ipse erat * *plùs quàm* Jonas. Quare tametsi libros morales olim non indiligenter evolverim, nihilominus gnarus eos non legum sed monitorum duntaxat vim obtinere, nec mortem, peccati pœnam, immorigeris jure intentare posse, fateor me eorum lectione sæpe non admodum permoveri. Quippe non inficior me, cùm libertatem mihi non rarò assumo rationem earum rerum expendendi, quas Scriptores humani (seu Philosophi seu Patres Ecclesiæ) nobis proponere satagunt, comperire speciosa illa ac decantata Effata, Sapientum Apophthegmata, Philosophorum placita, virorum maximorum exempla, Similitudines elegantes, Allegorias concinnas, ac scitas & acutas maximorum Ingeniorum sententias, planè ῥομφαίας διςόμȣ instar esse, falsitati astruendæ ac Veritatis causam promovendæ tela æquè idonea, quæque ab acutis hominibus ad contrarias assertiones statuminandas perinde adduci possunt. Sanè verò iis qui curiosiùs in omnium temporum & populorum mores inquirunt, plerique è Scriptoribus Ethicis nusquam aliud agere videntur, (nisi forte quoad officia illa ad quæ naturæ instinctu instruimur) quàm ingeniosè digladiari (si tamen vel illud Elogium omnibus competat;) quippe ex locis illis popularibus quilibet adeò incerto & fluxo fundamento nititur, ut vix aliquid eidem superstrui possit, quod quis alius pari ingenio fretus æquali probabilitatis specie non prosternat. Vereor autem ne pravi affectus nostri nimis quàm crebrò Sophisticis strophis satis valeant ad eludendum, quicquid officii specie imperatum præstari à nobis gravantur. Atqui cum aliquid in S. Codice mandari adverto, conscius illud † à *Patre illo Spirituum* constitutum, (qui & potestatem habet ferendi leges, quas ideò justas esse necesse est quòd ille tulerit, & sempiternis pœnis in delinquentes animadvertendi) tum gradum figo & demittendæ anchoræ locum prospicio, mearum partium existimans imperata non examinare, sed facere, utpote cui pluris est divinum illud αὐτὸς ἔφη, *Sic dicit Dominus*, quam integra *Platonis* Dialogus aut *Senecæ* Epistola. Placet non modò fidei sed etiam morum fundamenta in Petram collocari: adeoque, verùm, genuinum ac strictum Scripturæ sensum (& quod inde manifestò deducitur) irrefragabilem obligandi vim obtinere ratus, tum quoad fidem [in rebus ex revelatione duntaxat pendentibus] tum etiam quoad praxin, mirum non est, si Dei voluntatem in eo Libro potissimum investigo,

* *Mat.* 12. 41. † *Heb.* 12. 9.

investigo, in quo solo patefactum esse censeo. Et profectò cùm, mihi omnis obedientiæ ratio in Imperantis authoritate sita sit; paucos tamen reperias, qui inter id quod à Deo dictum est & ilud quod homines à Deo dictum volunt, accuratiùs distinguunt. Quod si liberum hoc mihi vendico ut Textum à Glossemate secernam quod vel Expositorum vulgus procuderunt, (quorum non paucos Commentarios ob causas alibi dicendas, non admodum probo,) vel etiam Ecclesiæ Patres attexuerunt; supervacaneum foret, apud *Theophilum*, profiteri, mihi probandi improbandique libertatem, prout ratio liberrima suaserit, in scriptis cæteris moralibus esse gratissimam; quinimo me vereri, ne conciones ejusmodi Scriptorum demonstrationem authoritatem vix apud eos sint habituræ, qui se, vel ad virtutem quidem, fraude ac dolo adduci detrectant; sed ea cura, qua homines aut Christianos deceat, non modò naturam rei agendæ, sed etiam rationes quibus ad praxin permoveantur, expendunt. .... Ex tredecim Judaïci symboli Articulis unus ipsa Legis seu Pentateuchi vocabula divinitùs inspirata fuisse agnoscit. Minùs Hyperbolen sapit, quàm quis prima facie opinetur, illud Rabbinorum pronuntiatum, Ex quovis Legis apice integros doctrinæ montes pendere. In cujus rei confirmationem nil attinet mysteria attingere, quæ ex insuetis Decalogi Hebraïci accentibus sibi videntur deprehendisse; siquidem Magistrorum modestiores aliquando in libero mecum colloquio non dissimularunt, eam rem non minùs ipsis quàm nobis videri obscuram & perplexam. Prætereo etiam Judæos totam Legem ad 613. Præcepta, partim affirmativa, partim negativa, pro numero literarum Decalogi revocare; quo nempe insinuatum velint, universas leges, quibus hominibus officia sua constituuntur, in Decalogo virtualiter ac reductivè contineri. Quamvis apud eos tanti sit, tamque in Judaicis Scriptoribus celebratum (uti in eo genere literarum versatis notissimum) Rabbinicum hoc sive dogma sive figmentum; ut interdum suspicatus fuerim opinionem plurimorum Theologorum Christianorum, quâ omnia præcepta, ad officium hominum quocunque modo pertinentium, ex Decalogo idoneis consequentiis deduci posse arbitrantur, inde originem duxisse. Cæterùm, uti dixi, nolo sententiam meam, de amplissima Scripturæ quoad doctrinam copia & plenitudine, fundamentis tam parum solidis & ambiguis statuminare, Illud nempe apud homines attentos plus ponderis habiturum est, quod præter luculentas atque obvias veritates plurimas, quibus S. Pagina passim repleta est, multa in ipsis vocabulis ac locutionum formulis monita proposita, multas veritates stabilitas, multos errores retusos, quinimo multa mysteria tacitè insinuata diligens ac attentus Lector animadvertit, quæ omnia oscitantis atque supini incuriam fugiunt. Enimvero Deus qui, uti testatur Regius Vates,* *amicis se luce tanquam panno*, id de se verissimè dictum esse in S. Codices comprobavit, in quo (sicuti prima ab ipso prolata vox est יהי אור Yehí, Or, *Fiat lux*) ipsæ dictiones ac

a *Ps.* 104. 2. † *Gen.* 1. 3.

phrases, quibus sensus induitur, non modo emphaticæ sunt, sed persæpe mysticæ. Apostolus testatur, (*a*) *quæcunque antescripta sunt*, etiam in Veteri Testamento, *ad nostram doctrinam antescripta fuisse.* Verùm præter complures S. Codicis locos specialiter ad doctrinam facientes, nonnullos reperire est documentis tantoperè refertos, ut hoc inter eos & humanorum Scriptorum tractatus discrimen facilè conspiciatur, quod in illis materia orationi supereminеat, contrà in his materia sermonis copiæ concedat. Imò vel ipsi flosculi Rhetorici, qui illic succrevere, (Calendulæ instar in regionibus calidioribus Solem respicientis) utilissimas & gravissimas veritates subindicant; in quo S. Volumen Arbori vitæ in novis Hierosolymis florenti persimile dixeris, quod non solum fructus tempestivos pocreabat, sed cujus (*b*) *folia ad sanitatem gentium conducebant.* Quod ad eos attinet qui in hoc & superiori seculo Veteris Instrumenti authoritatem convellere ausi sunt, ac si Novum Christianis sufficeret; Sanè doctrina Evangelii unà cum naturalis rationis luce (quæ inde non excluditur sed supponitur) omnia Christianorum hominum officia, in ordine ad salutem absolutè necessaria, mihi complecti videtur: (Ideoque à multis Theologis, tam Pontificiis quàm Reformatis, inconsultò fieri, dum multa in Veteri Fœdere constituta pro legibus propriè dictis venditant, quæ certè Christianos eo nomine hodie non obligant, imò fortasse nec ullos, præter Judæos ac nonnullos è Proselytis Judaïcis, unquam obligarunt:) Simul tamen arbitror, quod, etiamsi vix ostendi possit aliquid ad Christiani hominis officium necessariò pertinere, in sensu superiùs memorato, quod ita se habere vel ex Novo Testamento vel ex Naturæ lumine demonstrari nequeat; Nihilominus multa sunt ad ejusmodi officia spectantia, quorum distinctior & explicatior cognitio ex Veteri quàm ex Novo Instrumento haberi potest: quin & multa de mysteriis Religionis nostræ in nonnullis Antiqui Fœderis locis, quàm usquam in Evangelio, planiùs aut pleniùs traduntur, quemadmodum, si expediret, nullo negotio palàm fieri possit: Adeò ut, quoad ea quæ in Religione *Credenda* sunt, præclarum usum habeat, quamvis fortasse quoad *Agenda* non absolutè necessarium. Cæterùm ad hoc observare licet, quod tum res, tum locutiones in Veteri Testamento usurpatæ, toties & penè ubique in Novo attingantur, (ac si Sapientia divina torrentibus marinis & fluvialibus similis esset, qui in alveis à se factis jugiter amant decurrere) ut vix pagina posterioris sit, ad quam intelligendam prioris studium aut non sit absolutè necessarium, aut imprimis utile. Si Deo collibitum foret nos, ut Prophetam (*c*) *Ionam*, sylvestris herbæ umbrâ erudire, nostrum esset id boni consulere: quantò autem magis cùm nos alloqui dignatur modo pauiò minùs glorioso ac quo *Mosem* affatus est; (*d*) nempe per Scripturã, cui tanta cum Sanctuario similitudo intercedit, quod legem Dei inclusam continebat Propitiatoriũm (Christi repræsentamẽ) exhibuit, ac in quo aurei duo Cherubini, amborum Fœderũ harmonicorum instar,

a *Rom*, 15. 4 b *Apoc.* 22. 2. c *Iona* 4. 6. d *Exod.* 25. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22

inſtar, ſeſe mutuò ſimulque Propitiatorium illud quod *Meſſiam* præfigurabat, reſpexerunt. Quare quod Deus S. Codicem, tanquam Lucem quandam extulerit, qua, mediante ipſius Spiritu, Eccleſiam colluſtrat, hoc beneficium, non æquis ſolummodò, ſed etiam gratis animis recognoſcendum eſt; ſiquidem lux hæc, ut perſe illuſtris, ita quoque ab illo delecta eſt, cujus benedictio quævis gratiæ inſtrumenta ſecundare valet, & citra cujus benedictionem nulla gratiæ inſtrumenta feliciter ſucceſſerint.

Jam verò, *Theophile*, quandoquidem inter eos qui in libris quibuſdam, ſeu Moralibus ſeu Religioſis, libentiùs & ſtudioſiùs quàm in S. Bibliis verſantur, non deſint aliqui pietatis nomine laudandi, facilè ignoſces, uti ſpero, ſi, (ne eorum exemplum te etiam tranſverſum agat, & unà cum locorum nonnullorum obſcuritate, ac illius (præſertim in initio) oppoſitione, qui Scripturæ Authori & Fini hoſtis eſt infenſiſſimus, tibi Sacrum Codicem è manibus excutiat,) iis quæ de horum hominum errore dicta ſunt hoc inſuper adjungam, Morem eſſe non tantùm laudabilem, ſed etiam majoris fructus quàm plerique opinentur, portionem quandam, ſive capitula aliquot S. Bibliorum ex ordine dietim perlegere, nec ab incœpto deſiſtere, etiamſi (ſicuti *Naaman* * ſeſe *Iordani* ſexies immerſit necdum ſanitati reſtitutus eſt) exinde fructum aliquem notabilem non ſtatim percipiamus. Quippe in morbis, tam Mentis quàm Corporis, quanquam guſtandi facultas ſublata ſit, & palatum ingeſtorum ſapores non percipiat, nihilo tamen minùs alimenta ſumenda ſunt quæ, utut guſtui inſipida atque fortaſſe amara videantur revera nutriunt ac corroborant. Enimverò faciendum idem, quod Eunuchus, † in ſacra Hiſtoria commemoratus, fecit; legenda ſunt multa quæ legentes non intelligimus. Et quanquam nonnullæ Divini Verbi portiones captum noſtrum effugiant, tamen ſubigendæ ſunt ac uſu formandæ facultates noſtræ, & res in memoriam admittendæ, donec ad ipſarum comprehenſionem Intellectus aſſurgat. Quinimò, quoad hanc rem, ſanctiſſima Chriſti mater ipſius Diſcipulis in exemplum ſtatuenda, de qua proditum eſt, (*a*) quod *Ipſi* (nempe B. Virgo cum Marito) *non intellexerunt verbum illud quod loquebatur eis, ... Sed Mater ejus diligenter conſervabat omnia dicta hæc in corde ſuo*; necnon exiſtimandum eſt fieri poſſe ut, quemadmodum B. Servator *Petro* dixit; [*b*] *Quod ego facio tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea*; ita eo ipſo quod memoriam tuam recipiendo Verbo ſuo aptam reddit, quodammodo dicat, *Quod ego dico tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea*: quinimo quod de benevolentia in hoſpites, Apoſtolus monuit, [*c*] *Hoſpitalitatis ne eſtote immemores, per hanc enim quidam neſcii exceperunt Angelos hoſpitio*, etiam iis Scripturæ locis, quorum ſententiam etiamnum ignoramus, citra violentiam nimiam accommodari poteſt: quippe facilè eveniat, ut cum *Abrahamo* & *Lotho* [*d*] hoſpites opinione noſtra longè nobiliores excipiamus, quique, ubi veram ſui conditionem aperuerint, benedictiones in nos cumulando, & ex impiorum conſortio ſimul ac forte eripiendo,

* *2. Reg. 5.14.* † *Act. 8 30.31.* a *Luc 2.50.51 & v. 18 19.* b *Io. 13.7.* c *Heb. 13.2* d *Gen. c. 18. & 19*

eripiendo, hoſpitii præmium redhibeant. Certè autem ſi Ethnici obſcura & dubia oracula, à Principe Tenebrarum ac Mendaciorum patre plerumque profecta, religiosè conſervarunt; quin pudeat nos illa λόγια ζῶντα (a) *viva eloquia* illa, λόγια τοῦ Θεοῦ (b) *Oracula Dei* qui eſt (c) *Pater luminum*, Eſſentialiter Veritas, (d) *Mentiri neſcius*, non attentè pervolvere ac animis recondere. Etiam difficillima Scripturæ ænigmata quæ ad retundendam ingenii humani audaciam videntur comparata, hunc fructum prębent, ut tenuitatis noſtræ admoneantur, ſimulque argumentum arripiamus profitendi quàm reverenter de Dei Verbo, hoc ſolo nomine quod illum Authorem habeat, ſentiamus. Nec verò quenquam ab inſtituto dimoveant intentatæ à Diabolo moleſtiæ, qui primos progreſſus in ſtudio, conſiliis ſuis adeò adverſo, omnibus modis infringere ac retardare ſatagit: ſiquidem iſta plerunque ſunt Chriſti in nobis noviter formati nixus & veluti ὠδῖνες; aut horrendis illis paroxyſmis aliquid habent ſimile, quæ ſpiritus impuri, de quo apud *Marcum* * mentio, ejectionem præceſſerunt: cujuſmodi cærimoniæ abiturienti Dæmoni ſolennes ſunt, qui ubi abitus ſui tempus inſtare comperit. † *Iræ magnæ plenus fit, propterea quod ſciat ſe paululum temporis habere*. Et quanquam ** *Deus Pacis; qui Satanam ſub pedes Sanctorum citò contriturus eſt*, explorandi nos cauſa gratiam ſuam à nobis etiam dum Scripturarum lectioni operam damus, aliquantiſper abſtineret: tamen ab excellentiſſimo ſtudio ne deſiſtamus, ſed in mediis ad gratiam conducentibus fideli & pertinaci propoſito firmiter inhæremus; non ſecus quàm Luna Eclipſin paſſa orbitam ſuam aut motum non derelinquit, ſed continuato curſu irradiationem amiſſam denuò recuperat. Verbum Dei invenimus aſſimilatum ſemini, †† (immortali illi ſemini per quod nos *regenitos eſſe D. Petrus* ¶ teſtatur) quod diu veluti emortuum & terra conſepultum (uti novimus) jacere viſum, tamen poſtea germinat, & in copioſam meſſem ſuccreſcit. Nec verò profectus quos fecimus, magis quàm imbecillitas noſtra, efficere debent ne frequenti lectione in Scripturis verſemur: ¶¶ *In ſeculum non obliviſcar mandatorum tuorum*, (inquit Pſalmographus) *nam illis vivum conſervas me*. Non eſt divinum Verbum tanquam medicamentum aliquod vehementius habendum, quod una vice ſumitur, ne in poſterum repetatur; verùm alimento comparatur, quod ſanè quoad animam veriſſimum eſt; in quo ſenſu, etiam καταλεξεῖ dici poteſt, ††† *Hominem non è ſolo pane vivere, ſed ex quovis verbo prodeunte per os Dei*. Jam quemadmodum cibos optimos & eximiè nutritios heri comediſſe nullatenus præſtat, ut hodierno & craſtino die ac deinceps veſci opus non ſit, dum in hiſce ¶¶¶ *domiciliis argillaceis* hoſpitamur; ſimiliter, diæta utcunque plena, niſi repetatur, animam non multùm alit. Et quemadmodum quò homines ſaniores ac robuſtiores fuerint, eò plerumque vegetiore & crebriore cibi appetentia tentantur; ita optimi Chriſtianorum, & qui in Scri-

pturarum

a *Act.* 7. 38. b *Rom.* 3. 2 c *Iac.* 1. 17 d *Tit.* 1. 2. * *Marc* 1. 26. † *Apoc.* 12. 12. ** *Rom.* 16. 20. †† *Mat.* 13. 19. 20. &c. ¶ 1. *Pet.* 1. 23. ¶¶ *Pſ.* 119. 93. ††† 1. *Pet.* 2. 2 & *alibi Mat.* 4. 4. ¶¶¶ *Iob* 4. 16

pturarum notitia maximè profecerunt, (quod *Davidis* exemplum confirmat) istam animarum alimoniam enixissimè expetunt; † cujus etiam desuetudine aut neglectu fit, ut vigentissima pietas languescat, & in Atrophiam labatur. Nec est cur ullum ad assiduam Scripturarum lectionem incitamentum nobis molestum esse debeat: cùm multò plura sint quæ compensent quàm quæ requirant operam in illo Libro ponendam, cujus tum manifesta sententia, tum circumstantiæ & oratio quibus vestitur, eximiè ad doctrinam faciunt; aromatici illius fructus instar, cui pro nucleo est Nux Moscata, & pro integumento Macis. Nempe ex hac plenitudine inexhausta natum est illud Rabbinorum de Lege sua præceptum Panegyricum, הפוך בה והפיך בה ארי בולי בה *evolve eam, ac rursus evolve eam, nam totum est in ea.* * Cui congruit quod Judæus ille, qui Apophthegmata Arabica in sermonem Hebraïcum transtulit, his verbis pronunciavit. *Non procedit ex ore sapientum hujus mundi sententia vera, quæ non in lege nostra insinuetur.*

Porrò autem complures loci usque adeò ad usum comparati sunt, ut non modò in animo reponi sed etiam in promptu haberi debeant; & quemadmodum *David,* cùm ab hostibus infensissimis undique premeretur, Goliæ gladium ex loco ponè Amiculum accepit, ut eundem secum gestaret quocunque proficisci contingeret; ita Christianis, à spiritualibus hostibus impetitis, prospiciendum est, non tantùm ut habeant armamentarium spiritualibus telis probè instructum, sed ut hoc (a) *gladio Spiritus* perpetuò accingantur, ut defensioni simul ac offensioni ubique inserviat; nec ad Concordantias (quas vocant) recurrere opus sit, quæ ut semper ad manum non sunt, ita sæpe non satis maturè haberi possunt, quin priùs à Mendaciorum Patre aut Patronis victi succumbamus. Cæterùm in hunc finem expedit & hoc adjungi, non modò verum esse, quod, ut diversi Scripturæ loci sibi invicem lucem fœnerentur, adeòque quælibet Scripturæ portio intellecta ad alterius intellectionem viam muniat; ita quoque Liber iste usque adeò comprehensivus ac fertilis est, ut longissima Christiani ætas, inter vigilias ac labores enixissimos exacta, mysteria in ipso non detecta sit relictura; sed etiam verum esse quod documenta in ipso tradita tam insignis momenti sint, tantamque in depravatis mortalium ingeniis ἐναντίωσιν reperiant, ut ea quibus non multa lectione opus est ut intelligantur, certè plurimam desiderant ut animo rite imprimantur. Quippe cùm memoria humana, ad bona retinenda minùs habilis, rarò Hydrargyro similis sit, in quo nihil præter aurum metallorum nobilissimum subsidit, (utpote quod unum Mercurio ponderosius.) (b) *Sermo Christi* non tanquam hospes aut parcè in animos nostros admittendus est, sed *inhabitare in nobis* debet, idque *copiosè*. Sermo, quem *D. Iacobus* asserit (c) *animas nostras servare posse*, ab eodem comparatur surculo insititio; hic autem ab arbore, cui pangitur non solùm arctè constringi debet, sed, ut fru-

Τροφὴ ψυχῆς ἡ Γραφή † *Athanas.* * *Pirke avoth.* c. 5. a *Eph.* 6. 17. b *Col.* 3. 16. c *Iac.* 1. 21.

ctum aliquando proferat, cum eadem coalescere. Enimverò rerum religiosarum adeò tarda ac evanida sit in nobis impressio, ut præcepta ad vitam piè ducendam instituentia, per universum vitæ spatium sint recolenda. ---------. Cæterùm ea est humani ingenii protervitas, non minùs vitiosa quàm solennis, ut modus sive methodus, qua Deus consilia sua exequitur, semper displiceat & (tanquam Creatorem sapientiâ superaremus) divina rerum administratio reprehensionem nostram incurrat, Excellentissimam illam Virginum pariter ac Matrum principem, quam [*a*] *omnes ætates beatam* prædicaturæ sunt, Filius Divinus increpuit, [*b*] quod methodum sibi in se patefaciendo præstitutam immutatum iverat. Verùm Deus & erga seipsum justior est, & erga nos clementior, quàm ut Omniscientiam eò usque (quasi) demittat, ut, illa refragante, se à nobis, crassis & ineptis monitoribus, ab instituto dimoveri patiatur; pluris ei sumus, quàm ut nostris judiciis componendi Verbi sui arbitrium permittat; mediorum ac instrumentorum ad fines suos assequendos ipse delectum adhibet, nec ad id opus habet infido nostrorum oculorum ministerio; denique quod illius ineffabili Sapientiæ ad hominis institutionem ordinare libuit, id clementi, licèt sæpe perperam intellecta, constantia perpetuò retinet. Non illum fugit, complures, quibus hæc Scripturæ œconomia vel stylus displicet, quamvis aliam culpaturos: nec sanè aliter fieri potest; siquidem ea est ingeniorum, judiciorum ac præjudiciorum diversitas, ut quemadmodum hi jam dicunt, Quare hoc & non illo modo? ita alii, si quid mutatum esset, percontarentur, Quare illo & non hoc modo? In dubio est, utrum Israelitæ Pharaonis in Ægypto an *Mosis* in Deserto imperium iniquius tulerint. Quin & (*c*) pueris à sociis suis in foro accusatis non defuerunt in omnibus temporibus aut posteri aut antecessores; Judæorum protervitatem referentes, qui rigidam illius, qui erat πλεῖον τῦ πϱοφήτυ, virtutum, virtutis hosti attribuerunt; illius, qui erat πλεῖον τῦ Σολομῶντος, demissam benignitatem in vitiorum numerum retulerunt, quæ ille amoliri sategit. Verùm magnus humani generis Medicus, per sapientiam & misericordiam suam, ægros suos vecordes sibimetipsis medicinam facere non sinet; nec ad inepta cavillantium jurgia evitanda, conturbabit, aut susque deque vertet mysticas illas & sublimes institutionum formas, quarum sapientissima œconomia (*d*) cœlestium illorum ac corporeæ molis expertium spirituum & attentionem & admirationem provocat, qui nativis suis dotibus non magis mortalium sortem superant, quàm in eo quod ipsas feliciùs exercere possunt. Inde est quod B. Servator de Cruce descendere renuit, * licet illi quorum crimine supplicio traditus est (nempe Principes Sacerdotum & Scribæ) profiterentur se hac conditione in ipsum credituros. Atque dum nobis fingimus officium à nobis accuratiùs præstari potuisse, si hoc aut illo modo exponeretur & commendaretur, meminisse oportet eum in Inferno fuisse, qui alium Peccatores admonendi modum præter

a *Luc* 1. 48. b *Io.* 2. 3. 4. c *Mat.* 11. 16. 17. 18. 19. d 1. *Pet.* 1. 12. * *Mat.* 27. 42.

præter Sacras Literas optavit; eum autem in Cœlo fuiſſe, qui eos ad Scripturam remittens dixit, † *Quod ſi Moſen & Prophetas non audiunt, ne ſi quidem quiſpiam ex mortuis reſurgat, perſuadebuntur.*

Hìc verò ſi non apud *Theophilum*, hominem eximiè prudentem, ſed apud promiſcuos Lectores diſſererem, præter ea quæ ſuperiùs de variis Scripturarum criminationibus dicta ſunt, hìc omnes ſeriò monerem, atque etiam obteſtarer, quibus eas ſibi aut aliis aſſerendi aut facultas aut otium deeſt, ut Objectoribus, aut Objectionibus, quacunque ſpecie ſive prætextu adversùs cœleſtem illum Librum adductis, quà fieri poſſit aures obturent; præſertim ſi illæ acuti ac callidi ingenii Authores habeant. Etenim cùm à quovis privato Chriſtiano neceſſarium non ſit (imò nec poſſibile) omnium diſcrepantium de Scriptura opinionum rationes percipi, (ut nec cuilibet iter facienti Geographum eſſe neceſſe eſt;) quin & ut via ad cœlum cognoſcatur, opus non eſt earum omnium notitia, in quibus qui eò non attingunt, diſpalantur, [quorſum enim mihi, *Derobernia Londinum* profecturo, aliæ viæ eò non ducentes diſcendæ ſint?] Prudentis non eſt, manifeſtum fidei ſuæ labefaciendæ, ſi non ſubvertendæ, periculum incurrere, tantùm ut ſupervacaneæ curioſitati gratificetur, cujus prurigo ſcalpendo exacerbatur, quantamvis in ea re jucunditatem percipere nobis videamur. Quippe tametſi, conſilio non malo, audire duntaxat velis non credere, & ingenioſum aliquid aut novum auribus accipere, nihilominus hujuſmodi ſermones vix unquam periculo vacant; verùm (quod dolendum experientia non infrequenti compertum eſſe) plerumque aut fidei firmitatem aliquatenus labefactant, aut Amoris ardorem reprimunt, aut incomparabilis Libri æſtimationem imminuunt, aut moleſtos animo ſcrupulos injiciunt, quos deinceps minoris eſt negotii refellere quàm tollere. Quare, quemadmodum in morboſa aëris conſtitutione, dum graſſatur peſtilentia, Medici vel minimos dietæ exceſſus, ciboſque dyſpeptos aut intemperiem ullam procreaturos ſeveriùs prohibent; eo quod fit ex maligno cœli ſtatu ut quælibet febricula in peſtem faceſſat; ſimiliter, cùm jam Scripturarum vilipendium latiſſimè ſe diffudit, atque etiamnum increbreſcit, non videtur [uti ſpero] intempeſtivum admonere eos, quibus fidei ſuæ firmitas ac ſerenitas curæ eſt, ut ſolicitiùs ſibi caveant ne in legendo aut audiendo aliquid, quod ipſorum erga S. Scripturas reverentiam imminuat, ſibi nimiùm permittant; quippe quod ratione profanæ pravitatis, quæ his temporibus contagioſè graſſatur, vel minimæ iniquarum opinionem de ipſa conceptarum in impietatem degenerare proclives ſunt. Sed vereor ne tanquam è ſuggeſto concionari me exiſtimes.

† *Luc* 16, 13.

Objectio Octava & Ultima.

Perventum est jam, *Theophile*, ad eam Dissertationis hujusce partem; in qua magna illa contra Stylum Scripturæ objectio excutienda est, quæ etsi Philosopho non admodum gravis videatur, tamen ingeniosi ipsius Adversarii plurimùm in ea situm esse arbitrantur; præcipuè quibus phantasiam plùs quàm judicium exercere, ac illi libentiùs quàm huic gratificari placet. Objectio sic se habet; *Aiunt Scripturam Rhetoricis flosculis atque eloquentia adeò destitutam esse, ut prorsus arida sit, & nullius apud sagaces Lectores efficaciæ. Unde ab hominibus ingenio ac ordinis dignitate claris, præcipuè Politicis, sive publicarum rerum administratoribus, aut nullo loco habeatur, aut parcissimè legatur.* Et profectò nota est Cardinalis superiori seculo vox, se S. Biblia semel perlegisse, at si eadem iterum perlegeret, actum fore de Latinitate sua. Quin & inter magnos illos Oratores (quales sibi videbantur) qui eodem cum illo floruerunt seculo & solo, solennis erat querimonia, Scripturæ lectionem Romani sermonis puritati officere, ac stylum Ciceronianum corrumpere. Memini etiam Principem non obscurum, [cujus aliis virtutibus datum est ut hîc nomini ipsius parcatur] præsentibus nonnullis amplissimæ dignitatis viris, sententiam ejusmodi de Stylo Scripturæ, dum mihi colloqueretur, protulisse, præ qua Cardinalis mollissimè locutus videatur. Atque utinam ista effrænis linguæ licentia in exteris regionibus stetisset, nec in *Britanniam* nostram, non æquè ab Orbis Vitiis ac Continente diuisam, transfretasset. Censuram de illo Libro inverecundè proferre, juxta quem futurum est de tota mortalium gente judicium, *Anglia* si non docuit, certè plus satis didicit. Repertus enim est [quod doleo] è popularibus nostris qui unam *Pindari* Oden omnibus Psalmis *Davidicis* disertè prætulerit; & in complures ejusmodi commatis homines incidi, quos hîc commemorare non libet, cùm reticeri præstet quàm propalari quæ in hoc genere temerario dicta uspiam fuerint. Nam, ut taceam ejusmodi impietatum divulgatione universo hominum generi opprobrium conflari, parum est quod inde quorundam curiositati satisfiat, dum aliis occasio porrigitur imitandi illud quod nonnullos ausos fuisse intelligunt. Sunt enim quædam crimina à quorum perpetratione inde potissimum homines deterrentur, quod persuasum illis sit, atrociora ea esse quàm ut unquam perpetrata fuerint: Adeoque factum est, ut prudentia Legislatorum ejusmodi facinora meliùs silentio quàm minis coerceri crediderit. Quare prætermissa ulteriore famosorum dictorum mentione, tanquam rem concessam habiturus sum, fuisse atque etiamnum esse nimis quàm multos ingeniosos Scripturæ Contemptores. Verùm quod ad ipsam Accusationem attinet, cujus illi Patroni habentur, multa hîc adversus ipsam afferri possent, nisi eorum nonnulla ad ea quæ inferiùs destinavimus propriùs pertinerent, ubi non Sacræ Scripturæ Stylus, sed alterius generis argumenta

primariò

primariò in considerationem ventura sunt. Nihilominus ut quæ in sequentis Dissertationis hujusce parte præsenti negotio accommodata sunt huc meliùs referre possis, accipe responsiones, quibus supradictæ objectioni occurratur, fermè ad hæc quinque argumentorum capita revocatas.

Primò quidem Respondeo, Quibusdam S. Scripturæ partibus Rhetorica lumina necessaria non fuisse.

Deinde, S. Codicem eloquentiâ minùs, quàm revera est, ornatum videri Versiones, ac præcipuè Latinam vulgatam, duntaxat legentibus.

Tertiò, Ex eo quòd diversi ingenii ac imprimis dissitarum Regionum homines de eloquentia diversimodè sentiant, fieri posse, ut loci complures, qui nobis inculti aut inelegantes apparent, eximium sermonis nitorem obtinere ab aliis gentibus judicentur.

Quartò, Non exiguum esse locorum numerum, quos divino Authori orationis ornatu, qualis etiam nobis in pretio est, condecorare visum est.

Denique, Experientiam nequaquam adstipulari, quod Scripturæ Stylus ejusdem apud plerosque Lectores efficaciam tollat, nisi in ipsorum animis culpa resideat.

Primum ex his quod attinet, multas esse Scripturarum partes quibus eloquentiæ affectatio malè conveniret, in superioribus ostensum est, ideoque credere libet quæ antea dicta sunt nondum tibi memoriâ excidisse: ac proinde opus non esse ut huic primæ considerationi immoremur. Unum est quod tacere non possum, nempe quibuslibet hominibus orationis formam ipsorum professionibus ac argumentis congruentem ultrò permitti. Jurisperitorum, Medicorum, & Chymicorum scripta assiduis manibus teruntur, tametsi sermone adeò salebroso ac aspero concepta, ut non rarò barbaries consultò quæsita videatur. At interea sacrosancta Eloquia in ultimis habentur, & tantùm non sordent, propterea quod Mysteria & res ad Religionem pertinentes proprio ac Theologico stylo exprimant. Hîc autem succurrit Machiavellum, in Epistola qua *Principem* suum Laurentio Medicæo nuncupat, postquam se sublime dicendi genus ac magnifica vocabula non conquisivisse, nec opus suum orationis fuco ac lenocinio, ut plerique Scriptores solent, excoluisse agnovisset, hanc simplicitatis sibi in scribendo usurpatæ rationem reddere (*Perche io hò voluto, ò che veruna cosa la honori* (la mia opera) *ò che solomente la verità della materia, & la gravità del soggetto la faccia grata*) *statutum sibi fuisse, ut aut nihil opus suum condecoraret, aut sola rerum veritas & argumenti dignitas ipsum legentibus commendaret.* Quòd si is animus homini Politico de rebus tantùm civilibus apud Principem differenti esse jure potuerit, annon vel incultissimas illius Libri partes, cujus veritas

ab ipsa essentiali ac suprema Veritate directè promanavit, quique de sempiterna hominum beatitudine aut miseria agit, ab ipsis æquo animo excipi Deus longè potiori jure expectaverit? Quinimo, si styli Machiavelliani simplicitas & ipsius Inquisitionis authoritas efficere non possunt, quo minùs Lectores Itali utcunque, Critici, ipsius Opera nocturna diurnaque manu evolvant; qualem illi tandem habituri sunt Apologiam, qui divinum illum Librum despectui, aut saltem neglectui habentes, stylum ipsius nudum ac simplicem in excusationem sui obtendunt.

Secunda Responsio ad Objectionem Octavam.

Secundò autem illud Scripturis obesse quod ab iis, quibuscum hîc res est, in linguis primitivis non legantur, etsi antea paucis ostendimus, tamen expedit ut idem denuò explicandum sumamus; Nec sanè mirandum est eos S. Biblorum stylum, uti par est, non revereri, dum Libri Hebraici characterem ex vulgata Versione æstimant; quæ [licet à multis Theologis Reformatis interdum immeritò improbata, qui meliorem cudere non admodum facilè comperirent, tamen] sine dubio multis in locis mirè aspera est ac planè barbariem sapit: quinimo dum omnia ad literam exprimere nimis anxiè satagit, nec Hebræi nec Latini sermonis idiotismos assecuta est; adeòque, Textus Originalis Vocabulis religiosè adhærens, eum elegantiæ & sæpe etiam sensus dispendio, ex optimis locutionibus Hebraïcis Latinas fecit pessimas, quæque legentibus fastidio fortasse essent, nisi Scriptura concinnitate orationis satis commodè carere posset. Unde huic negotio insigne illud Mirandulæ pronuntiatum adaptare licet, *Hebræi bibunt fontes, Græci rivos, Latini paludes.* Vetusta illa Rhythmica metaphrasis Gallica Virgilii Æneida nihilo plùs elegantem exhibet, quàm Hopkinsius & Sternholdius Psalmos Davidicos; qui, cúm Authorem habuerint peregrinatione ac vita aulica excultum, & poëtico genio instructum, [ut de Inspiratione nihil dicam] fieri non potest quin in fonte suo complura scitè ac venustè dicta contineant, utcunque eos infeliciter in nostram Interpretes transtulerint. Quid de suavissimo Melode Israëlis senserit Orientalis Orbis, constat tum ex Hyperbolicis figmentis quæ de ipso creduntur, (qui cum Mose, Jesu ac Mahomete in Prophetarum magnorum quaternionem accensetur) tum ex eo quod *Kessæus* Mahometanus (celebris ille Scriptor vitarum Prophetarum) de eodem refert, * nempe *Davidi, Dei laudes canenti, Montes, Volucres ac bestias concinuisse.* Hanc utique crassam, figurativarum in Psalmis locutionum, interpretationem, uti & locorum in quibus creaturas inanimes ad communem Creatorem concelebrandum invitat, videtur ex ipso Alcorano mutuatus, ubi Mahometes Deum inducit dicentem, † *Montes ipsi morem gerere coegimus, qui cum ipso mane & vesperi laudes canerent; Volucres etiam* ad

* *Kessæus, pag. 99. V. Ps. 114. 4. Ps. 19.* † *Surat. 37 Vid. Henr. Hotting. p. 62, 63.*

ad ipsum convolare; omnia hæc ipsi obtemperant. Novum quod spectat Instrumentum, tametsi sermone Hebraïco scriptum non fuerit, nihilominus ii quorum calamis exaratum est, Hebræa gente oriundi, stylum ab Interpretibus Veteri Testamenti usurpatum potissimùm imitati sunt, (qui utrum Dialectum sive Linguam, quam vocant, Hellenisticam; de quâ recentiores Critici digladiantur, constituat, non meum est determinare) uti etiam & illum quo Apocryphi authores, aliique Judæi usi sunt, cùm Græcè scriberent. Qui omnes (exceptis fortasse Josepho ac Philone) in Græca oratione Hebraicum idioma potiùs quàm Atticum secuti sunt, aut saltem ejusmodi Dialectum, quæ (propter ea multa quæ Versionem τῶν *LXX.* respiciunt) si non puris putis Hebraismis, saltem locutionum formulis Græciæ prorsus ignotis, & in Hebraïcis scriptis non rarò occurrentibus abundat, ac proinde ad stylum Hebraïcum quàm proximè accedit. De quo, seu quoad Novum seu quoad Vetus Testamentum, ii contra quos disserimus, sermonis illius primitivi notitia destituti, prorsus inidonei sunt, qui judicium ferant: quippe in omnium linguarum idiotismis quædam lumina & veneres nativæ insunt, quæ [subtilissimorum Spirituum instar, ubi Essentiæ transvasantur, aufugientium,] pereunt in plerisque Versionibus, præsertim si κατὰ λέξιν fiant. Speciatim verò Lingua sancta, quam Eloquiis suis nobilitandam elegit Deus, multas voces habet, quarum vim qui in quamvis aliam transfundere aggreditur, idem facit ac Solis jubar, aut adamantis scintillam penicillo suo æquare satageret; atque etiam quarum sententiam latissimam frustra est qui, in quocunque derivato sermone, exprimere speraverit. Quædam ex Hebræis Conjugationibus, uti potissimum quæ *Hiphil & Hitpael* appellantur, ejusmodi significationes Verbis attribuunt, quas ob similium Conjugationum in Linguis Occidentalibus defectum sine verborum circuitu repræsentare non licet, unde aliquid de plena originalium vocabulorum sententia intercidere necesse est: & [ut id obiter notem] dum ad hanc unam notam Grammaticam non attenditur, verus complurium Novi Fœderis locorum sensus minùs perceptus est, nempe in quibus Græca lingua, cui desunt prædictæ conjugationes, transitivam aut reciprocam significationem verbis activis aut intransitivis affixit. Quàm ineptè verò errent homines in suis de Scriptura judiciis ob fontium inscitiam, didici aliquando ex Commentore quodam non ignobili, qui *D. Paulum* ἀκυρολογίας notavit in principio Epistolæ illius quæ ad *Thessalonicenses* * vulgò prima, at ab erudito *Grotio* (in Paradoxis suis de Antichristo) nec citra rationem, secunda censetur; nam cùm verba illa Græca Ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, quæ nostrates rectè reddiderunt, *From you sounded out the VVord*, in metaphrasi sua hoc modo reddita videret, *A vobis diffamatus est sermo*, nescius *D. Paulum* Græcè scripsisse, corripere voluit sanctissimum Scriptorem, quod posuisset *diffamatus est* pro *divulgatus est*.

Tertia

* *1. Thess. 1. 8.*

Tertia Responsio.

Tertiò ulteriùs considerandum est, quod ad multa Scripturæ loca spectat, quibus Europæarum gentium judicio elegantia deesse censetur, eam quæ populis Orientalibus in pretio fuit ab illa Occidentalium immane discrepare, Unde si secundùm nostras Rhetoricas regulas, eorum, qui in Regionibus unde in cæteras Orbis partes literatura fluxit degerunt, expendantur scripta, licèt in se accuratissima & celebratissima, fit ut prorsus arida atque inculta videantur. Sententiæ obscuræ & involutæ; oratio tropica & parabolica, abruptum mancumque dicendi genus, quod conjecturis plurimum supplendum relinquit, Transitionum nexuumque neglectus ex quo rerum ordo ac cohærentia difficulter perspicitur, nostris Rhetoribus non minùs improbatur, quàm ab illis usurpatur: ut non magis scribendi formis quàm opinionibus dissentiamus; siquidem illic (ac si hoc ipsum alternam Religionis mutationem inter Græcos ac Judæos futuram præsignificasset) à dextra levorsum exarant;nos autem (quos in hoc imitantur Æthiopes) contrà dextrorsum à sinistra; adeò ut illi nobis ac vicissim nos illis retrorsum scribere videamur. Cæterùm discrepantem hanc, Orientalium atq; Occidentalium Adami posterorum, de Eloquentia sententiam unica, eaque insignis instantia satis declarabit. De Alcorano loquor; cujus orationem quantopere Mahometani suspiciant, illos latere nequit, qui in illorum mores vel tantillùm inspexerunt. Arabici ejusdem Expositores gravissimi(*a*) aliique authores gloriantur, nec ab hominum nec à Dæmonum ingenio aliquid unquam proficisci posse, quod cum ipso comparari mereatur: quinimo *Mahometes* ipse usque adeò in eo sibi placet, ut nec unicam ipsius Sectionem sive Surat ab ejusdem Oppugnatoribus æquare posse pronunciet; (*b*)simulque inde authoritatis esse plusquàm humanæ probat, quòd nihil ipsi æquiparari valeat. Et Saraceni, quoties ipsis obiicitur Religionem suam miraculorum testimonio destitutam esse regerunt, *quod etsi* (*Mahometes*) *nihil præter solum Alcoranum* (*adduxisset,*) *satis hoc foret ad eximiam excellentiam supra reliqua, quæ Prophetæ adduxerunt: nam ille Miraculum est, quod in secula durat præ omnibus aliis Miraculis* (uti testatur *H. Hotting Hist. Orien,. pag.* circiter 300.) Quantum venustatis in fonte habeat, fateor me non satis Arabicæ linguæ scientia instructum, ut fiam idoneus judex, cùm per alia studia & negotia mihi istius præclari idiomatis peritiam, quantulamcunque olim nactus eram, ferme omnis exciderit. Verùm tametsi multis in *Alcoranum* è Scriptura transcriptis, inde eximia quædam in eo contineri necesse sit, (quo nomine hîc frequentiùs citatur;) nihilominus non modò Latina ejusdem metaphrasis, *Petri Abbatis* Cluniacensis jussu adornata, & ante seculum

procurante

(*a*) *Beidavi, Ahmed ebn Edris, aliique.* b *Surat.* 10. S. 11. & S. 17.

procurante Bibliandro in lucem emiſſa, (de qua hæc eſt Scaligeri * Criticorum Principis exclamatio, Deum immortalem, quam inepta eſt vulgaris illa quam habemus Interpretatio,) Oratoribus Europæis ab Eloquentia longiſſimè abeſſe videatur; verùm recentiores Verſiones, tum in Gallicam, tum in Romanam Linguam, ab eruditiſſimis & ſermonis Arabici peritiſſimis Viris elaboratæ, dum originalibus verbis preſsè adhærent, fecêre, ut apud eos qui eloquentiam ex regulis in hac Occidentali Orbis parte receptis æſtimant vix infimam, nedum ſupremam, eloquentiæ laudem, mereri judicetur: nec minùs ſermonis venuſtate quàm rerum Theologicarum veritate deſtituta habeatur; ipſique Saraceni librum illum admirantes, perinde ſint illis admirationi. Quinetiam non modò ea, quæ ab Indorum Orientalium celebrioribus ſcripta mihi videre contigit, à noſtra eloquentia immenſum abhorrent, ſed etiam ea quæ à Sinenſibus Literatis (quos vocant) diligenter elaborata, & ab Interpretibus accuratè reddita perlegi, Oratori Europæo potiùs ridicula quàm facunda viderentur. Verùm, ut exemplis è partibus Orientis minus remotis ſuprà adductis contenti ſimus; ſiquidem *Mahometes*, cujus eloquentia (gladio ipſius vix minùs proſpera) authoritatem ac proſelytos vel tali Religioni conciliare potuit; ſiquidem *Moſes* inſignis ille Legum dator, in Ægyptica Aula atque ſapientia enutritus; ſiquidem *Salomon*, cui præ cæteris mortalibus tanta ad quamcunque diſciplinam ſuppetebant adminicula, & cujus ſapientia (tot Regnorum adminiſtrationi par, quot in ſuo ſubditi numerabantur) Occidentalis Mundi per tot ſecula admirationem, Orientalis pene venerationem meruit; denique ſiquidem Propheta *Daniel*, cujus adoleſcentia non modò Magorum Chaldaicorum diſciplina, ſed etiam divini Numinis afflatu exculta eſt, ac præſtantiſſimæ ſuæ dotes de Captivo tam Magorum Chaldaicorum, quàm Medorum Dynaſtarum Principem reddiderunt; ſiquidem (inquam) hi inſignes Scriptores, quos Orientales populi tantopere ac tam meritò ſuſpexerunt, à multis Romani ſermonis peritiam venditantibus minùs probantur, idque ob diverſam de Eloquentia ſententiam; imò ſi inter ipſos Europæos fuere qui *Ciceronem* cenſura ferirent, & repertus ſit qui libro edito probatum iverit defuiſſe *Tullio* eloquentiam; annon jure æſtimare licet, fieri poſſe, ut Græca & Romana dicendi ſpecies non magis Orientalibus Scriptoribus arrideret, quàm illorum nobis? ac proinde ut ubi in Scriptura à nobis Europæis nihil elegantiæ percipitur, ibi non omnino nulla inſit, ſed revera diverſa ejuſdem ſpecies, ac qualis Orientalibus familiaris fuit? eoque magis ſi conſideremus vetuſtiſſimos quos habemus Authores, qui ſoluta oratione ſcripſerunt, vix noviſſimis Veteris Inſtrumenti Scriptoribus contemporaneos fuiſſe; ſimulque eloquentiam, conceptuum noſtrorum involucrum, non ſecus quàm corporum indumenta, pro diverſitate non modò Regionum ſed etiam temporum variare; quin & idem evenire poſſe in ea, quod in veſtimentis ſolet; ut quæ modò

* *I. Scaliger Ep. 361. apud Theod. Hackſpan. in libro cui Titulus Fides & Leges Mohommedis p. 2*

magnifica ac ſplendida ſunt, mox riſum faciant; quæque jam Aulicum decent, poſt paucorum annorum decurſum Morionibus convenire judicentur: quanquam rationem elegantiæ & indecentiæ, quoad has res, in conſuetudine ac communi uſu eſſe, habituum viciſſitudo teſtatur, cùm obſoletæ veſtimentorum ſpecies paulatim ac veluti poſtliminio revocentur. Quod autem in eo ſcribendi genere, quod pro eloquentia perperam habetur, varietates inſignes contingant, accipe non ignobilem teſtem L. *Senecam* qui epiſt. 114. (ne memorem alia ejuſdem Authoris) non ſolùm id fuſiùs probat, ſed oſtendit in nonnullis temporibus vitioſam orationis ſpeciem cultioribus ingeniis placuiſſe. Quare, ut demus S. Scripturæ ſtylum hodie elegantem non eſſe, tamen fieri poteſt ut temporum illorum genio, in quibus ipſi Libri conſcripti ſunt, eximiè accommodatus fuerit, & populi iſtius utilitatis præclarè comparatus, cui primariò deſtinatus eſt.

Brevis Digreſſio de Arte Rhetorica.

Hîc verò ſi, in re cujus peritiam non admodum mihi vendico, paradoxum aliquod proferre liberet, ac occaſione ulterius repræſentare poſſem, quod cùm Rhetorica ſit tantùm Ars Organica ſive Inſtrumentalis, perſuaſioni aut delectationi potiſſimùm comparata, ipſius Regulę ex ea quam habent ad fidem ſuum aptitudine perpetuò æſtimandæ ſunt; ac proinde ab homine prudente eatenus duntaxat tenendæ, quatenus ille eaſdem inſtituto ſuo ſive placendi ſive perſuadendi opportunas judicaverit: ubi autem commodiùs ab ipſis recedi poſſe videat, (nam Oratoribus ſæpe idem faciendum accidit quod ſolet Venatoribus, quibus communi tramite exeundum eſt, ſi prædam aſſequi velint) finem mediis, Artificis ſcopum artis ſcopo (ut loquuntur ſcholæ] anteponere non eſt cur dubitet, & δεινῶς quam ἀκριβῶς diſſerere maluerit. Nec tacendum eſt, temerè fieri, ſi de Eloquentia ex regulis quas Ciceronis admiratores nobis imponere ſatagunt, judicium feratur, & ſyſtemata Præceptorum ab illis concinnata cum arte Rhetorica confundantur, ac ſi invicem æquipollerent & ejuſdem eſſent latitudinis. Nam cùm Cicero egregius dicendi artifex, & in permovendis Auditorum, hoc vel illo modo præparatorum, animis feliciſſimus haberetur, multi non ultra imitationis laudem, præ modeſtia aut imbecillitatis ſuæ conſcientia, collimantes, cùm Ciceroni hoc vel illud artificium & locutionum formas placuiſſe viderent, obſervata ſua in Regulas contraxere, quæ deinde à poſteris avidiſſimè exceptæ, & ſimilibus regulis ex quorundam aliorum Oratorum ſcriptis auctæ, demùm in Artis ſpeciem contextæ ſunt; quam ut non inficior ad Ciceronis aut Demoſthenis aliorumque, ex quorum dicendi forma iſtiuſmodi Inſtitutiones adornatæ ſunt, imitationem inſigniter prodeſſe, ita non magis habiturus ſum pro abſoluto Rhetoricæ ſyſtemate, quam obſervationes ex eorum Diariis qui *Salomonis* claſſem Tarſiacam regebant, aut ex navalibus Græco-

rum aut Romanorum Expeditionibus desumptas, pro vera ac perfecta arte Nautica. Quippe si qui sint, qui naturæ aut disciplinæ dotibus instructi, vel æquè felicem, vel feliciorem ac efficaciorem dicendi speciem (utcunque discrepantem) excogitare possunt, non magis tenentur receptis adhærere, quàm Columbo religioni fuit ab antiquorum Nautarum sententiis ac exemplis discedere; quorum præcepta nautica nisi audacter transiliisset, quantam & quàm opulentam Orbis partem ista religio indetectam reliquisset? Nec alienum erit, *Theophile*, hîc memorare rem à me observatam; nempe gentem Sinensem, etsi hominum frequentia & morum elegantia (si quæ alia) celeberrimam, & in qua ad summos honores nisi per Philologiam aditus non datur, quique libros habent populari suo idiomate pene de omnibus artibus ac scientiis humanioribus conscriptos, (quàm accuratè, cùm eorum nullos unquam legerim, dicere non possum) tamen, (ut nuperus ille in Chinam Peregrinator, qui istius Regni Historiam Italico sermone complexus est, aliique Authores, qui de ipsorum disciplinis aliquid prodidere, testantur) Rhetoricam in artium ac scientiarum numerum non recepisse; sentientes (quemadmodum conjicere licet) quod si hominum sermonibus certæ leges præscriberentur, id non tam iis profuturum ad eloquentiam, quos natura minùs apto ingenio confinxit, quam aliis obfuturum ne animorum suorum sensus ita commodè exprimant, ac sibi relicti facturi essent. Nihilominus non dicam regulas ejusmodi Ciceronianas tardis ingeniis aliquid opis suppeditare, ac vegetis & vividis oneri esse & impedimento. Verùm hoc comperio, has leges Oratorias rarò ab iis ut rigidè observandas prædicari, qui libros in publicum edunt ex iisdem examinandos; nec non prudentes, tam Occidentales quàm Orientales, non facilè pati, ut bene à se vel cogitata vel dicta intereant, propterea quod ad ipsos revocari nequeant. Eoque libentiùs hoc adnoto, quoniam video multos adeò servili esse indole, ut vitiosè pariter ac rectè dicta à probatis Authoribus sine delectu imitentur, insignium Scriptorum errores in regulas trahant; & quod uni alicui fortasse immerito placuit, id legis universalis loco & ipsi arripiunt, & posteris religiosè observandum transmittunt; apud quos quicunque exemplum recusaverit, protinus contumaciæ reus audit. Cujus rei *Seneca* fidem facit his verbis----*Hæc vitia*, inquit, *unus aliquis inducit, sed quo tunc eloquentia est: Cæteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salustio vigente, amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura veritas, fuere pro cultu.* Epist. 114. Et profectò cuivis manifestum est, celebrium Oratorum nævos pro luminibus Rhetoricis aliquando deprædicari. Sed è via jam plus satis expatiatus, digressioni huic finem impono. Unum duntaxat superest, de quo, quia Scripturæ causam contra ipsius Adversarios hîc agendam suscepi, Cardinalem supra memoratum aliosque ipsius similes, quibus S. Eloquiorum oratio ideo præ Ciceroniana vilescit, quoniam hæc eloquentiæ regulas tam accuratè exprimat, admonitos velim; mirandum non esse, *Ciceronis* scripta ipsorum

Legibus Oratoriis congruentia existimari, dum has ex illis efformaverint.

Verùm, *Theophile*, vereor ne te digressio hæc, in quam casu delapsus sum, longius æquo detinuerit; quæ sanè ad præsens negotium non tanti momenti est, quin tibi per me liceat eam ut paradoxam existimare, vel quidvis, potiùs quàm ratiocinationem cui multùm tribuendum censeam.

Quarta Responsio ad Objectionem Octavam.

Quarto autem loco regeri potest, ex omnibus qui uspiam in toto Orbe habentur libris, paucos admodum, si tamen omnino ullos, reperiri, qui pari mole figuratis locutionibus magis abundent quàm S. Instrumenta. Hoc ut absonum videatur, tamen exemplis plusquam sexcentis evinci potest. Paucos enim habet tropos vel figuras Rhetorica, quorum multiplices instantias Scripturarum oratio non suppeditet. Cui tamen rei immorari non libet, quoniam locorum tropicorum, quos enumerare possem, vel nudam recensionem Dissertationis brevitas non sustinet, & quia audio eam provinciam à quibusdam peritioribus feliciter susceptam esse. Quare hîc tantùm adjungam, eloquentiam S. Literarum à non paucis, eloquentiæ laude celeberrimis, fuisse magnopere dilaudatam, necnon multos, qui rei oratoriæ sibi non minus videbantur periti, quàm hi quibus Scripturæ stylus non placet, tamen ad Prophetæ *Isaiæ* eloquentiam pro merito extollendam, suam esse imparem arbitratos; ex eisque nonnullos (in quorum numero tacere non possum præclarum Principem Mirandulanum, à maximo hujus ætatis Rabbino, * suæ Phœnicem existimatum) post laboriosam omnis generis voluminum humanorum lectionem, ex qua ipsorum animis satisfieri non potuit, divinis hisce solis tandem acquievisse. Id quod pro S. Pâginâ non parùm facit; siquidem libris id accommodari valeat quod dixit Poeta † eximius de Amasiis,

> *Tu non præ reliquis illud censeris amare*
> *Quod Primum, verum quod Moriturus amas.*

Et certè cùm dicendi Magistri duas Rhetoricæ partes constituunt, quarum altera in cogitatis politè efferendis, altera in rebus consilio sive instituto, pro varia materiæ, Loquentis, ac Auditorum ratione congruenter accommodandis versatur; hæc posterior in S. Literis modo peculiari & non imitabili elucet; (quæ non modò minùs digna, sed etiam mutabilis est, & de cujus ratione vera hactenus non convenit, ut paulò ante annotatum) eatenus usurpata est, quatenus Authoris consiliis expedivit, & ut inde palam fieret stylum ipsius nunquam non nitidum & elegantem esse, nisi quoties id instituto

* *Manasse Ben Israel* † *D. VValler.*

tuto suo obesset. Adeò ut ubi istiusmodi, ornatus deest, ibi nec desideretur. Quippe sicuti corpora justo membrorum positu conformata qualiscunque amictus decentiùs ornat, quàm splendidissimæ vestes ea quibus vulgaris (nedum gibbosa aut informis) species obtigit; sic in quibusdam scriptis ea est argumenti ac constructionis dignitas, ut simplicissima oratio haudquaquàm impediat, quo minus materiam leviculam, aut malè electam, vel toto Rhetorum myrothecio & suppellectile instructam, antecellant. Atqui verissimum est eloquentiæ nitidioris compluribus locis plurimùm inesse; in quibus tamen, in materiam recondita, nullatenus conspicitur: (quemadmodum Gemmarum in Rosæ speciem dispositarum fulgor impedit, ne additiam ex Artificis ingenio figuram animadvertamus) quæque exinde summa non videtur, quia à materia superatur. Fuere non ignobiles Scriptores, qui Demosthenem ac Ciceronem in comparationem cum Isaia Propheta venire provocarunt, in quo non modò excelsum illud dicendi genus, quod Characterem sublimem vocant, sed etiam suavem ac harmonicam verborum dispositionem, (de Fonte loquor) quam Galli *La Cadence des Periodes* scitè appellant, periti observarunt.

Quocirca, Theophile, cùm antea dixerim quosdam esse ingenii laude nobiles, qui de S. Scripturis irreverenter loquuntur, spero te, si quando in ejusmodi homines incideris, cogitaturum, non deesse iisdem patronos æquè ac adversarios ingeniosos. Utque me hoc non sine ratione à te expetere arbitreris, adverte quæso, mecum, multa esse, quæ illorum, qui S. Scripturam quoad orationis formam reprehendant, authoritatem labefactare debeant.

Primò enim, quotusquisque eorum fontes adire solet aut potest? Quanto pauciores omnia illa, quæ in superioribus in S. Literarum defensionem adducta sunt, ritè expendunt, si tamen de iisdem unquam aliquid intellexerint? Quinimò quod complures eximiis naturæ dotibus instructi. S. Eloquia minùs æstimant, id non à magno ipsorum ingenio proficiscitur, sed ab illarum rerum inscitia quæ in eorundem vindicias afferri valeant.

Verùm ut demus hosce homines ejusmodi rerum non ignaros esse, tamen eos vanitate & invidia non prorsus vacare, est quòd jure abitremur; cùm vix aliud vitium magnis ingeniis sit familiarius, quàm existimationis usque & usque gliscentis cupiditas: quæ efficit ut nihil unquam laude dignum haberi velint, quod ipsi commentati non sunt, aut ad quod ipsi nihil contulerunt; ac si citra illorum injuriam alios collaudare non licet. Quare quid mirum si suos Zoilos habeat S. Liturarum Volumen excellentissimum, dum interea alios in admirationem sui pellicit? Et si reperiantur, qui ingenii gloriolam ex opinionibus absonis & à communi hominum judicio alienis aucupantes, & illud quod cæteris hominibus in summa veneratione est despiciendo, sese præ aliis efferentes, Sacram Paginam parvifacere videantur.

Tertiò, ex Scripturæ adversariis complures, graviorum adhuc criminum, quàm Invidiæ aut Vanitatis, quanquam & hæc sint gravissima, reos esse plùs satis manifestum est; utpote qui tam perditis & turpibus moribus sunt, ut quis non meritò suspicetur, ideo S. Scripturæ Authoritatem ab ipsis convelli ne ad vitam divinis præceptis congruentiùs instituendam saltem pudore adigerentur: Quinimò citra injuriam dici posse, potiùs ex affectuum impotentia quàm ex rationis arbitrio evenire, ut illis cum eo Libro malè conveniat, à quo tot nominibus damnantur. Quare quicunque illud pro vero habent, quod à B. Servatore aliquando prolatum est, † *Homines potius tenebras quàm lucem diligere, quia opera eorum sunt mala*; & *Quisquis quæ mala sunt agit, odisse lucem, nec venire ad lucem ne arguantur opera ipsius*, eos parùm movebit, quod homines sibi malè conscii Juris Codicem improbent; verùm accusationes, quibus illi S. Scripturæ authoritatem impetunt, judicabunt esse tanquam apologias ad peccatorum suorum extenuationem confictas, aut eas ab infensis animis adduci existimabunt, turpitudinem suam palam populo & conscientiis suis redargui indignantibus: ac proinde hujusmodi impias voces potiùs significare quid velint de se homines sentire, quàm quid ipsi de Scripturis sentiant, quas dum contemnunt, id non tam affectuum impotentiæ, quàm acrioris judicii & perspicacioris rationis ὑπεροχῇ sperant attributum iri.

Digressio longa adversùs profanum Scripturæ contemptum.

Atque hîc quidem in animo habui procedere ad diversi generis argumentum; Verùm (quæ sunt verba Davidis) * *In meditatione mea ignis exardescebat*, atque affectus quidam singularis erga Scripturas, unà cum charitate illa quam ex iisdem in earum adversarios ut habeam edoctus sum, non sinunt me vel penitus subticere, vel languidiùs conqueri, Librum illum eximium apud homines parùm perspicaces justa sui existimatione excidere, propter eorum contemptum, qui (meritò necne) ingeniosi habentur. Quamobrem præter ea quæ superiùs adduxi ad enervandam illorum authoritatem, qui cùm Scripturas susque deque habeant, de cætero tamen ingeniosi, (quique sanè perpauci sunt;) hoc insuper addendum habeo; præter eos quos dixi, multos esse Scripturarum Contemptores, qui censentur tantùm, non sunt ingeniosi. Quorum magna pars illo nomine non veniret, nisi eò arrogantiæ pervenissent ut Sacra Eloquia palam aspernari, eorumque verbis abuti audeant; necnon fortasse eò impudentiæ, ut Oraculorum Sacrosanctorum vocabula ad impuras cogitationes efferendas detorqueant. Verùm apud prudentes & sobrios rerum examinatores hæc prævaricatio neque Scripturis quicquam detrahet, necque impio prævaricatori multùm addet.

† *Io. 3. 19. 20.* * *Ps. 39. 3.*

Etenim hujusmodi abusus cùm in quemvis librum cadere possunt, parùm faciunt ad alicujus dehonestamentum. Neque verò quisquam prudens Virgilii aut Ovidii immortalia poemata minoris faciet, eo quod Scriptores quidam Galli, vocabulorum ac sententiarum speciem ac mentem variè flectendo ex optimis carminibus ludicra & legentibus risum motura (*Burlesques* vocant) operosè contexuerunt. Econtrà, voces divulsas & locos intercisos ad sensus ab Authoris animo planè diversos pertrahere, res est adeò levis ac facilis, ut nemini fore hominum in isto negotio defuturum est ingenium, cui modo satis suppetit impudentiæ. Et quidem experientiâ manifestum est, si hoc ipsum vitium suspicionem non faceret hisce hominibus deesse illud, quod tam impio fuco aucupantur, ingenium; at saltem viros cordatos ac pios vix istiusmodi sermonem probare posse, qui Phantasiæ, nisi cum Conscientiæ offensione, gratus esse nequit; aut istius hospitis lautitiam suspicere, qui convivas suos excipere nesciat nisi & immundas dapes apponat: quinimo homines sobrii non ideo facilè credent aliquem ingeniosum esse quod, quo talis habeatur, æterni supplicii periculum subire non recuset. Verum,] quod horum impietatem graviorem reddit, & excusationem omnem tollit] ex hisce *Insipientibus* (ita enim Sapiens eos appellat * *apud quos peccatum ludus est*) pauci sunt qui † *dixerunt cum animo suo, non esse Deum*, aut Scripturam non esse Verbum Dei: Siquidem ille S. Literarum contemptus non ab infidelitate, sed à vanitate mentis proficiscitur. Isti sunt qui affectant singulares esse, cùm aliàs nihil habeant singulare; & illustris famæ appetentiores, at interea nullis eximiæ dotis sibi conscii quâ eam promereantur, statuunt apud se (Herostrati, instar, qui Dianæ Templum incendit ut perpetuam nominis famam insigni flagitio compararet) eam sibi existimationem sacrilegio redimere, quam ab insitis animi dotibus adipisci se posse desperant.. Sed neque desunt homines adeò cerebro vacui, ut hosce profanos pro excellentis & rari ingenii viris deprædicent. Et sanè quemadmodum salices quædam, quamdiu sanæ & incorruptæ permanent, pro arboribus nulliu pretiis habentur; at ubi computruerint, nocturno fulgore intuentium admirationem sollicitant: pari ratione, isti homines donec ad extremam impietatem non pervenissent, videbantur (nec immeritò) perquam tardi & hebetes; postquam autem ipsorum animos turpissima lues ac corruptela invasit, protinus evadunt, pravitatis beneficio, conspicui. Atque liceat mihi continuare quam incepi comparationem, & ulteriùs observare, quod sicut ligna hujusmodi putrida de nocte tantummodo prælucent, sic itidem illi ingeniosi censentur sollummodò apud ignorantes. Quippe cordati & boni facilè perspiciunt, qualia ingeniosa judicium sanum, qualia corrupti affectus approbaverint. Et ex hoc posteriori genere eorum colloquia esse quibuscum hîc agimus, nil attinet apud eos dicere, qui modo animadverterunt, multos in Religione convellenda satis eloquentes, revera aliàs pro tar-

dissimis

a *Prov.* 14. 9. † *Ps.* 14. 1.

diſſimis ac ineptiſſimis merito cenſeri; adeò præterquam in re mala eos deſtituit omnis elegantia. Cæterùm ex hiſce Deriſoribus procul dubio non pauci ſunt, qui ad cenſuram adverſus S. Oraculorum orationem contorquendam non minùs ab arrogantia quàm impietate inſtructi accedunt. Ipſe quidem nuperioribus annis incidi in non paucos hujuſmodi κενοδοξίας captarores, qui de Rhetoricâ magis pro authoritate diſſerere non erubeſcunt quàm vel Cicero vel Ariſtoteles, quique præ iis quæ vel ipſi vel ſui ſimiles commentati ſunt, non S. tantùm Biblia ſed Authores omni etiam antiquitate venerandos multo cum ſupercilio aſpernantur; & (ut utar verbis Aſaphi) † *E ſublimi loquuntur; opponunt os ſuum cœlis, & lingua eorum pervadit terram*; arroganter & ὑπερηφάνως in Deum pariter ac homines feruntur; interea linguam niſi vernaculam planè nullam callent, adeóque ſunt in Rhetorica hoſpites, ut quid inter tropum & figuram diſcriminis ſit neſciant, aut quî Proſopopœa & Metaphora, Climax & Metonymia ab invicem diſcrepent. Neque verò admirationi præterea locus eſſe nequit, quòd eximia hæc Ingenia (ut ſibi videri volunt) S. Scripturam parvi faciant, ſi modò ſpectemus, quæ & qualia ſint, quorum comparatione Sacræ Literæ apud illos evileſcunt. Sunt enim plerumque non alia quam Odæ Bacchanales, laſciva quædam Epigrammata, Amatorculorum lenocinantes Epiſtolæ, aut hujuſmodi nugæ, quæ animum potius fæculentum & humi ſerpentem quàm ſublimem & erectum arguunt. Horum aliquis ſcilicet generoſus, per carmina Oenopoliis (ſi liceat dicere) ſacrata, Muſis tanquam ſalſamentis, ad bibendum illecebris, utitur. Alius aliquanto ſolenniùs & ornatiùs, Muſas amorum ſuorum lenas habet; ingenium malè proſtituit ad rationis cladem deprædicans; & immemor quàm facilè ex nativæ φιλαυτίας vitio fiat, ut illud laude dignum habeamus quod in laudem noſtram comparatum eſt, mirificè gratulatur ſibi à judice corrupto & impari attributam ingenii gloriolam; exiſtimatque conſecutum ſe eſſe eloquentiæ ſuæ cùm ſingulare argumentum tum fructum deſideratiſſimum, ſi perſuadere poterit amaſiæ leviculæ formoſam ſe eſſe & adoratam, cui maximam profectò dicendi vim eſſe oportet qui contrarium ipſi perſuaſerit. Judæorum quidam quum improbi alicujus defuncti mentionem faciant; ſtigma illud è Proverbiorum Libro deſumptum ſolent inurere, * *Improborum nomen putreſcat*: Verùm ſicut impuriſſimi porci mortui condiuntur, deque carnibus eorum petaſones conficiuntur, qui deinde apponuntur menſis lauro condecorati; ita illi etiam, Epicuri de grege, poſt obitum non ſolùm memoriam, ſortiuntur conditam (ne dicam pollinctam) per Epitaphia adulatoria, (atque utinam conciones funebres pari crimine notabiles rariùs venirent;) ſed eorum etiam cantilenæ, Bacchi & Veneris miniſtræ, per ſuperſtites imitatores magnificis Elogiis adeò evehuntur, ut non modò viri, ſed & Poëtę, boni non poſſint non dolere ſimul & erubeſcere, laurum illam, divinæ poëſi debitam coronam, (quoties

† *Pſ. 73. 8.* * *Prov. 10. 7*

(quoties hæc dignitatis originisque suæ memor veritatem illam, quæ in affectus nostros incurrere debet, apto honestoque apparatu vestitam pro officio suo facultati imaginatrici propinet) prostitutam esse, suoque gradu turpiter dejectam, iis nimirum corollam præbendo qui ad eum laudis apicem non alio titulo nituntur quàm rhythmis quibusdam impuris; in quibus non minùs observantur præcepta Horatii, quàm colitur exemplum Davidis; quibusque Artis juxta ac Religionis regulæ violantur. Jucundum est observatu quàm in plerisque hujusmodi carminibus manifestum fit Themata conceptibus aptari, non conceptus Themati; quàm frequenter verba non sunt indumenta rerum, sed res verborum farcimenta; quàm sæpissime id quod extra sanum sensum est, supra omnem intellectum assurgere videri vult; & (quamvis, ut mea fert sententia illud verè ingeniosum est, quod faciliùs intelligitur quàm non admiratur) sæpenumero confusæ notiones, abortivi impolitique conceptus, sub verbis exoticis aut ambiguis formulis projectitii exponuntur incertæ adoptioni Benevoli Lectoris; quem Author ideo sibi favorabilem fore confidit, quia expertus est illos qui semel [jure an injuria] sublimium ingeniorum classe censentur, psittacorum fortunam sortiri, & eorum qui per insomnia loquuntur, qui non rarò ab aliis intelliguntur, quum ipsi se non intelligant. Atque inter horum metricam & solutam orationem magna cognatio est. Quanquam enim procul absum, ut negem illos, qui ingenio abundant, ejus partem aliquam licitè exercere posse, nobilem aliquem officiosè compellando, aut amicam ambiendo: tamen, quod spectat impios hosce homunciones, quibuscum impræsentiarum res est, qui magna ingenia videri potiùs quàm esse volunt; facile est perspectu quamplurimas horum epistolas amatorias & officiosas, (quibus aliis adulantur juxtà ac ab illis laudem captant) prologos tantùm esse aut ὑπογράφαις vulgaris illius formulæ, quâ subscribere solemus [*Servus vestri humillimus.*] Quanquam Amor communiter credatur Phantasiam sublimem reddere (Amatoribus columbarum instar altiùs volantibus propter cæcitatem:) & licèt Sapientiores etiam observent, quòd sicut bellum opulentos ad paupertatem, inopes ad divitias perducit, ita Amor minora ingenia suscitat & accendit, dum magna deprimit & dementat, memini tamen fœminam quandam nobilem & ingeniosam dicere solitam, interdictis paucis quibusdam vocibus (quas ipsa vellet) effecturam se bellulas hasce Amatorum epistolas planè insipidas. Ego sane non laudo illius morositatem, istamque provocationem vanitatem æquè ac scientiam sapere existimo; verumtamen quum scopus sit & materia officiosarum ejusmodi Epistolarum latiùs exprimere sensum horum solummodo verborum, (*velim ut existimes me posse bene scribere, urbanum esse, & servum tui humillimum*) amplificatores hi (tam prolixi quàm serviles) jejuna splendidorum verborum multiplicitate nihil aliud agunt, quàm quod propolæ & institores, qui Minam unam particulatim numerant. Apud homines solida ratione & literis non imbutos, [hoc est apud majorem Lectorum

partem) Phantasia maximè prævalente, ea scripta præsertim sapiunt in quibus Phantasia sola dominatur. Ideoque quamvis non ausim affirmare, nihil opus esse præclaris animi dotibus, ut eorum officiosæ compellationes sublimes sint & gratæ, qui nihil aliud meditantur, in hoc genere scribendi, quàm ut ideo gratissimæ sint quia sublimes plusquam satis, (assentatione & impietate in his scriptis, sicut maculæ in pardis, pulchritudinis maximam partem constituentibus:) aut ut adulator sui fidem faciat apud credulos quoslibet, qui faciliùs illi fidem adhibebunt, quàm ipse sibi: procul dubio tamen magnam Scriptori copiam & licentiam præbet non teneri se credere quòd ipse dicat, nec quicquam dicere nisi cui fidem putet vel habitum iri, vel habendam esse. Nullus equidem dubito, quin illi qui stylum exercent in utrovis Thematum genere, (Intelligo tam ista quæ requirunt solummodo novos aut phantasiæ arrisuros conceptus, atque elegantem sermonem, quam illa quæ postulant multiplicem doctrinam, & scientiam aptè & concinnè adornatam) experti fuerint Scriptoribus faciliùs esse delectare, ubi ad altiorem scopum non collimant, neque quicquam morantur, quod 'conducibilius existimant, ut hunc humilem licet, configant; quàm placere, ubi illud finis tantùm subordinatus est, cui attingendo quorumlibet mediorum usus, eorum etiam quæ maximè idonea fiunt, non conceditur. Illi certè, quos dixi, faciliùs inveniunt scribere ad salivam Lectorum, in iis argumentis quibus non tenentur strictim dicere quæ aut rectæ rationi conveniunt aut veritati, quam in iis quibus severè obligantur, nihil aliud scribere quàm quod utile esse existimant, quodque defendi posse confidunt: utpote reputantes secum rationem se reddituros forte apud homines, saltem eorum quæ in publicam lucem dederunt; si non apud Deum insuper illius temporis, quod & ipsi, & Lectores sui eorum causa malè collocarunt. Ego sanè quoties confero decantatissimas horum nugas, qui stylum Scripturarum insuper habent, cum doctissimis Commentariis in earum laudes conscriptis à S. *Augustino*, *B. Hieronymo*, *Tertulliano*, *Lactantio*, *Chrysostomo*, *Mirandula*, & cæteris, quorum validissimæ rationes Dei hostes profligant, non ut olim (*a*) *Samson Philistæos*, maxillâ asini, nec sicuti (*b*) *Shamgar* stimulo bovino, (armis, intelligo, retusis & imbecillibus) sed *Eliæ* instar, (*c*) igne cœlitùs delapso: quorumque defensiones, quas pro cœlesti *Hierosolyma* scripserunt, Apologeticæ ad illius mœniorum instar, prout in Sacra Pagina describuntur, (*d*) illustres sunt & solidæ: quoties inquam confero Censorum nostrorum ineptias cum divinis hisce Oratoribus, videor mihi eandem discrepantiam discernere quæ est inter statuas illas celeberrimas quæ in Capitolio conspiciuntur, & pupas grandiusculas in Excambio passim venales: priores enim illæ præter molem & magnitudinem, materiæ etiam dignitate, perennitateque, præstantiâ operis, nobilitate denique illius quod repræsentant, adeò conspicuę fiunt, ut à peritissimis Artificibus maximè suspiciantur, ipsiusque temporis diuturnitas earum

a *Iud.* 15. 15. b *Iud.* 3. 31. c 2. *Reg.* 1. 10. d *Apoc.* 21. 10. 18. 19.

earum justam æstimationem non modò non imminuat, sed & ei multùm in dies afferat: posteriores verò istæ pueris solummodò gratę sunt, idque propter ornatum mollem & elegantem brevi periturum, habitumque ad hodiernos mores compositum, qui citò exolescet. Supponamus tandem hunc nostrum, profanâ ambitione elatum, eâ fortunâ successuque uti (felicitatem etenim appellare non possum] ut adeptus sit, cui nefariè inserviverat, gloriolam, nihil profectò habebit quo se efferat, siquidem seriò meditetur quod quum cæteri Peccatores auro gemmisque, iis nimirum rebus quæ vel voluptatem vel emolumentum attulerunt, seducti fuerint, ipse tanquam puerulus crepundiis deliniatur; cogitet porrò veram laudem ex judicio laudantis & laudati meritis ritè æstimari; quòd si aliter se haberet, ipsum Cacodęmonem tam felicem fore quàm miser est; eam denique famam, quæ justissimis causis oriunda non est, ab ipsa infamia conferri posse. Quid? quod *Momus* sermonibus hominum juxta usurpatur ac *Homerus*. Justissimus *Aristides* notior non est *Pilato* iniquissimo, & sacra Pagina *Barrabæ* disertim meminit, cùm latronis conversi nomen excideret. Certè popularis applausus liberalissima merces factam per impietatem jacturam nunquam eatenus resarciet, quin miserrimum Captatorem usque pœnitebit, nomen suum, humanis licet annalibus celebratissimum, è libro vitæ dispungi. Istos autem quod spectat (scis *Theophile* quos volo) qui famam scilicet posthumam ambientes, id agunt per scripta omnigena impietate referta, eaque lucem hanc non visura donec Authores sui æternas tenebras subiverint; non possum non mirari eos, qui aliquid ultra mortem petunt, citra vitam consistere velle: ii sane insigniter stolidi sunt, qui ut laudes promereantur, quas nunquam audient, tormenta sibimet accersunt, quæ semper sentient. Quanquam enim hæc impietas ipsi impio levis & nullius momenti esse videatur, utpote quam verbis unice constare existimat; attamen in promptu esset eam aliis coloribus depingere, siquidem animus mihi foret hîc loci repetita dare quæ alias scripsi. Interea perpendamus serio, quàm severè examinabuntur; adversus Dei Verbum jactatæ ab improbis contumeliæ, in novissimo illo die, cum (ex verbis *S. Iudæ*) * *Dominus veniet cum sanctis millibus suis: Vt ferat Iudicium adversùs omnes; & redarguat quicunque ex ipsis sunt impii*; (non modò) *de factis omnibus quæ impiè patrarint*; (sed &) *de omnibus duris quæ loquuti fuerint adversùs ipsum Peccatores impii*. Offensæ istiusmodi (uti censentur) leviculæ, prosperis quidem in rebus conscientiis nostris maculam non magnam inurere videntur, speciem verò terribilem & suam induunt, quum in rebus adversis aut ipsa mortis vicinia Deus (secundùm Prophetam) † *scrutetur corda hominum veluti lucernis, & animadvertat in istos homines qui concreti sunt cum fæcibus suis*, (quæ liquorem, priùs adspectu defæcatissimum, paulum agitatæ turbidum limosumque reddunt.) Sicuti enim charta succo limonum exarata, igni non admota album (hoc est

* *Iud.* 14. 15. † *Zoph.* 1. 12.

innocentiæ) colorem præ se ferat, postea verò nigricantes lineolæ statim appareant: pari sanè ratione res adversæ eorum criminum conscientiam evocant & eliciunt, quæ priùs in conspectum non venirent. Quod si quædam scelera sint, *quorum clamor* (prout Scripturæ nos monent) * *cœlum usque pervenit*, hæc profectò impietas illic loci non leviter susurrabit; præsertim quum metuendum sit Irrisores istos adversùs lucem rebelles esse, & in conscientię suæ stimulos recalcitrare; Hæc, inquam, scelera non leviter solùm mussitant, sed justitiam pervigilem & lacessitam, tanquam classicum canentia exsuscitant; cujus verbera quo diutiùs distinentur, eò lethaliùs affligunt: qua forsitan ratione *pedes* Servatoris nostri Libro Apocalypseos † *Chalcalibano similes* describuntur *veluti in fornace ardentes*; eo nimirum innuitur, illum ad sumendas pœnas tardo licet gradu procedat, tandem verò hostes suos comminuere & consumere. Siquidem nulla injuria contemptu acrius lacessat, nullusque contemptus directo & immediato major, (quo scilicet neque pudorem neque metum esse palàm sit;) illud crimen quàm atrox esse putabimus, quo Deus ipse ludibrio sistitur, idque sine ulla ambage, Scripturas eas scommatibus excipiendo, per quas ille voluntatem suam hominibus solenniter patefieri & consignari voluit? *Plutarchus*, ut ostendat Numen ab Idololatris magis quàm ab Atheis læsum iri, affirmat se non tam ægrè laturum illum hominem qui *Plutarchum* nunquam omnino fuisse neget; quàm istum qui fuisse quidem eum fateatur, sed ad instar *Saturni illius* Poëtici prolem suam devorare solitum esse assereret, cæterorumque criminum sontem quæ ab Ethnicis Numinibus suis attribuuntur. Ratione non dissimli existimare licet, Deum *Optimum Maximum* minùs urgeri eorum incredulitate qui Scripturas prorsus reiiciunt, quàm horum sacrilegio qui vel agnitas contemnunt; quum posteriores illi ea scripta Deo imputare non dubitant, quibuscum ludere sibi liberum esse contendunt. Hæc autem impietas peccatum est inane adeò & inutile, ut nihil exinde Sectatori suo lucri accedat, præter perpetuam apud bonos in terris infamiam & pœnas cum malis apud inferos acerbiores; quod hìnc manifestum sit suas erga Religionem inimicitias eò malevolentiæ pervenisse, ut illi noxam inferre non pigeat, sibi licèt nihil hoc facto emolumenti accrescat. Ii sunt peccati volones, qui non eam vel excusationem, vel fallaciam quæritant, corrumpi conscientiam favore sensuum, sed sponte gratisque Gehennam commerentur. Ingens profectò detrimentum patitur quisquis animæ suæ jactura totius mundi divitias quaquaversum congestas lucratus fuerit; illi tamen, de quibus sermo est, stolidiores longè sunt, qui majus damnum incurrunt minori mercede. Certè peccatum illud, quod divinæ simul gloriæ, & immortalibus, Deoque longè charissimis, hominum animis injurium est, non eâ ratione imminuetur quod verbis tantum consistit; illiusque fautoribus commendatam velim posteriorem partem Epist. *S. Judæ*, quæ, licèt

* *Gen.* 18. 21. † *Apoc.* 1. 15.

licet ad illius temporis Gnosticos & Carpocratianos propriissimè referenda sit, eorum mediationem horroremque jure optimo merebitur, qui in hoc seculo iisdem vestigiis insistunt; quique, quum in eodem crimine versentur eundem exitum perhorrescere deberent. Sed ne bonas horas malè collocem, tempus non teram diutiùs Irrisoribus nostris oculos aperiendo, quos quidem sua ipsorum admiratione imperturbatos securosque frui scivissem, si non per eum quem habent Scripturarum contemptum præ suis ipsorum ingeniis (ad instar *Ieroboami* * qui magnificum & incomparabile Templi ædificium, ubi Deus tam eximio & singulari modo se patefecit hominibus, deseruit, ut Vitulos coleret à se factos.) admonitus fuissem, & planè commotus, juxta consilium Sapientis, † *Respondere stulto secundum stultitiam suam ne sibimet sapiens videatur.* Etenim tota hæc reprehensio in eos solos collimat, quà Scripturas vel traducunt vel aspernantur, non quà sive immeritò sibimet arripiant, sive revera à natura acceperint eas animi dotes, quas si minùs mihi contigerit habendi felicitas, saltem judicio æstimare possum, doleoque vehementer eas ab aliis indignè arrogari, ab aliis partim insanæ plebeculæ opinioni inserviendæ, partim pravis ipsorum affectibus fovendis nequiter prostitutas esse.

Appendix ad superiorem Digressionem, qua Ingeniosorum genus unum ad alterius impietatem compensandam invitatur.

Quantò feliciùs præstantissima naturæ dona, *Bezalielis* & *Aholiabi* exemplo, in extruendo ornandoque Dei Templo collocata forent, asserenda dico, & ornanda veritate Theologica? Quod quidem ædificium peritissimos artifices promeretur, quumque lanam caprarum, & coloratas melium pelles nen dedignetur, purpuram insuper, aurum, gemmasque desiderat; splendidissima verò ornamenta quæ vel à doctrina vel à dicendi vi Theologiæ ministari possunt, eidem impenduntur non minori ipsorum quàm hujus beneficio. Videmus in dies quanta omnes cura & solicitudine nomen suum præsentis ævi judicio, atque omni deinceps posteritatis memoriæ, sub virtutis specie transmittere contendunt: Testor artes istas & dissimulationem, quibus vitiis suis sæpissime velum obducunt; & Epitaphiorum assentatiunculas, per quę nequam homines posterorum bonæ existimationi sese commendari volunt. Jam autem ii qui piè juxtà ac concinnè scribunt, hîc geminum adipiscuntur commodum, nempe existimationem tam bonorum virorum quàm ingeniosorum, & tertium insuper in cœlis, quod utrumque horum multis intervallis exsuperat, qui verè [hoc est pro sensu Scripturarum] sapientes sunt ** *Splendebunt quasi splendor expansi; & justificantes multos, ut stellæ, in sempiterna*

* *1. Reg. 12. 28. 32.* † *Prov. 26. 5.* ** *Dan. 12. 3.*

piterna secula. Frequentissima est piissimorum hominum querimonia, quamplurimos esse nunc dierum ingenio & nobilitate præstantes viros, qui divinæ bonitatis χαρίσματα superbia aut deliciis corrumpunt; eòque imitantur degenerem Judæorum Ecclesiam, de qua olim Deus per Prophetam *Oseam* conquestus est, [*a*] *ipsam non agnouisse se dedisse illi frumentum, mustumque & oleum; etiam argentum copiosè suppeditasse ipsi, & aurum quo conficiunt Bahalem*; paucos verò qui *Davidis* ejusque Purpuratorum exemplum sequuntur, qui postquam aurum argentumque & pretiosissima quæque ditando ornandoque Templo consecrassent, liberalissimam oblationem Deo gratiorem acceptioremque reddiderunt, humillima illa professione, (*b*) *Ex te sunt omnia, & à manu tua acceptum reddimus tibi.* Noverim licet multos ex nostratibus, naturæ & fortunæ donis præcellentes, qui correptionis Apostolicæ immemores [*c*] (*Quid habes quod non acceperis*) nubecularum instar, quæ Soli parenti suo tenebras offundunt, ipsius Dei gloriam elevare satagunt, qui illos ad hunc rerum apicem evexit; tamen non prorsus despero Deum Optimum Maximum qui Regum calamis Verbo suo exarando sæpissimè usus est, hominemque in omni Ægyptiorum doctrina eruditum primò Amanuensi uti dignatus est: ita eum aliquando Ingeniosos & Nobiles illustri contentione commissurum, quisnam maximè sua erga Scripturas pietate & observantia illatas illis injurias resarciet & expiabit. Certè, *Theophile*, iis homines, qui cuicunque dogmati astruendo quò plus operis impendunt eò id ipsum charius illis est, jam nunc pietatis & religionis partibus addictores forent, siquidem earum studio â teneris, quod aiunt, unguiculis assuefacti essent; quoniam, prout *Nicolaus Machiavellus* (*d*) prudenter observat, atque ille ipse parentum & nutricum erga liberos affectus abundè probat, *ita nos omnes à natura comparati sumus ut vehementi studio eos prosequamur à quibus bene meriti fueramus, æquè ac illos quibus aliquid acceptum referimus.* Atque ut eos, qui præcellentibus animi dotibus instructi sunt, ad S. Scripturas colendas permovere possim, conabor ostendere eam ipsam nominis immortalitatem, à profanis Scriptoribus (ut plurimùm) unicè expetitam, pios homines non eo minùs adipisci posse, quia ab illis post cætera, quæritur; neque enim hoc genus argumenti famam imminuit, nisi majoris boni comparatione, neque verò id in se minùs laudabile est à quo Deus laudatur. Quis tandem inficias ibit formam & pulchritudinem, etiam in Vestalibus esse conspicuam; vocisve modulationem Psalmum canendo delectare posse, aut gemmas denique sacras solito splendore emicuisse, etiam in thorace Aaronico? Rectè sanè: namque sicut * *Pietas ad omnia utilis est, ut quæ habeat promissionem vitæ præsentis ac futuræ*; & illud *centuplum in hoc seculo* † optimè consistit cum *æternâ vitâ in seculo venturo*: Ita, profectò facile est piorum Scriptorum nomina in utroque Libro censeri, & famæ & vitæ immortalis, eosque & in hâc vitâ laurum

a *Os.* 2. 8. b 1. *Chron.* 29. 14. c 1. *Cor.* 4. 7. d *Nic. Mach. l. de prin. c.* 10. * 1. *Tim.* 4. 8. † *Marc* 10. 30

rum geſtare & in futurâ () *immarceſcibilem gloriæ coronam*, de qua S. Petrus loquitur. Quanquam enim nunc dierum adeò pravi ſimus, ut nihil ferè nobis ſapiat, quod ipſius pravitatis curam & medelam præ ſe ferat; ſperandum tamen eſt venturi ſeculi ſobrios & prudentiores homines præſentis ævi injurias reparaturos & ſingularem gratitudinem eorum memoriæ perſoluturos, qui ipſis veritatem honeſto, quam poterant, ornatu decoram tradiderunt. Digniſſimum ſanè obſervatu eſt, licet Salomon tot millia Canticorum & Proverbiorum poſt ſe reliquirit,& naturam quadrupedum, avium, reptilium, piſciumque, plantarum etiam (*a*) a *Cedro Libani uſque ad hyſſopum quæ prodit è pariete*, accuratè deſcripſerit, tres illi tamen, qui ad Eccleſiæ uſum magis ſpectare videbantur,reliquis omnibus ſuperſtites eſſe. Sicuti enim panis ille cœleſtis, quem Iſraëlitæ in uſus domeſticos colligebant, (*b*) ultra diem unum & alterum imputris non permanſit; ille verò quem, in perpetuam divinæ bonitatis commemorationem, in Sacrario repoſuerunt, per multas ſeculorum periodos incorruptus duravit; ii ſimiliter libri, qui conſervandis Privatorum nomibus conſcripti ſunt, breviſſimum ætatis ſpatium ſæpiſſimè ſortiuntur; illi autem qui honori divino conſecrati ſunt, ea ſola ratione, perennitate donantur. Atque iſta profectò ineptia & impolita veterum Judæorum gloſſemata, ſolo argumenti ſui merito per continuam annorum ſeriem huc uſque derivata, certos nos reddunt Scripturas non rarò Commentatorum ſuorum memoriam immortalitatis participes facere. Quinetiam [ſecundùm verba Davidis, [*c*] *Omnibus doctoribus meis intelligentior fio, quia* (כי) *teſtimonia tua meditatio mea ſunt*] ubi naturales animi dotes in rebus ſacris verſantur, benedictionem & incrementum cœlitus accerſunt; prout legimus (*d*) eum qui talentis ſibi concreditis Domino ſuo fideliter operam navaverat plurium uſuram adeptum; eumque * qui pauxillum vini Servatori noſtro comiter excipiendo inſumpſerat, hydrias ſuas generoſiori mero repletas inveniſſe. Procul dubio eximia hæc ingenia, ubi exercitationibus Theologicis ſeſe ſemel addixerint, argumenta, cujuſvis ornamenti capaciſſima, non poſſunt non inſigniter augere & illuſtrare; quippe qui dicto citius cogitationes ſuas aptè & concinnè explicare poſſunt; Illis enim omnia ad bene ſcribendum requiſita à natura adeptis, nihil ultra opus eſt quo omnes in ſui admirationem rapiant, quàm ut ea ad ſacram materiam applicare velint. Ita † Hiramus ſcientiam, quam Tyri didicerat, in ædificando Templo feliciter collocavit; & Jephthes †† artes illas bellicas, quæ illum apud exteras gentes nobilitaverant, in cauſa Dei defendenda ejuſque hoſtibus profligandis, gnaviter exercuit. Hujuſce quidem rei primitiva tempora multas eaſque nobiles inſtantias præbent; præcipuè illud ingeniorum omnium penè miraculum S. dico *Auguſtinum* [virum, me judice, acerrimo cuiquam Scripturarum hoſti opponendum]

cujus

() *1.Pet.5.4.* a *1. Reg. 4.32. 33.* b *Exod. 16. 20. 33. 34.* c *Pſ. 119.99.* d *Mat.25.28.* * *Ioan. 2 uſq. ad v. 10.* † *1. Reg. 7. 13. &c.* †† *Iudic. 11.*

cujus incredibilis ingenii ſpecimina, & quum adhuc à fide Chriſtiana alienus eſſet, & quum jam nomen ei dediſſet, virgæ illum * *Aaronicæ* ſimillimum eſſe prædicant: quæ [ſi, juxta quorundam opinionem, eadem eſſet qua *Moſes* utebatur] & apud exteras quidem nationes plurima edidit miracula & poſtquam in Tabernaculo reponeretur, aliarum plantarum conditionibus neutiquam obſtricta, una nocte fructus tulit maturos diutinoſque. Verùm *Theophile*, ut à prolixiori hac quàm par erat digreſſione memet tandem revocem, recordari oportet objectum fuiſſe, multos etiam Principes atque homines politicos Scripturas contemnere ac faſtidire. Et ſanè fatendum eſt plures quàm vellem hujuſce ordinis viros reperiri, qui licèt, Deum Scripturarum Authorem eſſe agnoſcant, iidem tamen, negotiorum multitudinem prætexentes, partim ſocordia, partim arrogantia fructum ultro ſibi negant, quem eas legendo percipere poſſent. Sed quoniam, *Theophile*, conditionis tuæ dignitas & amplitudo, tum adversùs hanc tentationem te ipſum armari poſtulat, tum aliis, qui in eodem periculo verſantur, ſuccurrendi opportunitatem defert, liceat mihi, tua cum venia, quid hiſce hominibus regeri poſſit paucis dicere. Profectò neceſſe eſt eos horarum ſuarum optimam rationem poſſe reddere, qui illius temporis, quod æternæ felicitati obtinendæ impenſum eſt, jacturam ſe feciſſe autumant. Etenim ſingularis impudentiæ eſt iſtos mercedem locupletiſſimam à Deo expectare, qui illi exiguam temporis portionem invideant, quum totius tantum uſufructuarii Domino ſuo ſint in dies obnoxii. Verùm, ut ulterius declarare poſſim quàm fruſtra ſit hic prætextus, conſiderandum eſt quòd eodem capite in quo Deus ipſe Regem deſcribat, populo ſuo gubernando parem, in mandatis dederit † *illum Legis ſuæ librum ſecum habere, & in eo legere debere omnibus diebus vitæ ſuæ*, quam eo nomine prolongatam fore proximo commate affirmatur. Atque non rarò quidem evenit, quod, veluti *Samuelis* mater, ¶ antea ſterilis, poſtquam primogenitum ſuum Deo conſecraſſet, multorum liberorum fœcunda parens evaſit; ita paucos vitæ dies cultui divino impendiſſe ætatis noſtræ ſpatium ampliat potiùs quàm imminuit. Imò Rex Hebræorum (loco Deuteronomii ſupra citato **) Sacras Literas non ſolùm continuò relegere tenebatur, ſed & hac ratione, illius duplum exemplar propria manu exarare, uti (ſi bene memini) Rabbinorum facilè doctiſſimus *Moſes Maimonides* obſervavit. Deo quippe ſolenne eſt ſummo honori dignitatique ſummam pietatis curam demandare, neque verò regalis dextra Sceptro gerendo par eſſet, niſi priùs Sacris Literis exſcribendis conſecrata. Digniſſima obſervatu ſunt Dei Verba ad *Iehoshuam*, Ducem nimirum eundem & Judicem celeberrimum, qui utrumque tam Bellonæ quàm Aſtrææ gladium vibraturus, ſeptem populos ſubacturus erat, alterumque numeroſiſſimum imperio recturus; †† *Liber iſte Legis non diſcedet ex ore tuo, ſed meditaberis de eo interdiu & noctu, ut cum obſervantia facias omnino prout ſcriptum eſt in eo: tunc proſperaberis in viis tuis*,

&

* *Num.* 17. 4. 8. † *Deut.* 17. 18. 19. *v.* 20. ¶ 1. *Sam.* 2. 20. *&c.* ** *v.* 18. †† *Iehoſ.* 1. 8.

& secundaberis. Davides certè si quis alius multis magnisque curis distinebatur, utpote qui summam imperii porestatem adeptus est, gessit, amisit, recuperavit, illius tamen historia successusque abundè testantur, studium Scripturarum arduis regni negotiis administrandis impedimento neutiquam fuisse: si quis autem scire cupiat quantum ille temporis Scripturarum lectioni impendere consuevit, ipsum audiat, ne mihi opus sit Librum Psalmorum integrum recitare. Ille erat qui & in *Parnasso*, & in Campo *Martis*, laurum decerpsit, duellis præliisque pariter felix: illius res gestæ victoriæque tales erant, ut infallibili Narratore prorsus opus esset ad fidem illis faciendam, quam secus earum magnitudo numerusque facilè derogaret. Addidit ille regio diademati duplicem coronam, palmæ laurusque, quas gladio, calamoque, Victor idem & Poëta, ab utraque Pallade impetraverat: veruntamen magnus ille dignitatis simul & famæ splendor, quæque illa semper comitatur curarum distrahentium multitudo, non obstiterunt quo minùs suo Scripturarum studio ea duo conjungeret, quæ Apostolus præcepto copulavit, (a) *Diligentaim in negotiis & fervorem in spiritu.* Adeò ut aptissima similitudine comparari possit (b) aligeris veteris Tabernaculi Cherubinis, quo neque aurata circumcirca laquearia, neque incensi thuris nubila avertere possent quin oculos suos usque defixos intenderent in Arcam Testamenti, quæ Legem continebat, & Propitiatorium quod Christum repræsentabat.

Et profectò non minus verum quàm antiquum est dictũ illud, Principes, si quos alios, res optimas optimè intelligere debere. Quippe quorum virtutes & vitia in magna fortuna parem magnitudinem & eminentiam obtinent; necnon subditos adeò in utramque partem exempli authoritate flectunt, ut quemadmodnm Sacra Historia docet, Judæos, Regibus suis præeuntibus, vel Deum vel Baalem coluisse; sic Profana testantur, Romæ sub *Romulo* gloriam bellicam, sub *Numa* superstitiones valuisse, atque deinceps universum populum ad Principum mores fuisse compositum. Enimverò fere ubique imitatio pro obsequio est; & plerisque subditis nimis persuasum est, ad gratiam valere, ut Principi similes sint. Verùm in omni statu, uti in mystico *Nebuchadnezzaris* simulachro, (c) caput aureum esse oportet; inferiora membra, prout illi propiora fuerint, alia metalla referre. Cujusmodi Monarchias ac Respublicas cùm frequentiores conspexero, & Principes, S. Literarum studio addictos, Vaticinii, populo Dei traditi, partem illam implere, quod (d) *Reges erunt nutritii ejus, eorumque Reginæ nutrices ejus*; tum demum seculum aureum, alibi quàm in Poëtarum somniis, me visurum sperabo. Quippe summum Imperium non quidem pesti simile judico, ad atrociora facinora duntaxat comparatum; sed magni momenti atque efficaciæ ad probitatem juxtà ac nequitiam. *Trajanus* & *Constantinus* non minùs ad suorum temporum felicitatem contulere, quàm *Nero* & *Caligula* ad calamitatem; nec minor est Virtutis in solio vis ac potestas, quàm vitii diademate

K muniti

a Ro. 12. 11. b *Exod. 25. 18. &c.* c *Dan. 2. 31. &c.* d *Is. 49. 23.*

muniti. Quare quod nunc in humani generis commodum exopto, tum expectabo futurum, cum Principes alii alios non minus virtutibus superare contendent, quàm dignitate subditos antecellunt; cum gladio ad noxas tantum reprimendas utentur; cum non tam potestatis arbitrio interminato, quàm exercitio, Deo similes esse cupient. Verùm ut Principes monitoribus magis idoneis relinquens in viam redeam, & ad eos qui magnis vel horum titulis, vel munerum publicorum administrationibus gaudent, orationem convertam: Nemo est ex hisce Occupatis; qui adeò totus negotiis vacat, quin horas quasdam succisivas sibi seponat, & quotidie corporis refectioni ac sæpe etiam oblectationi indulgeat; certè autem, nisi corporum quàm animarum majorem curam gereremus, aliquod temporis hisce verò suo alimento, Verbo Divino, pascendis seponeremus. Aliàs nunquam licebit apud Deum cum *Iobo* profiteri, (*a*) *supra quam penum meum recondidi sermones oris ejus*. Taceo *Danielem*, cujus ingenio par theatrum obtigit, quique alios ministros publicos non minus negotiorum magnitudine & numero, quàm excellenti mentis acie & administrationis felicitate superavit, inter occupationes (*b*) quę centum & viginti Principes exercebant,& quarum ponderi vix unus suffecisset Atlas, tamen *Ieremiæ* (*c*) diligenter evolvendo vacare potuisse. Convenientiùs quippe erit adnotare ipsum *Machiavellum*, utut publicis negotiis districtum & rei Politicæ consultissimum, tempus nancisci potuisse quod contexendis Comœdiis (quarum aliquas sermone Italico conscriptas vidi) impenderet, quales tamen non laudarem etsi Authorem minùs nobilem habuissent. Quare ne putemus negotiorum aut voluptatum prætextu nos ab eo studio posse jure excusari, cujus gratiâ, si ἀσύστατα forent, utraque relinquenda essent; siquidem tum illis utilitate tum his jucunditate præpollent. Verùm Scripturarum neglectus revera sæpius à superbia proficiscitur, utut obtendantur negotia; viro siquidem nobili & prudenti, Principum Consiliis & Colloquiis apto, rebusque quas vulgus loquatur & stupescat gerendis pari, indignum & indecorum arbitrantur verborum & locutionum vim & significationem solicitè investigare. Equidem Politices studium prorsus non damno; imò in Republica non minùs quàm alia necessarium judico; habeant per me licet Politici dignam vigiliis & curis suis mercedem; ipse otii beneficia non adeò ignoro, quin illis me devinctum cum aliis sentiam, quorum laboribus & industria fit ut mihi iisdem tutò frui liceat. Verùm post omnia quæ hîc dicta sunt, mundum non aliter intueri cupio, quàm ille de quo meritò dicitur, [*d*] *qui demittit se ad videndum ea quæ fiunt in cœlo & in terra*; rerumque pretia Divini Verbi trutinat examinare. Jam verò, illius judicio qui omnia propter seipsum condidit, & de quo Propheta ipsius Spiritu plenus verè dicit, * *Omnes gentes tanquam gutta è situla, & tanquam flos pulvisculi in lancibus reputantur*; Imò, *Omnes gentes velut nihil sunt coram eo, minùs nihilo & inanitate reputantur ei*. Maximi inter omnes occupationes mo-

a Iob 23. 12. *b Dan*. 6. 3. *c Dan*. 9. 2. *d Ps*. 113. 6. * *Is*. 40. 15. 17.

momenti ſunt illæ; quæ circa Dei voluntatem & Gloriam verſantur. Ille ad Sapientiæ, Potentiæ & Bonitatis ſuæ patefactionem, pulcherrimam quam intuemur mundi fabricam creavit; hominem, qui tam admirabile opificium rationis ope conſideraret, & ad omniſcii & omnipotentis Architecti gloriam referret, perſpicaciorem hoſpitem in eodem conſtituit. Et ſicuti mundum ad quorundam attributorum ſuorum manifeſtationem condidit, ita ad aliorum illuſtrationem eundem ſuſtentat & regit. Imperiorum viciſſitudines, Principum fortunæ, & Populorum fata ſunt tantùm illuſtriori ipſius Providentiæ indicia. Univerſam tellurem ad juſtitiam in hoſtes ſuos exercendam olim diluvio obruit, eandem igne aliquando conſumpturus, ad eandem Juſtitiam & ſimul bonitatem erga filios ſuos patefaciendam; quibus glorificandis olim, promiſſionum ſuarum memor, habitaculum longè adhuc glorioſiùs fabricabit. Angeli, quorum aliquos Regnis & Imperiis præpoſitos *Danielis* (*a*) Viſiones exhibent, quique tantis viribus pollent, ut eorum unus (*b*) copias ingentibus aliquot exercitibus pares una nocte profligare valuerit; hi, inquam, beati Spiritus, quorum natura noſtram tantopere antecellit, ut ipſe Diabolus, citra virtutis opem, ea quæ nos flagrantiſſima ambitione expetimus, nobiliori indole fretus, contemnat, tamen & in excelſa & beatiſſima ſorte conſtituti, myſteria in Scripturis retecta ejuſmodi eſſe judicant, (*c*) in quæ ipſi veluti ſeſe incurvando introſpiciant; nec gravantur earum rerum nuntii & præcones fieri, quarum lectionem inepti mortales dignitati ſuæ non convenire exiſtimant: at (cum (*d*) *omnes ſint miniſtratores ſpiritus, miniſterii causâ, emiſſi propter eos qui hæredes erunt ſalutis*) non dedignantur inſtitutionis noſtræ cura tangi, dum nos ipſi eam inſuper habere non erubeſcimus. Imò ipſe Meſſias, qui audit * *Rex Regum & Dominus Dominorum*, quum omnino legiſſe nonniſi ſemel memoretur, † Sacram Scripturam legit, eamque explicatione ac commendatione ſua dignam cenſuit. Quid quod is Liber lectu dignus meritiſſimè exiſtimandus eſt, quem Deus dignum judicavit, cujus ipſe Author eſſet. Quando *Moſes* & *Elias* cœlo (locali non reali) relicto transformatum Dominum in monte convenerunt, non de regnorum adminiſtratione, aut exercituum ad evertenda imperia delectu, aut grandioribus illis nugis quæ à cœlitum non minùs cogitationibus quàm ſede disjunctæ ſunt; ſed de (præcipuo librorum θεοπνεύστων argumento) ¶ *exitu ipſius, quo futurum erat ut defungeretur Hieroſolymæ.* Unde *D. Paulum*, ** poſtquam in tertium uſque cœlum raptus & rerum ineffabilium auditioni adhibitus fuiſſet, non miror tam fidenter profiteri, § *ſe ducere omnia damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini ſui*; in quem [] *Fides ex auditu eſt, auditus autem ille per Verbum Dei*; quique homines jubet () *Scripturas ſcrutari*, utpote *quæ de ipſo teſtantur*. Veriſimile etiam eſt Chriſtum divinis ſuis ſermonibus Epiphonema illud, *Qui habet*

 aures

a *Dan.* 10.13. b 2. *Reg.* 19. 35. c 1. *Pet.* 1.12. παρακύψαι. d *Heb.* 1.14. * *Ap.* 17.14. † *Luc* 4.17. *&c.* ¶ *Luc* 9. 31. ** 2. *Cor.* 12.2. § *Phil.* 3.8. [] *Ro.* 10.17. () *Io.* 5.39.

aures ad audiendum audiat, non alia de causa subdere solitum quàm ut doceret nihil esse quod extremam mentis aciem & vires magis mereatur quàm divinarum Veritatum investigatio. Hæc quæ hactenus dixi non aliò collimant quàm ut hujus sententiæ veritas evincatur, nullam occupationem, si Dei de rebus judicio standum sit, tanti esse debere, ut studium Scripturarum præ illa ignobile habendum sit: siquidem sic dicit Dominus, * *Ne gloriator sapiens in sapientia sua, neque gloriator potens in potentia sua, neque gloriator dives in divitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, se intelligere & cognoscere me.* Certè enim, si tam eximia res sit Dei notitia: Libri illius perlectio ex quo illa notitia comparatur, & in quo præcipuè refulget, vel maximis Viris indigna esse nequit. Quare (ut obiter id adnotem) in hac re vehementer errant, qui ita existimant, ac interea profanas Historias & libros politicos sedulò excutiunt, in cœlo sibi visi, si modò fraudulentas artes vel retexerint vel conjecerint, quibus homines astuti simpliciores ludificantur. Quinimo (& hoc etiam obiter) Scriptura ejusmodi rebus destituta non est quæ homini Christiano publicis muneribus occupato, etiam quoad res politicas, ex usu esse possint, & lectionis operam compensent. Quippe, ut taceam *Mosen* à *Machiavello* in Legislatorum præclarissimorum numero recensitum & laudibus fortasse nimiis ornatum; Historia sacra, infallibilis & omniscii Numinis auspiciis & instinctu contexta, veras ac genuinas causas prodit, unde Principes & Respublicæ, de quibus tractat, imperii sui originem, constitutionem, felicitatem, variasque vicissitudines traxerint. Atqui aliæ Historiæ nequeunt non suspectæ esse fidei, eorum judicio qui animadvertunt, easdem res gestas à variis testibus αὐτόπταις variè traditas: & consiliorum arcana rectiùs semper habita, aut dissimulata, adeò ut abdita rerum veritate [quam Politici tam anxiè scrutantur] partium studio abundè locus sit. Verùm, *Theophile*, sentio me in Digressionem nimio prolixiorem dilapsum esse, quam tamen spero boni consules, tanquam ex amore, fortasse minùs prudenti at certè perquam sincero, profectam, dum ejusmodi homini cautum volo, cui Natura, Institutio ac Fortuna tam benignè indulserunt, ut ipsum ejusmodi tentationibus obnoxium non possim non existimare, quibus aut eximiæ animi dotes, aut magna munera seorsum, & multò magis conjunctim, homines obiicere consueverunt.

Ad Objectionem Octavam Responsio quinta & ultima.

Potes meminisse, *Theophile*, inter alia quæ reponi posse dixi Obiicientibus, *Scripturam tam incultam & Rhetoricis flosculis destitutam esse, ut nullam apud Lectores sagaces efficaciam obtinere soleat*; loco quinto & ultimo responsum fuisse, *Experientiam nequaquam astipulari, quod Scripturæ stylus ejusdem in plerosque Lectores efficaciam tollat, nisi in ipsorum animis culpa resideat.*

Quod

* *Ier. 9. 23. 24.*

Quod ut confirmatius fiat, monendus es, contra illam Objectionis partem, quæ asserit Scripturam apud sagaces Lectores inefficacem esse solere, multa ex antedictis militare. Quippe modò ostensum est, sicut *quosdam* ingenii laude florentes, Scripturam à se lectam quam admirari debuissent, reprehendisse, ita eadem *multorum*, ingenio non minùs nobilium, venerationem meruisse. Adeò ut non videam, quin saltem par esse debeat laudantium ac improbantium authoritas. Præsertim si consideremus, plerosque eorum, qui ingeniosi Scripturarum Contemptores habentur, præter insignem vanitatem & ad tam impium facinus audaciam, vix alias dotes habere quarum ratione Ingeniosi (licet immeritò) censeantur.

Verùm hîc porrò adjungam, quod, siquidem objectio de sagacibus Lectoribus loquitur, plerique ex hac classe non ea vivida sunt indole, quæ ingenii laudem conciliare solet, licèt aliàs dotibus solidioribns & magis expetendis præcellant. Nihilominus vel in hosce posteriores S. Literas multùm posse, credo facilè agnosces, si modò attendas quot Viros eruditione insignes, non Theologos duntaxat sed etiam alios, reperire est, qui doctis Commentariis aliisque Scriptis easdem vel illustrare vel commendare sategerunt; nec non quanto plures gravissimos & prudentissimos, qui etsi nihil in publicam lucem ediderint, Scripturæ tamen in animos suos efficaciam Concionibus & colloquiis tum publicis tum privatis, & vitæ ad ipsius præcepta formandæ studio testati sunt. Addo posteriora illa (de vita formanda) verba, propterea quod Scripturæ vim vix meliùs æstimaveris, quàm si advertas qualibus rebus homines renuntiare compellat. Quippe, ne occupem ea quæ inferiùs dicenda sunt, attendamus modò quantus prudentum numerus, penè in omni seculo, non excepto hoc nostro (utcunque degenere) extitit, quos Scriptura unà cum considerationibus inde deductis, maximas at inhonestas voluptates abdicare, & vitam gravissimis periculis & incommodis expositam amplecti docuit.

Et profectò vix ullum est hominum genus, in quos Scriptura efficaciam suam quoad vitæ emendationem non exeruit, & reverentiam sui incussit. Si hîc referrem quanto sumptu S. Codicem à piis hominibus emptum fuisse, dum etiam possidentibus periculum interdum capitis immineret, Ecclesiastica Historia perhibeat, istiusmodi exempla & his quæ diximus astipularentur, & nobis admirationem pariter ac pudorem inferrent. Qui Christianam fidem profitentes ad Scripturarum neglectum vel contemptum proclives sunt, vel ingeniosi aut habentur aut haberi vellent, vel in Principum aulis degunt. Priores nempe prolixiùs de seipsis sentiunt quàm ut doceri opus habeant, præsertim ex libro quem eloquentia destitutum arbitrantur: posteriores, aut voluptatibus fracti, nihil probant quod luxui intercedat, nedum quod interdicat; aut negotiis impliciti, vel dicendo vacare non possunt, vel superbiùs renuunt. Nihilominus etiam inter eos quorum tempora vel diadema, vel laurus, vel (quam nonulli utrique præferunt) myrtus ornavit, reperti sunt

qui S. Literas devotiſſimo ſtudio adamarunt. Quippe ut illorum nomina, quos ſuprà dixi Scripturarum pariter ac Muſarum Numen coluiſſe, præter-eam, etiam ex eo hominum genere * *qui*, ut B. Servatoris verbis utar, *veſtitu magnifico utuntur*, *& in deliciis vivunt*, *& ſunt in palatiis Regum*, reperti ſunt complures non minùs ob S. Literarum in ſe efficaciam, quàm ordinis dignitatem celebres. Non memorabo religioſum Reginæ Æthiopicæ Theſaurarium, qui in via publica (cujus tædium ardens animus facilè ſuperavit) lectioni Iſaię Prophetæ vacavit, & loci ſibi non intellecti mentem à peregrino quodam pedite fortè oblato quæſivit. Nec plura magnorum Virorum exempla referam, quos in Sacris evolvendis aſſiduos fuiſſe Hiſtoria Sacra teſtatur. Ideoque de *Daniele*, Viro maximo & ſapientiſſimo, nihil dicam, quem eximiæ dotes non ſolúm graviſſimis Orbis Imperii rationibus adminiſtrandis implicuerunt, ejuſque ruinæ exemerunt; verùm etiam (raró inter ſummos Politicos exemplo) qua apud unum Principem gratia floruerat, eadem apud Succeſſorem valuit; & eum quidem Succeſſorem, qui Deceſſoris ſui cæde faſtigium imperatorium aſſecutus eſſet. Non libet, inquam, impræſentiarum eorum exempla huc è ſacris Monumentis transferre, qui Scripturæ ſtudio operam navarunt, ſiquidem etiam profanæ & recentiores hiſtoriæ teſtantur, ne quidem in aulis Principum, ſpecioſum ſplendidarum vanitatum apparatum adeò omnium oculos perſtrinxiſſe, quin reperti fuerint qui S. Literarum præſtantiam & animo & vita agnoverunt. Sane Reges multos proferre non licet quoniam exiguus eſt Principum numerus, præ inferioris ſortis hominibus; Nihilominus inter hos, etiam in corruptis temporibus, fuerunt qui Scripturam inſigni ſtudio lectitarunt. Talis erat *Edvardus* ſextus, Angliæ Rex, qui præcocem & vividam *Ioashi* pietatem, nec itidem ipſius ab eadem defectionem, imitatus eſt, & cujus brevis, at cœleſtis, vita oſtendit, quàm citò etiam inter aulica illectamenta Gratia homines ad Gloriam maturet. Talis quoque erat † Rex ille doctiſſimus, quem S. Scripturæ ſtudio non leviter incubuiſſe, palam faciunt complures loci ab eo contra malam quorundam interpretantium fidem vindicati. Imò in obſcurioribus illis temporibus, quæ Religionis verè Catholicæ reſtaurationem anteceſſerunt, excellentiſſimus Arragoniæ Rex *Alphonſus*, dignitatis Regiæ & ætatis ſuæ ornamentum, ut erat variis contemplationibus & bellis occupatus, tamen (uti ipſe gloriari ſolebat) horis ſuccifivis S. Bibliis quadrageſies unà cum Commentariis & Gloſſematis legendis vacare potuit; non adeò totus in Cœlis motibus obſervandis, quin ad Librum, quem eo pertingendi inſtrumentum Divina bonitas conſtituit, multoties excutiendum ſatis otii nanciſceretur. Nec tacendus hîc mihi eſt Pontifex Romanus, qui proximè eſt mortuus, *Vrbanus* Octavus; utut enim, dum Cardinalis eſſet, non defuerit ei ſpes Temporalis ſimul & Eccleſiaſticæ Monarchiæ (qua Roma vix paucioribus populis hodie Religionis quam olim armorum prætextu imperitat) aliquando obtinendæ; ſed & negotiis non mino-

* *Luc 7. 25.* † *Iacobus I. Rex M. Brit.*

minoribus implicitus quàm quæ plerosque Monarchas exercuerunt, honores item, Regiis vix minores, assecutus esset: tamen in cerebro tot curis referto quot *Machiavellum* torsissent, locus erat Meditationibus in Scripturam concinnandis; cujus portiones aliquot eleganti carmine Paraphrasticè ab eo expressas cum voluptate aliquando legi. Quod sanè mihi dissimulare non placuit, quoniam etsi unumquemque qui diversum à me sentit pro inimico haberem, (quod tamen procul habeo) nihilominus existimo Virtutem vix satis ab illo amari posse, qui eandem in hoste non amat; cui consentaneum est quod & *Hannibali* in ipsa Roma positæ sunt Imagines: & quamquam adeò essem vel charitatis expers vel rerum inexpertus, ut crederem vix aliquid laudabile in eo esse posse, qui Errore aliquo tenetur, tamen eadē ratione permotus, qua *Davides* contra illum, qui unicum pauperis agnum abstulerat, exarsit, quò pauciores virtutes in adversariis meis deprehenderim, eò illibentiùs earum ullas ipsis inviderem. Quid quod etiam è sexu molliore, rebus ut plurimum minus severis occupato, non defuere supremi census & nobilitatis aliquæ quæ S. Literas impensè excoluerunt. Ne memorem Principem illam è Græcia, cujus divinior Musa Homerum in * Evangelistam transformavit; nec *Paulam* & *Eustochiam*, illam Matrem, hanc Filiam, fœminarum par nobilissimum, quæ in S. Pagina quantopere se exercuerunt, vix ignorant nisi in *D. Hieronymi* scriptis planè hospites, & quarum precibus nonnullos sanctissimi Patris Commentarios debemus. Imò in nostris temporibus, quæ à primitivis adeò degenerarunt, quali studio & quanto profectu *Elisabetha* Angliæ Regina, Principum decus, & suæ ætatis penè miraculum, Scripturæ incubuit, ipsius vita & Regnum abundè testantur. Necnon, quæ sororem ipsius proximè antecessit, incomparabilis Heroina *Iana Greya* (cui præter indubitatum regnandi jus nihil deerat quod in optima Principe optimi subditi desiderarent; & in cujus deplorando exitu non modò fœmineus sexus, gratiæque omnes quæ eam nobis commendant, sed etiam ipsius patria, Philosophia, Virtus & Religio jacturam subierunt) incredibili studio S. Literarum flagravit; in quibus intelligendis ultra ætatis ac sexus sui, licèt non itidem virtutis, modum felici sedulitate profecit. Quinetiam repertæ sunt, præter Eudoxiam, illustrissimæ fœminæ, etiam inter eas quæ pascendi sorte aut fortunâ, seu potiùs eximiæ formæ gratia, aut divini Numinis Providentia in summo dignitatis fastigio collocatæ fuerunt, quas aulicæ vitæ voluptates, splendor, & illecebræ, non distinuerunt, ne contra conditionis suæ contagione alexipharmacis è Divino Verbo petitis animos suos munirent. Adde quod partim in Historiis, partim in conversationibus, cum voluptate nonnunquam observavi quasdam, eximia vultus specie multorum venerationem & cultum meritas oculos mirabiles & victrices, ab adulationibus corpoream formam deprædicantibus, ad severiora illa scripta convertisse, quæ solam animi pulchritudinem pro vili non habent. Nec mirum,

Lectores,

* *Eudoxia Theodosii Imperatoris* [illegible]*or.*

Lectores, prorsus non infideles, una Bibliorum Lectione ad eadem sæpius evolvenda permoveri, non tam ob eorum quæ ibi differuntur excellentiam ψυχαγωγῆσαι quàm quod Deus illud tam severè imperavit, ut neglectum ejusdem crimine vacare, nisi hujus sibi conscius, nemo existimaverit. Nec tam insolens, quàm laudabile, videri debet mollioris sexus assiduum in Sacris studium, utpote qui fortasse vehementes devotionis impressiones ardentiùs suscipit quàm virilis. Certè enim si Deum diligeremus, non dico quantùm debemus, sed quantùm res mundanas viliores amare & possumus & solemus, multò inde carior nobis fieret Scriptura, quòd istius Libri Autor idem sit qui & cultus nostri objectum. Quippe ubi verus ignis amore vel caduci objecti alicujus pectus inflammat, ille amasiæ gratia jam omnia quæcunque ad ipsam ullo modo pertinent pro charissimis æstimat. Jam ædes in quibus illa moratur, jam loci in quibus expatiatur, jam tæniolarum quibus ornatur colores, imò res quæque levissimæ benevolentiam ab eo non levem mereri videntur; eo duntaxat nomine, quod amasiæ absentis speciem & ideam animo repræsentent. Quod si aliquid ipsius manu exaratum, beatior Amator acceperit, in quo ipsam sibi propitiam senserit, quàm flagranti affectu, quàm avido oculo singulis verbis inhæret, quot sibi novas voluptates ex repetita identidem lectione imaginatur! Hujusmodi Epistola citiùs inueterascit quàm obsolescit, & donec ipsam osculis contriverit, (cujus deinde reliquias sanctè conservat) insatiabili affectu scriptum (sæpenumero vel fallax vel inane) quibuslibet vel nobilissimis Poëtarum σχεδιασμοῖς vel munificentissimis Principum syngraphis anteponit. Quinimo (ut nihil dicam de superstitiosa illorum pietate qui reliquias venerantur) si modò Deum quo debemus, & videri cupimus, amore prosequeremur, fieri non posset quin crebrò in ipsius Eloquiis si non flagrantissimè, versaremur, in quibus (non secus quàm sol Parhelia) imaginem suam ipse depinxit, quæque ipsius immensum ac immeritum erga nos amorem exprimunt & *Dilecti* nostri Ideam, quam à mortalibus de se Numen concipi voluit, simillimam exhibent. Enimvero pia erat antiqui Patris querimonia, quod in lectissimis veterum monumentis nomen Christi non occurreret; si autem Heroinis modò memoratis idem erat animus (quod dubitandum non est) certè Scripturam non vulgari affectu complectebantur, in qua Prophetæ pariter ac Apostoli, obscuriores simul ac clariores Evangelistæ, Messiam adeò unanimiter & perpetuò deprædicant, ut cùm eos lego & inter se expendo, videor mihi aliquando triumphali Servatoris in Hierosolyma ingressui interesse, quando * *Turba & quæ præibat, & quæ sequebatur, clamabat, dicens Hosannah filio David.*

Quare, cùm qui Ingenio, Nobilitate, & pulchritudine præcelluerunt; tentationibus, quas istæ dotes suggerunt, impediti non fuerint, quo minùs Scripturam impendio venerarentur, charitas dubitari non patitur, quin in plerisque temporibus fuerint pii sanctique homines, qui Deo cum Jeremia verè

* *Matt. 21. 9. Marc 11. 9.*

verè dicere potuerint, * *Quum adfuerunt Verba tua, admisi illa, fuitque Verbum tuum mihi gaudio & lætitiæ animi mei.* Quod si pauci fuisse videantur, ad quos hæc spectant, id Bonorum & Sapientum paucitati atribuendum est. Atqui alios diversi ordinis, Divinum Verbum summopere reverentes, Ecclesiasticæ Historiæ non tam exiguo numero exhibent, quin eorum hîc aciem sistere liceret, nisi ad voluminis θεοπνεύςου lectionem argumenta exemplis nobiliora suppeterent; necnon minùs esset quod tot Viri sancti ipsius lectioni vacaverint, quàm quod eadem lectione tot Viri (non nomine sed reipsa) sancti devenerint: id quod incredibile videri non debet, dum sanctissimus Apostolus *Paulus* nobis confirmet † ipsum totum esse divinitus inspiratum, & ad servorum Dei perfectionem omni ex parte accommodatissimum. Verùm *Theophile*, ut revertamur ad id quod priùs disserebam, de mirifica Scripturæ in Lectores suos efficacia, addendum est, quod tametsi ex Dei bonitate factum sit, ut hi majori numero sint quàm manifesti Scripturarum Hostes & Contemptores, nihilominus si omnes respicias, qui Scripturam agnoscunt, pauciores sunt quàm optandum foret: siquidem Experientia & B. Servatoris Parabola satis docent bonum semen non semper in bonam terram incidere, sed multa post sementem accidere posse quæ proventum frustrentur. Verùm ubi animadvertis (vereor autem ne id nimis frequenter animadvertas) Scripturam effectum debitum, qualis à me eidem attributus est, in Lectores suos, ac præcipuè prophanos, non sortiri; meminisse potes me in quinta Responsione disertè supposuisse, quòd eos qui S. Codicem in manus sumunt, oporteat non esse ad ipsius ἐνέργειαν suscipiendam malè dispositos. Tales autem prophanos esse, opinor, facilè concedes; Nam dum B. Servator proclamet, quod, ¶ *Si quis voluerit ejus*, qui misit ipsum, *voluntatem exequi, cognoscet de Doctrina utrum ex Deo sit necne*; clarè innuit dispositionem æquè requiri in animæ oculo (ut ita loquar) ac in objecto proposito, quo doctrinæ excellentia & origo percipiatur. *D. Paulus*, de seipso aliisque S. Literarum Scriptoribus ac præconibus disserens, affirmat eos (*a*) *loqui sapientiam inter perfectos* (& quanquam *non sapientiam hujus seculi*, tamen) *sapientiam Dei latentem in mysterio*, id est, *occultam eam, quam præfinivit Deus ante secula ad gloriam nostram.* Atqui, quod Derisores illos attinet, mirum non est si Scripturam sine fructu legant, nec mysticam hac Sapientiam percipiant, siquidem ipsa Scriptura pronuntiat, (*b*) quod *Derisori quærent; sapientiam ea non extat*: [quæ verba in fonte aliquam sermonis insolentiam habent, quam non vacat hîc enucleatè persequi) quemadmodum Sodomitæ (*c*) Angelos, ad stuprum & fœdam consuetudinem quæsitos, invenire non potuerunt.

Cæterùm præter prophanos illos, alii nimio plures Lectores sunt qui Scripturam transformatricem in corda sua vim (licèt non pari protervitate) impediunt, dum contentas in iisdem veritates fide non satis firma amplectuntur, vel studio debito non expendunt. Et quidem ex fidei defectu plura mala pro-

* *Ier.* 15, 16. † 2, *Tim.* 3. 16. ¶ *Io.* 7. 17. a 1. *Cor.* 2. 6. 7. b *Prov.* 14. 6. c *Gen.* 19. 5. 11

ficifci quàm eſt vulgò creditum, necnon multos, ex iis quos in Baptiſmo aqua ſalutaris luſtravit, in hac parte non adeò culpâ vacare ac alii aut ipſimet ſuſpicentur; facile hîc oſtendi poſſet, niſi ea de re alibi differere ſtatuiſſem. Enimvero ſi plerorumque hominum mores cum ſempiternæ beatitudinis promiſſis & perpetuorum cruciatuum interminationibus, in S. Codice expoſitis, conferantur, patebit ingentem eſſe iſtiuſmodi Chriſtianorum numerum, in quos illud quadrat quod Scriptor ad Hebræos de perverſa antiquorum Judæorum gente refert, * *Non profuit illis auditus ſermo, ut qui fide contemperatus non fuerit apud illos qui audierant.* Sed & porrò, non rarò contingit, doctrinas in S. Codice propoſitas efficaciæ ſuæ plurimum amittere etiam ubi firmiter creduntur, propterea quòd in animum ritè non imbibuntur. Quantopere ad fructum interſit utrum quis duntaxat veritati alicui fidem adhibeat, an eandem probè expendat, manifeſtum videtur ex hominum de morte ſententiis. Quippe etſi moriendum eſſe adeò omnibus perſuaſum ſit, ut de eo ſeriò dubitari nequeat, tamen quanta incuria hîc degunt homines, ac ſi eos nullus vitæ exitus maneret? Atqui, ubi illos Religio, Morbus, Amici moribundi conſpectus, aut ſpectaculum aliquod Tragicum futuri Interitus ſeriò admonuerit; mirum, quantam in moribus ipſorum mutationem inducat penitior unius hujus obviæ indubitatæ & Veritatis imbibitio, vitæ huic finem impendere, necnon, quantopere ſeria Mortis meditatio ad homines eidem ritè obeundæ præparandos conferat! ſiquidem tantum momenti habet ad abnegandam impietatem ac cupiditates mundanas, & vitam inſtituendam σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, † *temperanter, & juſtè, & piè in præſenti ſeculo* conſideratio iſta quod nobis aliquando hoc reliquendum eſt; ut Patris illius auſteram vivendi formam non admodum demirer, qui refert internis auribus ſemper ſibi viſum audire ferale illud Claſſicum, *Surgite Mortui, & venite ad Iudicium.*

Quanquam autem hujuſmodi malæ animorum διαθέσεις efficiunt ut multi Lectores Scripturam minùs revereantur, ejuſque præſcriptis obtemperent; necnon licèt multa in eadem, ob rationes ſuprà expoſitas, cultu omni Rhetorico deſtituta ſint; nihilominus experimur eam apud pleroſque præ quovis libro alio, ſive Ethico, ſive Theologico, in pretio eſſe, & morigeros ſibi homines habere. Quinimo multi, qui in rebus nonnullis, vel affectuum impotentia, vel lucri ambitione, tranſverſum aguntur ne ipſi obtemperent, tamen aliàs ad multa facienda vel evitanda ipſius authoritate permoventur, ad quæ alii libri nihil eſſent profuturi, ſicuti *Herodes* ¶ Baptiſtæ prædicatione, non quidem ad *Herodiadem* dimittendam, ſed ad multa alia facienda adductus eſt, & *audiebat eum libenter* ------ Dicturus eram Verbo Dei non ineptè applicari illud poſſe, quod Theologi de Deo Verbo obſervarunt; quippe quemadmodum Accidentia illa, quæ palam teſtabantur humanam naturam & infirmitates à Domino Chriſto fuiſſe aſſumptas, habebant interim adjunctas quaſdam circumſtantias

Heb. 4. 2. † *Tit. 2. 12.* ¶ *Marc 6. 20.*

cumſtantias, quæ Divinitatem ipſius manifeſtò proclamarunt: ſimiliter in locis illis S. Codicis, in quibus Orationis majeſtas minùs elucet, ſunt quædam peculiaria ejuſdem indicia & veſtigia. Verùm minùs dubitabo dicere, etiam ubi Spiritus Sanctus (qui, ut Pater quidam Græcus crebro loquitur, συγκαταβαίνει ἡμῖν, ad captum noſtrum deſcendit, & quaſi ex æquo nobiſcum ſe demittit) videtur ad conſuetum apud homines loquendi modum proximè accedere, & Amanuenſibus ſuis idem imperaſſe quod olim Iſaiæ Prophetæ(*a*) ut ſcriberent בחרט אנוש Be-chæret Enoſh, *ſtylo humano*, in illis ipſis locis aliquid ineſt adeò Auguſtum & planè Divinum, ut quemadmodum Sol, etiam in Occaſum deſcendens, minores cœli ignes ſplendore antecellit; ita cœleſtis Scripturarum Artifex, etiam ubi ad captum noſtrum ſe plurimùm demittit, retinet aliquid humanis ſcriptis ſublimius & excellentius. (*b*) *Nota ſunt Deo*, inquit Apoſtolus, *ab omni ævo omnia opera ſua*; qui ſolus eſt (*c*) καρδιογνώστης, & cui propriè competit, (*d*) *formare Spiritum hominis in eo*, & † *perſpicit cogitationes noſtras è longinquo.* Quocirca, ſi Deum ut animarum noſtrarum Creatorem, adeoque opificii ſui indolem, impulſus, ac genium probè intelligentem, ſpectemus, non gravabimur credere eum, in Libro hominibus tradito & deſtinato, efficaciſſima & accommodatiſſima media ad eorum animos flectendos adhibuiſſe. Et profectò nonnulli Scripturæ loci miram & (abſit verbo invidia) magicam quandam vim habent, quæ vix meliùs quàm in ſuis ipſius verbis exprimi poteſt; *Vivus enim*, inquit ſacer Textus, *& efficax eſt ſermo Dei, & penetrantior quovis gladio ancipiti; & pertingit uſque ad diviſionem animæ ſimul ac ſpiritus, compagumque & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.* Quare *Iunium* (uti ipſe de ſe prodidit) lectione primi capitis Evangelii ſecundùm Johannem ab atheiſtica pravitate ad fidem converſum fuiſſe; nec non Rabbinum quendam ex lectione quinquageſimi tertii capitis Vaticinii Iſaiæ ex Judæo in Chriſtianum evaſiſſe, (quod ipſe fatetur;) & ſimiliter D. Auguſtinum ab homine in omnem luxum effuſo, capituli decimi tertii Epiſtolæ ad Romanos, verſiculo decimo tertio in virum eximiæ ſanctitatis tranſmutatum eſſe; ac denique alium Patrem, qui ex metu fidem abnegaverat, audito fortè verſiculo decimo ſexto Pſalmi quinquageſimi, ingentem lacrymarum vim publicè profudiſſe; non adeò admiror, quàm idem ſæpius non contingere. Sanè me quod attinet, Scripturæ lectio me vehementius permovit, & ad affectuum quos poſtulat productionem plùs valuit, quàm quæcunque extant ſcripra vel in noſtra vel aliquot aliis linguis elegantiſſima & ingenioſiſſima. Imò eâ occultâ illecebrâ Scripturę majeſtas pollet, ut multi (illorum inſtar qui fœminas primum ἐξ εὐτραπελίας, mox ſeriò depereunt) lectionem ejus, ex curioſitate primitus ſuſceptam, deinceps ex conſcientia continuarunt. Quinetiam non paucos ex iis, qui fortaſſe linguæ alicujus novæ, in quam converſum eſt, diſcendæ gratiâ Novum Inſtrumentum in manus ſumpſerant, materiæ excellentia ultra finem primò præſtitutum tranſtulit;

a *Iſa.* 8. 1. b *Act.* 15. 18. c *Act.* 1. 24. d *Zach.* 12. 1. † *Pſ.* 139. 3. * *Heb.* 4. 12.

iisque idem fere obtigit quod olim *Zacchæo* [*a*] qui in Sycamorum, juxta viam per quam transiturus erat Dominus, ascendens, duntaxat ut ipsum videret, Proselytus & fidelis evasit, ipsumque tam in pectus quàm ædes suas excepit. Quanquam autem Ecclesiæ Testimonium plerumque primum sit, tamen non semper est præcipuum argumentum, quo ad divinam Scripturæ authoritatem agnoscendam permovemur; siquidem Opinio, quam Ecclesiæ affirmatio produxerat, mediante ipsius nativa excellentia transit in Fidem. Cui affine est quod nonnullis Veteribus scitè observatum invenio, nempe Samaritanos primò ex mulieris testimonio in Christum credentes, deinde ubi ipsius colloquium nacti essent, lætabundos fœminæ dixisse (*b*) *Iam non ampliùs propter tuos sermones credimus; ipsi enim audivimus, & scimus hunc esse verè Servatorem illum mundi, Christum*; quippe similiter multi, quibus Ecclesiæ authoritas divinam Scripturæ originem persuaserat, postea in eadem studiosiùs versati idem ex intrinseca ipsius præstantia agnoverunt.-----Porrò ubi deest in hoc Sacro Libro orationis ornatus, ibi nec desideratur; at nuda simplicitate pollens, augustior est pigmentorum defectu quàm foret ex copia. Quin si nonnullis locis quadrent illa *Pauli* verba (quibus tamen ministerium suum *Corinthiis* commendatum iri arbitratus est) [*c*] *Neque orationem suam & prædicationem versatam esse in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis*; sed ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως; meminisse licèt rationem hujusce in docendis Corinthiis simplicitatis ab eo additam, (*d*) *Ne fides eorum consisteret in sapientia hominum, sed* in *potentia Dei*. Et profectò si S. Codicis efficacia & mirabilis virtus, præ cæteris quibuscunque Libris ritè expendatur, erit cur existimemus sicut Deus in Scriptura (quod de eo Scriptura testatur) nos sæpe * *Funiculis humanis trahit* (oratione Rhetoricis flosculis variegata; ita nec inconsentaneum, fuisse, ut ille aliquando ejusmodi oratione uteretur, quæ obebientiam, reverentiam, & assensum, nostris affectibus frustra obluctantibus, constringendo, manifestum Authoris indicium faceret, qui mediis, qualia ab hominibus necessaria judicantur, non astrictus, fines suos quorumlibet æquè ac nullorum ope assequi valet. Quoties autem cogito multorum locorum efficaciam, multiplici experimento comprobatam, (in quibus tamen qui elegantes videri volunt nullam inesse elegantiam dictitant) toties pene in mentem subit, in volumine Naturę Deum lapidi opaco & minimè specioso vim attractricem indidisse, [Adamantibus & Rubinis negatam] cui metallorum durissimum morem gerit. Et quemadmodum Magnes non modò ea sibi attrahit, quæ nitidissimæ gemmę movere non valent, sed etiam potentiùs allicit ferro quàm argento armatus, eodem planè modo Scriptura, præ concinnatissimis quibuscunque Scriptis, potentius animos permovet, & sæpenumero majoris efficaciæ est, in iis locis qui omni ornatu destituta apparent, quàm in quibus elegantia manifestior elucet.

a Luc 19. 1---10 *b Io*. 4. 39.---42. *c* 1. *Cor*. 2. 1.---4. *d v*. 5. * *Hos*. 11. 4.

Conclusio

Conclusio unius Partis Dissertationis de Scripturis, & ad proximam transitio.

Transeundum jam proximè foret, *Theophile*, ad alia quæ de Scriptura disserenda restant, nisi tibi, qui in mores & opiniones meas curiosiùs inspicis, ratio aliqua reddenda esset cur Scripturæ laudes tam operosè executus, ipse interim alios libros religiosos & sæpe lego & sæpe deprædico. Equidem fateor Sacras veritates tam eximii pretii & momenti à me judicari, ut easdem varia specie propositas, quo crebriùs & attentiùs expendantur, videre neutiquam displiceat. Quod si nonnulli res religiosas adeò imperitè tractarunt, ut pietatem potiùs suam patefaciant quàm Lectorum suscitent, tamen adeò venustè & patheticè scripserunt alii, ut à quovis bono vix sine fructu legi possunt, & pessimum esse oportet quem aliquatenus meliorem non reddant. Nec animus mihi est librorum religiosorum pretium ullatenus convellere, dum Scripturam iis antepono, opus tam incomparabile & eximium, ut liber aliquis inter præclarissimos meritò haberi possit, licèt S. Codicis fasces submittat, cujus ὑπεροχὴν jamjam aliquot nominibus asseruimus; ideoque impræsentiarum hoc unicum tibi in Scripturæ commendationem, etiam quoad ejusmodi res quæ in aliis libris religiosis occurrunt, observandum proponam. Nimirum si * *Verba Sapientum sunt clavis similia, infixis per dominos collectionum*, ut idem clavus pro adigentis viribus profundiùs aut leviùs penetret necesse est; Unde doctrinam, quæ in ipsis illis verbis in quibus nobis proponitur, è Deo profecta existimatur, verisimile est majore obsequio & reverentia exceptum iri, Quo spectat illud Apostoli, modum quo Thessalonicenses Evangelium amplexi fuerant, enarrantis, † *Quum*, inquit, *acceperitis à nobis sermonem Dei auditum*, *non excepistis* eum ut *sermonem hominum*, *sed* (*sicut est verè*) ut *Dei sermonem*. Quibus mirum non est statim adjungi, *Qui etiam efficaciter operatus est in iis qui crediderunt*. Accedit, quod, tametsi verum sit quosdam Scripturæ locos, vel ratione idiotismi exotici vel obscuritatis postulare, alios autem, ob significationis amplitudinem, enunciationem ἐκτεταμένως & pluribus verbis factam ferre posse: nihilominus similiter verum est ab hominibus sæpe peccari dum Spiritus Sancti mentem sermone commodiori quàm quo ipse usus est explicari posse arbitrantur; siquidem sæpe ea est vocabulorum sacrorum vis & veluti οἰκεῖον πάθος, ut in majori orationis circuitu sensus languescat, & à paraphrasi, utcunque eleganti injuriam non leviorem patiantur quàm Aurum ab Argenti, licèt metalli non ignobilis, miscela. Quinetiam, quantumvis nonnullorum locorum eadem ratio sit ac Margaritarum, quæ in pulverem comminutæ, aut cum aliis Cardiacis in Antidotum compositæ, formæ quidem gratiam amittunt, sed feliciore cum successu administrantur; attamen textus alii id commune habent cum Adamantibus,

* Eccl. 12. 11. † 1. Thes. 2. 13.

tibus, quibus tenuiùs confractis & ſplendor & cælandi facultas perit, pluſque iis amiſſa integritate & forma decedit quàm quælibet additio compenſare valeat. Et profectò, me quod attinet, nullus liber religioſus me perpetuò æquè vehementer afficit ac iſte θεόπνευστος; necnon, ut adeò delicatus ſim, ut pleraque ad ſecundam lectionem minùs mihi probentur, ſacra Eloquia familiaritate non evileſcunt, ſed magis videntur reverenda: (liber autem qui ipſo uſu & conſuetudine gratior evadit, mihi potiſſimùm arridet.) Quum primùm Scripturam attentiùs evolvere inciperem, & more meo (quo libros, de quibus aliquid inſignius mihi promiſi, legens utor) locos conſideratione peculiari dignos ad oram ſigno appoſito indigitare, aliquot tantùm capituli unius verſiculos hîc & illîc notula ſignavi; poſtquam autem S. Literarum idiotiſmos, ſententiam & utilitatem penitiùs perceperam, lectione denuò inſtituta, aliquando integrum capitulum, plerumque verò plures locos notis inſignivi quàm intactos tranſmiſi. Quinetiam cùm principio de lectiſſimis S. Codicis partibus non aliter quàm de aliqua Indiarum Provincia ſentirem, in qua licèt fodinarum & gemmarum major copia ſit quàm in cæteris regionibus, tamen illæ parcè & in diſſitis locis reperiuntur; poſt debitam moram repetitæ lectiones ipſum mihi exhibuerunt, ſi non Diademati Regio, ex Auro & Gemmis compoſito, tamen (quod glorioſius eſt) Aaronis thoraci perſimilem, & veluti quoddam Cimelium ἐνπεθειασμένον, peculiari Numinis juſſu fabrefactum, & cui, præter complures gemmas ex auro nitentes & myſtico ordine conſtitutas, infixa erant *Vrim*, & *Thummim*, quibus voluntatem ſuam Mortalibus patefacere dignatus eſt Deus; quemque textura & auro Cæruleo, Purpura, Coccino & Byſſo in tantum adornavit, ut ſplendidiſſimæ materiæ artificium ſplendorem conciliaret, non eriperet. Poſt hoc experimentum deſiit mirum videri quod Vates Entheus in hominis beati Elogio refert, quod ipſius *Chephetz*, (*a*) *Oblectatio, eſt in Lege Iehovæ, & in Lege illius meditabitur interdiu & noctu.* Quippe vox ea à nonnullis Interpretibus redditur *ſtudium* & *voluntas*, à Noſtris *Delight*; & ſanè Hebræum ץ utramque ſignificationem admittit, & videtur emphaticè denotare ſtudium tanta cum Piorum delectatione conjunctum, ut, non ſecus quam beatorum Halleluiah, ſit & Officium & Voluptas, Pietatis & exercitium & præmium. Certè autem ſi benedictione divina, pii Chriſtiani Libro illi incumbentis operam fortunante, *ipſius oculi*, juxta votum Pſalmographi (*b*) *retegentur*, *ut intueatur* נפלאות *mirabilia in eo comprehenſa*, ejuſdem exemplo de Deo in eodem Pſalmo dicentis, (*c*) *Gaudeo ſermone tuo, ut qui invenit prædam amplam*, is non minorem exinde voluptatem percipere debet, quàm ſolent Navigatores ex retectis regionibus antea incognitis. Quinetiam fatendum eſt me, dum, cum Apoſtolis, Chriſtum in monte cum Elia colloquentem, hoc eſt, Legem & Prophetas in Evangelio conſentientes contemplor, temperare mihi non poſſe, quin (ſimiliter, ex eadem cauſa, animo vehementer motus) cum *Petro* exclamem;

Bonum

a Pſ. 1. 2. b Pſ. 119. 18 c v. 162.

(*a*) *Bonum est me esse hîc.* Nec jam videtur Psalmista hyperbolicè locutus, dum eximiam Verbi Divini suavitatem melli assimilat; (*b*) Cui, non aliunde magis simile est quàm quod utriusque suavitas meliùs experientia quàm descriptione percipiatur.

Verùm *Theophile*, ea lege ne excursionem hanc, cujus ipse ansam suggessisti, intempestivæ pietatis insimules, diutiùs te in eodem argumento non detinebo, sed de aliis, quæ in S. Codice præter stylum consideraturus sum, disserere mox pergam. Quanquam enim Liber hic iis quæ à me dicta sunt verissimè respondeat, tamen patebit [uti spero] ex operis progressu, incomparabili Libro minùs quadrare illud Poëtæ Ethnici Hemistichium.

Materiam superabat opus------

quàm sacrum illud Psalmographi, [*c*] *Filiam Regis* dicit, *totam esse intus gloriosam*, non minus quàm *amictam esse vestibus auro ocellatis.*

a Mat. 17. 4. *b Ps.* 119. *v.* 103. *c Ps.* 45. 13.

FINIS.